

Kirsi Pitkänen

Meikäläiset matkalla

*IT-lehden matkakertomukset
identiteetin rakentamisen välineinä*

Tiivistelmä

Tutkielmassani tarkastelen vammaisjärjestölehdessä julkaistuja matkakertomuksia identiteetin rakentamisen välineinä. Matkakertomuksilla on vakiintunut asema matkailun kulttuurintutkimuksen tutkimuskohteina. Kolonialismin aikana valloitetuista alueista tehtiin tutuksi eurooppalaiselle kotiyleisölle matkakertomusten kautta ja samalla vahvistettiin eurooppalaisten vallankäyttöä ja oikeutettiin siirtomaiden taloudellista riistoa. Vammaisjärjestölehtien matkakertomukset on osoitettu matkakertomusten genren mukaisesti ”kotiyleisölle”, joka joutuu joissain tilanteissa kulttuuriseen marginaaliin valtaväestöön nähden ja johon länsimaisen kulttuurin valtavirrassa liitetään usein negatiivisia merkityksiä, kuten passiivisuutta ja riippuvuutta. Nämä merkitykset ja toisaalta matkailun esittäminen nykypäivän matkakertomuksissa yksilöllisyyden, erottautumisen ja riippumattomuuden juhlana luovat vammaisjärjestölehtien matkakertomusten tarkasteluun jännitteen, jota purkamalla avautuu mahdollisuus haastaa sekä vammaisuuteen että matkailuun liittyviä kulttuurisia käsityksiä.

Aineistona tutkimuksessani ovat Invalidityö-lehdessä vuosina 2002–2003 julkaistut matkustamista käsittelevät jutut, jotka järjestyvät formaalisen kertomuskeeman mukaisesti. Tutkimusmenetelmänäni käytän kriittistä diskurssianalyysiä. Identiteetillä viitataan diskurssianalyttisessä tutkimuksessa siihen, miten ihmiset rakentavat kielenkäyttöllään itsestään ja toisistaan määritelmiä, jotka ovat tilanteittain vaihtelevia ja moninaisia. Kriittisyydellä tarkoitetaan pyrkimystä ottaa huomioon sosiaalisten käytäntöjen ja kielenkäytön tapojen sidokset syy- ja seuraussuhteisiin. Kriittisyys on myös sitä, että kiinnitetään huomio valtasuhteisiin, joita teksteissä representoidaan. Analysoin niitä tapoja, jolla vammaiset ihmiset IT-lehden matkakertomuksissa määrittelevät itsensä suhteessa ympäristöön ja muihin toimijoihin sekä kyseenalaistavat kulttuurissa vallitsevia vammaisuuteen liitettyjä määritelmiä ja tapoja, joilla vammaisuus tulkitaan. Havainnoin kertomuksia myös siitä näkökulmasta, onko niiden diskurssijärjestys eli esittämisen tapa luovaa vai konventionaalista suhteessa matkakertomuksen genreen.

Invalidityö-lehden matkakertomuksissa representoidaan vammaiset ihmiset aktiivisina toimijoina työelämässä, ihmissuhteissa ja yhteisöjensä jäseninä. Vammaisuus liitetään kertomuksiin ruumiillisena erityisyytenä, jonka voi kokea myös positiivisesti ja näkökulmana, joka tuottaa ympäristöstä relevanttia tietoa. Samalla kertomukset toimivat välineinä identiteetin rakentamisessa, haastavat vammaisiin ihmisiin liitettyjä kulttuurisia käsityksiä sekä matkailualan toimintatapoja, jotka jättävät huomioimatta matkailijoiden ruumiillisen erityisyyden. Kertomukset tukeutuvat matkakertomuksen genren konventioihin, mutta myös uudistavat niitä kirjoittamalla erityisen ruumiillisuuden osaksi matkailijan hahmoa.

Avainsanat: matkakertomukset, vammaisuus, vammaisjärjestö, identiteetti, representaatio, diskurssi, kriittinen diskurssianalyysi, matkailu, kulttuurintutkimus

Sisällys

Tiivistelmä	2
1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkimuksen lähtökohtia	4
1.2 Matkakertomukset identiteetin rakentamisen välineinä	5
1.3 Tutkimusongelma ja keskeiset käsitteet	6
1.4 Aineisto ja menetelmä	8
1.5 Tutkimuksen kulku	12
2 IT-LEHDEN MATKAKERTOMUKSET YHTEISKUNNALLISESSA JA KULTTUURISESSA KONTEKSTISSA	14
2.1 Invalidiliiton ja IT-lehden historiaa	14
2.2 Invalidiliitto sosiaalisena liikkeenä	16
2.3 Vammaisuus osana identiteettiä	18
2.4 Kulttuurin ja representaation merkitys positiivisen identiteetin rakentamisessa	21
3 MATKAILIJAN RUUMIS	25
3.1 Turistin metafora kulttuurintutkimuksessa	25
3.2 Turistisen viipyilyn saavuttaminen	27
3.3 Turistisen viipyilyn keskeytyminen	29
3.4 Sukupuolittuneet ruumiit IT-lehden matkakertomuksissa	33
4 MATKAILIJAN TIETO	38
4.1 Vammaisuus ja vammaiset ihmiset tiedon tuottajina	38
4.2 Yleinen tieto ja sen hallitsijat	40
4.3 Erityiseen ruumiiseen paikallistunut tieto	43
5 MATKAILIJA VAIKUTTAJANA	46
5.1 Matkustaminen identiteettipoliittikkana	46
5.2 Esittäminen poliittisena toimintana	47
6 MATKAILIJAN YHTEISÖ	54
6.1 Yhteisön monet merkitykset	54
6.2 Kuuluminen ja ulkopuolisuus IT-lehden matkakertomuksissa	55
6.3 Matkailijoiden yhteisössä	59
7 LOPUKSI	62
7.1 Yhteenveto analyysin tuloksista	62
7.2 Jäljellejääneitä kysymyksiä	64
Lähteet	67

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen lähtökohtia

Ensimmäisenä opiskelusyksynäni osallistuin muiden fuksien lailla sivuaineisiin ohjaavalle tutoristunnolle. Eri koulutusohjelmien opiskelijat kertoivat omista pääaineistaan ja arvioivat sitä, mitä kannattaa valita sivuaineeksi kunkin pääaineen kanssa. Tarjolla oli mahdollisuuksia julkishallinnosta mediatieteeseen, ja kaikkeen kehoitettiin suhtautumaan avoimin mielin. Yhden ainejärjestön edustaja kuitenkin totesi, että on sellaisia yhdistelmiä, jotka kerta kaikkiaan ovat täysin hedelmättömiä, kuten esimerkiksi kuntoutus ja matkailu. Kommentti aiheutti myöntyvää hörähtelyä yleisönä olevissa fukseissa. Vaikutti siltä, että matkailututkimus oli monelle läsnäolijalle talouden ja markkinoinnin piiriin kuluva koulutusohjelma eikä mitenkään yhdistettävissä johonkin niin tuottamattoman ja vaivaisen kuuloiseen kuin kuntoutus.

Itse olin kuitenkin ollut teini-ikäisenä Reumaliiton ilmastohoitoleirillä Mallorcalla ja myöhemmin lapseni, jolla on CP-vamma, kanssa sopeutumisvalmennusleirillä Oulussa, joten minulla oli omakohtaista kokemusta matkailun ja kuntoutuksen varsin hedelmällisestä yhdistämisestä. Vaikka Mallorcalla jumpattiin aamuin illoin, ilmastohoitoleirillä kuntoutus oli paljon muutakin kuin fysioterapiaa. Varsinkin sellaiselle henkilölle kuin minä, joka ei ole järjestöaktiivi, suurin saalis leireiltä on ollut vertaistuki. Teini-ikäisenä en ennen leiriä tuntenut yhtään reumaa sairastavaa nuorta, eikä minulla ole myöskään lähipiirissäni erityislasten vanhempia. Leireillä olen kokenut saavani aikaa, tilaa ja tukea sellaisten asioiden läpikäymiseen, jotka olisivat muuten jääneet oman pään sisälle ja samalla saanut matkustaa sekä tutustunut mukaviin ihmisiin.

Vaikka en koskaan liittynyt Reumaliittoon, Invalidiliittoon tai CP-liittoon, luen Invalidityö-lehteä ja CP-liiton lehteä säännöllisesti ja huomaan kiinnittäväni erityistä huomiota kurssikuvauksiin ja muihin matkustamista käsitteleviin kirjoituksiin, joita lehdissä on melko runsaasti. Sen lisäksi, että erilaiset matkailua käsittelevät tekstit kiinnostavat minua opintojeni vuoksi, peilaan kirjoitusten kautta omia kokemuksiani. Syyt viestimien käyttöön liittyvät usein identiteettityöhön. Erilaiset mediatekstit toimivat ihmisille minän viitepisteinä silloin, kun niitä lukiessa tulee ajatelleeksi omaa elä-

määnsä. Viestimiä voi käyttää myös oman elämänsä ilmaisemiseen silloin, kun jokin teksti pukee sanoiksi jotain sellaista, mitä itsekkin on joskus ajatellut. (Kunelius 1997, 105.)

Oman kokemukseni perusteella kiinnostuin matkailututkimuksen ja kuntoutuksen yhdistämisestä oppiaineina. Kuntoutuksen opintojen kautta löysin vammaistutkimuksen (disability studies), johon tutustuttuani sain idean tarkastella matkailua identiteettityönä ja käyttää aineistona järjestölehdessä julkaistuja matkakertomuksia. Koska oma kokemukseni järjestöyhteisöllisyydestä rajoittuu edellä mainittuihin leirikokemuksiin, huomaan samaistuvani matkakertomusten päähenkilöihin ja heidän kauttaan joko tukevani lehden edustamaa järjestöä ja sen mukaista maailmankuvaa tai joissain tapauksissa vastustavani sitä. Olettaisin, että matkakertomukset voisivat toimia samaan tapaan muidenkin kaltaisten ihmisten kohdalla. Tämän oletuksen pohjalta päätin tarkastella tutkimuksessani järjestölehdessä julkaistuja matkakertomuksia identiteetin rakentamisen näkökulmasta.

1.2 Matkakertomukset identiteetin rakentamisen välineinä

Matkakertomuksilla on vakiintunut asema matkailun kulttuuritutkimuksen tutkimuskohteina. Ne ovat olleet myös suosittu kirjallisuuden laji aina 1700-luvun lopulta alkaen. Populaarikulttuurin lajina matkakertomukset ovat olleet hämmästyttävän sitkeitä, vaikka lajin hiipumisesta toisen maailmansodan jälkeen on ollut epäilystä. Matkakertomuksille on tyypillistä, että ne on osoitettu oman kulttuurin piiriin kuuluvalla yleisölle. (Clark 1999, 1.) Populaarikulttuurisen merkityksensä lisäksi niillä on ollut tärkeä rooli kolonisaation historiassa. Kolonialismin aikana valloitetuista alueista tehtiin tutuksi eurooppalaiselle kotiyleisölle matkakertomusten ja kartoittamisen kautta ja valloitetujen kansojen outoja tapoja voitiin verrata omiin. Kolonialismin ajan eurooppalainen matkaja ja matkakertomusten kirjoittaja mutta myös kertomusten oletettu yleisö kuuluivat implisiittisesti ”kehittyneempään kulttuuriin”. Eurooppalaisissa matkakertomuksissa oli läsnä vahva yhteys tutkimusmatkailun, miehityksen ja taloudellisen riiston välillä. Matkakertomukset vahvistivat näin myös kolonialistisen vallan käyttöä. (Clark 1999, 3.) Matkakirjallisuudella on ollut tärkeä rooli eurooppalaisen subjektin merkityksen rakentamisessa. Se on tuottanut Euroopan eriytyneen käsityksen itsestään suhteessa muuhun maailmaan. (Pratt 1992, 4–5.) Matkakertomukset voidaan siis nähdä kulttuuritutkimuksessa eurooppalaisen identiteetin rakentamisen välineenä, joka on säilynyt, tosin sisällöltään ja merkityksellistämisen tavoiltaan muuttuneena, näihin päiviin asti.

Nykyään matkakertomukset kohdekuvauksina ovat saaneet väistyä erilaisten matkailijoille tarkoitettujen oppaiden tieltä matkailijoiden pääasiallisina tiedonlähteinä. Oppaista on tullut matkakertomusten tapaan kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksen kohteita. Ne voidaan nähdä apuvälineinä sellaisille ihmisille, jotka haluavat erottua pakettimatalla olevista turisteista, jotka oman turvallisuutensa ja mukavuutensa vuoksi haluavat valmistautua tulevaan. (Jack & Phipps 2003, 283.) *Lonely Planet* -oppaat ja Subtv:llä esitettävä *Madventures* ovat esimerkkejä siitä, miten esittämisen tapa on muuttunut. Kuitenkin kertomuksen ääriviivat ovat samat. Päähenkilönä esiintyy vallitsevasti länsimainen (joko pohjoisamerikkalainen tai eurooppalainen) henkilö, joka näyttää katsojalle muun maailman tavoitettavissa olevana elämysten ”leikkikenttänä”. Matkustaminen on näiden kertomusten mukaan hedonistista riippumattomuuden julistamista, länsimaisen individualismin juhlaa.

Voisiko matkakertomuksilla tätä taustaa vasten olla minkäänlaista mahdollisuutta haastaa vallitsevia kulttuurisia käsityksiä? Voiko matkailulla olla merkitystä positiiviselle identiteetin rakentamiselle? Vammaisjärjestölehtien matkakertomukset on osoitettu kolonialismin ajan matkakertomusten tapaan ”kotileisölle”, järjestön jäsenille, joiden oletetaan kuuluvan samaan kulttuuriin kuin niiden kirjoittaja. Yleisö on kuitenkin sellainen, joka joutuu joissain tilanteissa kulttuuriseen marginaaliin valtaväestöön nähden. Länsimaisen kulttuurin valtavirrassa vammaisuuteen liitetään usein negatiivisia merkityksiä, kuten passiivisuutta ja riippuvuutta. Nämä merkitykset ja toisaalta matkailun esittäminen nykypäivän matkakertomuksissa yksilöllisyyden, erottautumisen ja riippumattomuuden juhlana luovat vammaisjärjestölehtien matkakertomusten tarkasteluun jännitteen, jota purkamalla avautuu mahdollisuus haastaa sekä vammaisuuteen että matkailuun liittyviä kulttuurisia käsityksiä.

1.3 Tutkimusongelma ja keskeiset käsitteet

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani sitä, miten identiteettiä ja suhteita representoidaan vammaisjärjestölehtien matkakertomuksissa. Identiteetti on keskeinen käsite tutkimuksessani. Arkikeskustelun tasolla liikuttaessa identiteetillä usein tarkoitetaan sisäistettyä käsitystä yksilön ominaisuuksista, itseymmärrystä, jonka mukaan koemme olevamme joku, kuuluvamme jonkin ryhmän jäseniksi tai joidenkin ryhmien ulkopuolelle. Identiteettejä on tarkasteltu kulttuurintutkimuksessa mutta myös esimerkiksi sosiaalipsykologiassa kertomuksen ja tarinan kautta. Hännisen (1999, 93) mukaan tarinan kautta ihminen rakentaa omaa identiteettiään ja minuus on se henkilöahmo, joka kerrotussa tai eletyssä tarinassa päähenkilönä piirtyy.

Kulttuurintutkimuksen suuri vaikuttaja Stuart Hall käsittelee identiteettiä kertomuksena. Hänen mukaansa ”todellinen” minä muotoutuu suhteessa kokonaiseen joukkoon muita kertomuksia ja että minuus rakentuu poissa- ja läsnäolevassa kiistasuhteessa johonkin muuhun (Hall 1999, 11). Hall suhtautuu myönteisesti väitteeseen, jonka mukaan modernit identiteetit ovat ”hajakeskittyneitä”, pirstoutuneita. Hänen mukaansa ”postmoderniksi kuvatussa maailmassamme olemme ’post’ myös kiinteisiin ja essentialistisiin identiteettikäsitteisiin nähden”. (Hall 1999, 21.) Tarkastellessani Invalidity-lehden matkakertomuksia kysyn, millaisia ovat kertomuksissa esiintyvät ”minät”, joihin lukijaa kutsutaan samaistumaan ja kuinka matkalla olijat tai matkakertomusten päähenkilöinä esitetyt henkilöt kuvaavat itseään ruumiillisina, sosiaalisina ja kulttuurisina toimijoina ja rakentavat eroja itsensä ja kertomuksissa esiintyvien muiden toimijoiden välille.

Koska kyseessä ovat tietyn järjestön lehdessä julkaistut matkakertomukset, ei niitä voi käsitellä pelkästään kertomuksissa päähenkilönä esiintyvien henkilöiden identiteetin ilmauksina. Järjestön toiminnan periaatteet ovat osa julkaisun kriteerejä. Tarkasteluni kohteena ovat sekä kertomuksissa esiintyvät minät että järjestön pyrkimys representoida maailmaa omien toimintaperiaatteidensa näkökulmasta. Representaatiossa tehdään aina valintoja sen suhteen, mitä kuvaukseen sisällytetään ja mitä siitä jätetään pois tai mitkä asiat asetetaan ensisijaisiksi ja mitkä jätetään vähemmälle huomiolle (Fairclough 1997, 13). Se, miten kertomusten päähenkilöt kertovat itsestään vammaisena ihmisenä matkalla on tärkeämpää kuin se, kuka päähenkilö on. Keskityn siis päähenkilön sijaan niihin puhumisen tapoihin, joilla päähenkilö matkakertomuksessa kuvaa itseään.

Diskurssi on tutkimuksessani toinen keskeinen käsite. Se on ollut jonkinlainen muotisana tai -käsite 1990-luvun ihmistieteissä. Diskurssilla viitataan yleisemmin vakiintuneeseen puhetapaan tai tiettyyn keskustelun kohteeseen. (Väliaverron 1999, 15 ja 21.) Diskurssista teoreettisena muodostelmana puhuttaessa ei voida ohittaa ranskalaista filosofia ja yhteiskunta-teoreetikkoa Foucault’ta. Foucault’n vahva väittämä diskurssien voimasta liittyy niiden ominaisuuteen todellisuuden muokkaajina. Hänen mukaansa diskurssit kuultavissa tai luettavissa muodoissa eivät ole vain asioiden ja sanojen risteyksiä tai heikko pinta kontaktille todellisuuden ja kielen välillä. Analysoimalla diskurssia itseään nähdään säännöt, jotka eivät määrittele todellisuuden olemassaoloa tai kanonisoivat sanavaraston käyttöä vaan määrittelevät diskurssin kohteen. Tällöin diskursseja ei käsitellä ryhmänä merkkejä vaan käytäntöinä, jotka systemaattisesti muodostavat ne objektit, joista ne puhuvat. (Foucault 1972, 48–49.) Foucault’n mukaan tavat, joilla puhumme jostain tietystä ilmiöstä, vaikuttavat ilmiöihin itseensä.

Vammaisuudesta puhuminen vaikuttaa sekä vammaisten että vammaattomien ihmisten käsitystä siitä, mitä vammaisuus on. Vammaisuutta koskevaa diskurssia on aikaisemmin hallinnut lääketieteen asiantuntijapuhe,

joka on keskittynyt näkemään vammaisuuden yksilön ongelmana, joka on pyritty ratkaisemaan vammaiseen henkilöön (eritoten tämän ruumiiseen) kohdistuvilla toimenpiteillä. (Allen 2004, 719.) 1980-luvulta lähtien vammaisten ihmisten etuja ajavan kansanliikkeen ja uuden yhteiskuntatutkimuksen vaikutuksesta esille on nostettu vammaisten henkilöiden oma kokemus vammaisuudesta keskeiseksi vammaisuuden määrittelyssä. Jotta vammaisuuden kokemus saataisiin esille, vammaisten ihmisten kertomukset omasta elämästään on nostettu tarkastelun kohteeksi.

Kertomuksilla on osoitettu olevan tärkeä osa identiteetin muodostamisessa sekä yksilön että yhteisön kannalta. Narratiivi, suomeksi kertomus on suosittu käsite yhteisöllisyystutkijoiden keskuudessa, koska kertomuksilla on tärkeä asema yhteisöjen muodostuksessa ja ylläpidossa. Yksilöiden luomat kertomukset ovat usein variaatioita sosiaalisesti saatavilla olevista kertomuksista, jotka puolestaan legitimoivat yhteisön ja takaavat sen olemassaolon. (Hinchman & Hinchman 2001, xvii.) Kertomukset, jotka yhdistävät yksilön mielen sosiaaliseen maailmaan, alkavat elää omaa elämäänsä. Kerrottuna yhä uudelleen ja uudelleen ne tuovat lisänsä varastoon, josta yksilölliset elämäntarinat voidaan kertoa. Toisin sanoen kertomus yksilön elämästä on usein ottanut mallia historiallisesti ja sosiaalisesti välittyneistä tarinoista. Narratiivinen teoria on implisiittisesti teoriaa siitä, kuinka yhteisöt muodostuvat ja kuinka niitä ylläpidetään, sekä siitä, kuinka yksilöille luonnostellaan heille sopiva rooli tarinassa. (Hinchman & Hinchman 2001, xxiii.)

Vammaisille ihmisille on aiemmin ollut tarjolla vain rajoitettu määrä narratiivisia työkaluja ja teemoja oman identiteettinsä rakentamiseen, mutta itse luodut kertomukset kaikessa kirjossaan järjestölehtien jutuista vammaistutkimukseen ovat mahdollistaneet entistä vapaamman itsensä määrittelyn (Shakespeare 1996). Vammaisjärjestölehden matkakertomukset tarjoavat helposti lähestyttävän ja monipuolista toimijuutta sisältävän kertomusten varaston identiteetin rakentamiseen. Matkakertomuksissa lukijoiden samaistumisen kohteiksi piirtyvät henkilöt, joiden kokemien ja kertomien matkojen kautta lukijoille tarjoutuu mahdollisuus rakentaa identiteettiään suhteuttamalla päähenkilöiden kertomuksia omaan elämäänsä ja rakentamaan eroja ja yhtäläisyyksiä niiden kautta. Vammattomien ihmisten lukemana ne myös muokkaavat kulttuurissa vallitsevia käsityksiä vammaisuudesta.

1.4 Aineisto ja menetelmä

Harkitsin ensin aineiston keräämistä lehti-ilmoittelun avulla, mutta päädyin valmiisiin kertomuksiin. Olinhan saanut innoitukseni tutkimuksen

tekemistä varten valmiita kertomuksia lukiessani; miksi siis en käyttäisi niitä? Lehtiaineiston käyttämiselle löytyy myös muita perusteita. Mäkelän mukaan kvalitatiivisessa menetelmäkirjallisuudessa pohditaan paljon sitä, miten ihmiset saataisiin puhumaan mahdollisimman aidosti ja vilpittömästi (1990, 49). Etnometodologit ovat puhuneet naturalististen menetelmien puolesta. Tulisi käyttää sellaisia aineistoja, jotka syntyvät ihmisten arkielämässä ilman tutkijan väliintuloa. (Mäkelä 1990, 50). Tällaisen määritelmän mukaan lehtikirjoitukset olisivat luonnollinen aineisto.

Invalidityö-lehden matkakertomukset valitsin aineistokseni siksi, että lehti on eurooppalaisessakin mittakaavassa suuri vammaisjärjestölehti. Invalidityö on Invalidiliiton jäsenlehti. Invalidiliitto on tuki- ja liikuntaelinvammainen edunvalvonnan ja palvelutoiminnan monialajärjestö, joka on perustettu vuonna 1938. Liitto edistää vammaisten ihmisten yhdenvertaisia toiminta- ja osallistumismahdollisuuksia, tuottaa vammaisten ihmisten tarvitsemia palveluja sekä vaikuttaa vammaisten ihmisten ihmisoikeuksiin toteutumiseksi. Jäseniä liitossa on 35 000. Invalidityö tulee Invalidiliiton varsinaisten ja tukijäsenten lisäksi myös valtion ja kuntien sosiaali- ja terveystalvelujen tuottajille eli niille tahoille, jotka työkseen hoitavat liiton jäsenten asioita. Lehden levikki on noin 50 000. (www.invalidiliitto.fi.) Lisäksi matkustamista jollain tapaa käsitteleviä juttuja on lehdessä runsaasti: juttuja järjestön oman toiminnan puitteissa järjestetyistä leireistä, esittelyjä esteettömistä matkakohteista, kertomuksia Suomessa ja muualla järjestetyistä, vammaisasiota käsittelevistä konferensseista sekä omatoimisesti suoritetuista vapaa-ajan matkoista. Aineisto on siis vaikuttavuutensa lisäksi sisällöltään moniulotteinen. Jatkossa käytän lehteen viitatessani lyhennettä IT, joka on käytössä lyhenteenä myös lehden kannessa.

Aineiston rajaamiseksi tutkimusongelman kannalta olennaiseksi keskityn niiden matkustamista käsittelevien kirjoitusten tarkastelemiseen, jotka voidaan käsittää formaalisen kertomusskeeman mukaisesti järjestyneiksi tapahtumiksi tai tapahtumasarjoiksi. Sen mukaan kertomuksessa on kyse toiminnan kuvaamisesta seuraavia kategorioita käyttämällä: tapahtumien puitteiden tai taustan määrittely, tapahtuma tai tapahtumasarja sekä kertojan arvio kerrotuista tapahtumista. (Apo 1990, 62–63.) Halusin ennen kaikkea tarkastella kertomusmuotoisia kirjoituksia sen vuoksi, että se identiteettiä tarkasteltaessa vaikuttaisi perustellulta valinnalta. Jätin aineiston ulkopuolelle melkoisen määrän kohde-esittelyjä ja muitakin matkustamista käsitteleviä kirjoituksia, jotka eivät järjestyneet edellä kuvatulla tavalla formaalisen kertomusskeeman mukaisesti.

Kävin läpi IT-lehden vuosikerrat 2002 ja 2003 pitäen mielessä edellä mainitut kategoriat ja valitsin ne tekstit, joissa toimintaa kuvattiin edellä mainittuja kategorioita käyttäen. Valitsemani määritelmän mukaisia kertomuksia valitsemisssani vuosikerroissa oli 24. Vuosittain ne jakautuivat siten, että vuoden 2003 lehdissä matkakertomukseksi määrittelemiäni juttuja oli

13 ja vuoden 2002 lehdissä 11. Aineistoon sisältyy myös runsaasti kuvia ja kuvatekstiä. Olen ottanut niitä analyysiin mukaan siinä tapauksessa, että niissä tuodaan esille jokin tutkimukseni kannalta merkittävä seikka, joka ei käy ilmi itse leipätekstissä. Määrittelemällä matkakertomukset tällä tavoin sain aineistoon mukaan tekstejä sekä matkustamisen käsittelemiseen omistetuista teemanumeroista ja -sivuilta, että myös kolumneja ja yleisönosastoilla julkaistuja tekstejä. Lista aineistona käyttämistäni jutuista on liitteenä lähdeluettelon jälkeen.

Tutkimuksessa käytän menetelmänä diskurssianalyysiä. Jokisen, Juhilan ja Suonisen (1993 ja 1999) suomalaisten diskurssianalyysin perusteosten periaatteita mukaillen diskurssianalyysi on pikemminkin väljä teoreettinen viitekehys kuin selkeärajainen tutkimusmetodi (1993, 17). Periaatteena on, että diskurssianalyysin avulla tutkimusta tehtäessä yhteisinä tekijöinä ovat tietyt teoreettiset lähtökohtaoletukset, jotka liittyvät kielen luonteeseen ja merkityksiin. Kieli ei vain representoi sosiaalista todellisuutta vaan rakentaa sitä. Tästä johtuen kielen käyttö on seurauksia tuottavaa. Merkityksellisen toiminnan kontekstuaalisuudesta ja toimijoiden kiinnittymisestä tiettyihin konteksteihin seuraa useiden merkityssysteemien yhtäaikainen olemassaolo. Lähtökohdista kukin voi korostaa oman tutkimuksen kannalta olennaisinta. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 18.) Myös Foucault korostaa kontekstin merkitystä omassa teoriassaan diskurssista. Hänen mukaansa diskursiivisen kentän analyysissä yritetään tarttua lausuntoihin (joilla ymmärrän tarkoitettavan analyysin yksikköä) niiden ilmenemisen tarkassa erityisyydessä. Yritetään kiinnittää lausuntojen reunat, vakiinnuttaa riippuvuudet ja korrelaatiot niiden ja muiden lausuntojen kanssa sekä määritellä lausuntojen olemassaolon ehdot sekä se, mitä muotoja ne sulkevat pois. (Foucault 1972, 27–28.) Analysoimieni kertomusten kontekstina ovat sekä kertojien suhde oletettuun yleisöön että IT-lehti kertomusten paikkana. IT-lehti on erityinen paikka kertomusten julkaisemiseen, sillä Invalidiliitolla on oma historiallinen ja yhteiskunnallinen asemansa, johon kuuluu pyrkimys vaikuttamiseen. Lisäksi kontekstina on matkakertomus genrenä. Matkakertomuksilla on oma historiansa, joka vaikuttaa siihen, kuinka niitä luetaan tänäkin päivänä.

Diskurssianalyysistä täytyy muokata oman tutkimuksen tarpeisiin vastaava työväline pitäen mielessä edellä mainitut teoreettiset lähtökohdat. Oman analyysini perustan Norman Fairclough'n (1997) kriittiseen diskurssianalyysiin. Fairclough'n kriittinen diskurssianalyysi on erityisesti viestinnän tutkimuksessa käytetty metodologinen taustaoletus. Vaikka käytänkin aineistona joukkotiedotuksen tuotteita, en tarkastele niitä pelkästään viestinnän tutkimuksen vaan ennen kaikkea kulttuurintutkimuksen näkökulmasta. Fairclough tukeutuu Foucault'n diskurssin määritelmään, kuten minäkin. En tee tarkkarajaista diskurssianalyysiä, jossa tarkastellaan yksittäisen sanan tai sanontojen merkitystä, vaan kiinnitän huomioni kertomi-

sen tapaan sitä kautta, miten identiteettejä ja suhteita kuvataan yhteiskunnallisten valtasuhteiden ja kulttuurissa vallitsevien käsitysten kontekstissa.

Kriittisyydellä Fairclough tarkoittaa pyrkimystä ottaa huomioon sosiaalisten käytäntöjen ja kielenkäytön tapojen sidokset syy- ja seuraussuhteisiin, joihin emme arjessa kiinnitä erityisesti huomiota. Kriittisyys on myös sitä, että kiinnitetään huomio kielenkäytön ja vallankäytön väliseen suhteeseen ja siihen, kuka on oikeutettu tiedon lähde. Kriittisen diskurssianalyysin mukaan kieli on sekä yhteiskunnallinen tuotos että yhteiskunnallinen vaikuttaja. (Fairclough 1997, 75–76.) IT-lehden kontekstissa pyrkimys vaikuttaa myötäilee sitä julkaisevan Invalidiliiton toiminnan periaatteita. Ne on järjestön internetsivuilla määritelty seuraavasti:

Invalidiliitto edistää yhteiskunnan muuttumista sellaiseksi, jossa kaikilla on yhdenvertaiset toiminta- ja osallistumismahdollisuudet.

Liitto vaikuttaa vammaisten ihmisten ihmisoikeuksien toteutumiseksi.

Liitto tuottaa vammaisten ihmisten tarvitsemia palveluita.

Järjestötyön toiminta-ajatus on vammaisten ihmisten täysivaltaistumisen ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien turvaaminen. Tehtäviä ovat mm. yhteiskunnallinen vaikuttaminen, paikallisyhdistysten toimintaedellytysten turvaaminen, aluetoiminta, koulutus ja neuvonta. (www.invalidiliitto.fi)

Kunkin yhteisön diskursiivisia käytäntöjä eli sen tavanomaisia kielenkäytön tapoja Fairclough kutsuu diskurssijärjestyksiksi. Diskurssijärjestykset voivat olla joko luovia tai konventionaalisia. Konventionaaliset diskurssijärjestykset pyrkivät uusintamaan olemassa olevia rajoja ja suhteita, kun taas luovat muotoilevat niitä uudella tavalla. Luovat diskurssijärjestykset ovat muodoltaan ja merkityksiltään monimuotoisia. (Fairclough 1997, 82–83.) Invalidiliiton diskurssijärjestyksiä eli sen tavanomaisia kielenkäytön tapoja edustavat tässä tutkimuksessa IT-lehden jutut, jotka aikakauslehtimäiseen tyyliin on kirjoitettu vammaisjärjestön näkökulmasta. Niissä näkökulma on vammaisen henkilön ja maailma ja muut toimijat määritellään suhteessa häneen. Järjestölehden näkökulma vammaisuuteen poikkeaa tavasta, jolla vammaisuus käsitetään vallitsevassa kulttuurissa. Siksi tavat, joilla järjestölehti esittää vammaiset ihmiset toimijoina, on luovaa suhteessa vallitsevaan kulttuuriin. Sillä on kuitenkin omat konventionsa, jotka määrittävät sen, miten eri toimijoiden välille luodaan erotteluja.

Matkakertomuksissa perinteisesti näkökulma on matkustavan henkilön ja hänen edustamansa kulttuurin. Tästä näkökulmasta rakennetaan eroja matkustavan ja muun maailman välille. Eurooppalaisten erojen rakentamista matkakertomuksissa on tarkasteltu matkailun kulttuurintutkimuksessa löytöretkien ajoilta nykypäivään asti. Matkakertomuksissa eroja luodaan binaaristen vastakkainasettelujen kautta, jossa lähtökohtana on eurooppalaisen kulttuurin erityisyys muihin verrattuna. Matkakertomusten

näkökulma on usein ”ruumiiton”. Tällä tarkoitetaan sitä, että päähenkilönä esiintyvän erityispiirteisiin ei kiinnitetä huomiota. Päähenkilö on matkustava eurooppalainen henkilö, joka on oletetusti objektiivinen. Määrittelen diskurssijärjestyksen aineistossani luovaksi tai konventionaaliseksi nostamalla esille tapoja, joilla kertomuksen päähenkilö kuvaa itseään ja ympäristöään suhteessa niihin tapoihin, joita matkakertomuksissa on perinteisesti käytetty tai jotka ovat tyypillisiä järjestölehden jutuille.

Identiteetillä viitataan diskurssianalyttisessä tutkimuksessa siihen, miten ihmiset rakentavat kielenkäytöllään itsestään ja toisistaan määritelmiä, jotka ovat tilanteittain vaihtelevia ja moninaisia. Identiteetti ymmärretään täten toiminnalliseksi kategoriaksi, eikä ihmisen staattiseksi ominaisuudeksi. (Jokinen & Juhila 1999, 68.) Ronkaisen (1999) mukaan identiteetti on lingvistinen minäkuvaus, jonka keskiönä on jokin tai jotkut sosiaaliset kategoriat ja mahdolliset kerronnan tavat. (Ronkainen 1999, 73.)

Tarkastelen aineistoa kriittisen diskurssianalyysin metodologisten oletusten ohjaamana. Etsin aineistosta kohtia, jossa representoidaan kirjoittajan (tai toimijan) ja muiden toimijoiden välistä suhdetta tai kirjoittajan (tai toimijan) ja ympäristön välistä suhdetta. Valitsemistani kohdista tarkastelen sitä, miten kertomuksissa representoidaan kirjoittajan (tai toimijan) ruumiillisuutta suhteessa ympäristöön ja muihin toimijoihin, millaisia vaikuttamisen tapoja kirjoittajat (tai toimijat) käyttävät suhteessa ympäristöön ja muihin toimijoihin, kuka kertomuksessa representoidaan oikeutetuksi tiedon lähteeksi, ketkä kuvataan kirjoittajan (tai toimijan) kanssa samaan yhteisöön kuuluviksi ja kenestä representoidaan ulkopuolinen toinen. Keskeinen kysymys on se, miten kertomuksissa määritellään kertojan identiteetti ja miten niissä kuvataan ja käsitellään valtasuhteita, jotka määrittelevät kirjoittajien toimintaa erilaisissa tilanteissa. Analyysin tuloksena hahmotan tapoja, joilla IT-lehden matkakertomukset toimivat identiteetin rakentamisen välineinä ja minkälaisia näkökulmia ne voivat tuoda matkailututkimuksen kentälle matkakertomuksia, valtaa ja identiteettiä käsittelevinä teksteinä.

1.5 Tutkimuksen kulku

Toisessa luvussa määrittelen IT-lehden matkakertomusten sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin. Olennainen kysymys diskurssianalyysiä tehtäessä on se, kuinka paljon kontekstilla on vaikutusta diskurssikäytäntöjä tarkasteltaessa. Fairclough’n mukaan laajempaan sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin tulee kiinnittää huomiota. Konteksti muokkaa diskurssikäytäntöjä eri tavoin, mutta diskurssikäytännöt muokkaavat puolestaan myös kontekstia. (Fairclough 2002, 71.) Tutkimuksen kannalta on olennaista, että

asemoin aineiston niiden keskustelujen kontekstiin, jotka ovat vaikuttaneet aineiston diskurssijärjestykseen ja ovat pohjana analyysille. Esittelen Invalidiliiton ja IT-lehden historiakatsauksen kautta, pyrin asemoimaan vammaisjärjestötoiminnan yhteiskunnalliseen paikkaansa ja pohdin vammaisuuden käsitteellistämistä vammaistutkimuksessa.

Seuraavissa neljässä luvussa siirryn keskustelemaan aineiston kanssa. Kolmannessa luvussa tarkastelen matkailun kulttuurintutkimukseen keskeisesti liittyvää turistin hahmoa matkailijan ruumiillisuuden kautta. Analysoin millaiseksi kertomuksissa kuvataan matkailijan ruumiillisuus suhteessa ympäristöön ja toisiin matkailijoihin ja miten IT-lehden matkakertomuksissa esitetty ruumiillisuus eroaa konventionaalisiksi määrittelemistäni, perinteisistä matkakertomuksista.

Neljännessä luvussa keskityn IT-lehden matkakertomuksissa esitettyyn tietoon ja tietäjiin. Tarkastelen sitä, kuka kuvataan legitiimiksi tiedon lähteeksi ja millaisia nämä tietäjät ovat. Lähtökohdaksi otan ajatuksen siitä, että koska vammaisia ihmisiä ja vammaisuutta on pidetty enemmän tiedon kohteena kuin tiedon tuottajana, vammaisten ihmisten kuvaaminen tiedon tuottajana on tärkeä osa uudenlaisten kulttuuristen kertomusten varantoa, joiden kautta vammaiset ihmiset voivat rakentaa identiteettiään ja käsitteellistää vammaisuutta omista lähtökohdistaan.

Viidennessä luvussa tarkastelen matkakertomusten politiikkaa representaation käsitteen kautta. Kuudennessa luvussa tarkastelen matkakertomuksissa kuvattuja yhteisöjä. Yhteisönä voi toimia moni eri konteksti, mutta keskeistä on se, ketä yhteisöön luetaan kuuluviksi ja keitä suljetaan joko tietoisesti tai tiedostamatta sen ulkopuolelle. Analyysilukujen jälkeen esitän yhteenvedon analyysin tuloksista ja pohdin sitä, miten vammaisjärjestölehden matkakertomusten tapa representoida matkailijoita tuo lisää ulottuvuutta sekä vammaisuuden ymmärtämiseen että matkailututkimukseen.

2 IT-LEHDEN MATKAKERTOMUKSET YHTEISKUNNALLISESSA JA KULTTUURISESSA KONTEKSTISSA

2.1 Invalidiliiton ja IT-lehden historiaa

Invalidiliiton perustamista edelsivät pulavuodet 1928–1930 sekä Suomea kohdannut polioepidemia. Vuonna 1889 perustettu Raajarikkoisten Auttamisyhdistys piti yllä Helsingissä sijaitsevaa Raajarikkoisten hoitolaitosta. Saadakseen kipeästi kaivattua lisätilaa käyttöönsä yhdistys järjesti tammi-kuussa 1935 lehdistötilaisuuden, jossa tohtorit Langenskiöld ja Wallgren perustelivat ortopedisen sairaalan laajentamisen tarpeellisuutta. Lehdissä saivat kuitenkin äänensä kuuluviin myös työkoulun entiset oppilaat, jotka olivat tyytymättömiä hoitolaitoksen toimintaan. Heräsi vilkas keskustelu sanomalehtien palstoilla. Oppilaat olivat sitä mieltä, että tuki- ja liikunta-elinvammaisia ihmisiä kohdeltiin epäoikeudenmukaisesti aistivammaisiin verrattaessa, sillä valtio ylläpiti aistivammaisten laitoksia kun taas Raajarikkoisten Auttamisyhdistys oli yksityinen hyväntekeväisyisyhdistys. Työkodin oppilaat olivat jo aikaisemminkin miettineet, miten koulun toimintaa voisi tehostaa. Oppilaat kääntyivät sosiaaliministeriön puoleen ”raajarikkoisten ja heidän asiaansa harrastavien” yhteisen kokouksen järjestämiseksi. 16.3.1935 Helsingin Säätytalolla pidetyn kokouksen tuloksena perustettiin Raajarikkoisten työkotiyhdistys. Vaikka johtopaikkoja pitivätkin vammattomat asiantuntijat, olivat vammaiset ihmiset ensimmäistä kertaa päättämässä heitä koskevista asioista. (Mähönen 1998, 16–17.)

Johtokunnan jäsenillä ei kuitenkaan riittänyt aikaa paneutua yhdistyksen toimintaan ja työkotihankekin ajautui karille. Ennen vuoden 1937 vuosikokousta kymmenet liikuntavammaiset saivat konttoristi Eino K. Kalervolta kutsun saapua kokoukseen. Kutsussa ei ilmoitettu mitään erityistä syytä saapua kokoukseen, mutta Kalervo oli saapuvia heti ovella vastassa ja kehotti heitä liittymään yhdistykseen ja äänestämään kuten hänkin. Kokouksessa Saarinen ehdotti yhdistyksen lakkauttamista, ja vanha johtokunta äänesti hänen mukaansa. Uudet jäsenet Kalervon johdolla äänestivät vastaan. Seurauksena saatiin yhdistykselle uusi johtokunta, joka koostui pelkästään vammaisista ihmisistä. Yhdistyksen toiminta tehostui, ja tehtiin uusi toimintasuunnitelma. Pelkän työkotiasian ajamisen sijaan tavoitteeksi

asetettiin valistuksen tehostaminen, yhdistyksen taloudellisen tilan parantaminen ja uusien yhdistysten perustaminen. (Mähönen 1998, 17–18.)

Michel Oliver, joka on brittiläisen vammaistutkimuksen tunnetuimpia hahmoja, muistuttaa, että puhuttaessa vammaisjärjestöistä sosiaalisina liikkeinä tulee muistaa ero kahden erityyppisen organisaation välillä; organisations of ja organisations for disabled people. Erottelun pohjana on kysymys siitä, kuka johtaa ja kontrolloi järjestön toimintaa. Of-tyyppisissä järjestöissä 50 prosenttia johtoryhmästä tai vastaavasta tulisi itsensä olla vammaisia ihmisiä. Tällaisia järjestöjä on ollut viimeiset parikymmentä vuotta, mutta niiden ilmestymistä täytyy tarkastella vammaisten ihmisten hyväksi työskentelevien perinteisten järjestöjen kasvun yhteydessä. (Oliver 1990, 112–13.) Invalidiliitto oli perustamisensa aikaan ehdottomasti of-tyyppinen järjestö. Vallankumous liiton perustavassa kokouksessa vammattomilta asiantuntijoilta vammaisten ihmisten itsensä haltuun on esimerkki tästä. Lisäksi liiton toiminnan periaatteena alusta alkaen ollut poliittinen, uskonnollinen tai kielellinen sitoutumattomuus viittaisi siihen, että Invalidiliitto on ollut uusi yhteiskunnallinen liike ennen kuin koko käsitettä oli vielä edes keksitty.

Invalidien kansallisen liiton perustamiskokous pidettiin tammikuussa 1938 ja sen nimeksi tuli Suomen siviili- ja asevelvollisuusinvalidien liitto. Liiton pitkä ja hankala nimi vaihdettiin vasta vuonna 1971, jolloin se sai nykyisen muotonsa Invalidiliitto ry. (Mähönen 1998, 18.) Nimestä on käyty lähivuosina keskustelua IT-lehden yleisönosastolla, sillä invalid-sanaa pidetään kansainvälisesti poliittisesti epäkorrektina. Viitataanhan samalla sanalla esimerkiksi passiin, joka ei ole enää voimassa eli on epäkelpo. Osa kirjoittajista on kuitenkin ollut sitä mieltä, että nimellä on pitkä ja kunniasikas historia eikä sitä pitäisi vaihtaa. Toisaalta taas nuoriso on jo lähtenyt aktiiviseen vastarintaan; Invalidiliiton nuorisotyöryhmän toimittaman lehden nimi on Validi (www.invalidiliitto.fi).

IT-lehti on Invalidiliiton jäsenlehti. Lehdessä käsitellään erilaisia teemoja kuten työ, lapset ja perhe, matkustaminen, koulutus, jäsenten elämään vaikuttava lainsäädäntö ja politiikka sekä urheilu. Lehdessä ovat siis edustettuna sosiaalisen elämän eri alueet, jotka koskettavat ihmisiä ikätasosta riippumatta.

IT-lehti syntyi samaan aikaan kuin itse Invalidiliittokin ja oli ulospäin näkyvin merkki liiton perustamisesta. Aluksi lehti oli nimeltään Suomen Invalidi ja sen tehtävänä oli sekä jakaa tietoa liiton jäsenille että valistaa viihteen ohella suurta yleisöä liikuntavamman elämään tuomista vaikeuksista. Lehden myynnillä kerättiin varoja toimintaan ja saadakseen mahdollisimman suuren yleisön oli yli puolet lehden sisällöstä viihteellisiä juttuja, kuten matkakertomuksia, pakinoita ja novelleja. Suomen Invalidi oli tarkoitettu myös liiton sisäiseen tiedottamiseen. Jäsenyhdistykset olivat kuitenkin tyytymättömiä siihen, että lehti ilmestyi liian harvoin vastatakseen yhdistysten

ilmoittelun tarpeita. Liitossa yhdistysuutisten määrän kasvun pelättiin kuitenkin vaikuttavan negatiivisesti ilmoitusmyyntiin sekä vähentävän suuren yleisön kiinnostusta lehteä kohtaan. Ongelman ratkaisemiseksi perustettiin 1941 Invalidityö-niminen jäsenlehti, nykyisin IT-lehti, liiton sisäistä tiedotustoimintaa varten. (Mähönen 1998, 89.) Vuonna 1990 lehden nimi lyhennettiin kanteen IT:ksi, ja sen kehittäminen on jatkunut koko 1990-luvun. 1980-luvulla alettiin julkaista ääni-IT:tä vaikeavammaisille, ja julkaisu-muodot saivat vuonna 1997 seurakseen internetversion. Jo aikaisemmin, vuonna 1994, IT-lehti oli palkittu Suomen Postin valtakunnallisessa kilpailussa interaktiivisuudesta. (Mähönen 1998, 96.)

Vuonna 2002 IT-lehden päätoimittajana toimi Voitto Korhonen, joka on ollut myös lehden lukijamatkojen järjestäjänä niiden alettua 1990-luvun alussa. 2003 päätoimittajana toimi Pekka Huolman. Vuoden 2004 alusta päätoimittajana on toiminut Sinikka Rantala. Lehti ulkoistettiin vuoden 2004 alusta. IT-lehden vuonna 2003 tarkastettu levikki on 44 207 (IT 1/2004, 3).

2.2 Invalidiliitto sosiaalisena liikkeenä

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan Invalidiliiton toiminnan periaatteita sosiaalisen muutoksen ja yksilön kannalta. Valotan myös lomailun ja vapaa-ajan vieton merkitystä liiton toiminnassa. Vaikka tutkimukseni painottuu sellaisen aineiston tarkasteluun, jonka kautta pyritään ensisijaisesti järjestön jäsenten identiteetin vahvistamiseen, pyrkii Invalidiliitto järjestönä vaikuttamaan ympäröivään yhteiskuntaan. Toiminnan periaatteista vammaisten ihmisten toimintamahdollisuuksien edistäminen, aseman parantaminen ja ihmisoikeuksien valvominen ovat selkeästi vaikuttavuuteen pyrkiviä tavoitteita.

Sosiaaliset liikkeet ovat ihmisten yhteistoimintaa tietyn päämäärän saavuttamiseksi tyytymättömyydestä vallitsevaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen (Kantola 1998, 237). Koska Invalidiliitto on suuri kattojärjestö, jolla on pitkä historia, vakiintunut asema organisaatio, voisi melkein puhua instituutiosta. Instituutioiden päämääränä ja pyrkimyksenä voidaan kuitenkin nähdä säilyttävä pyrkimys, kun taas sosiaaliset liikkeet korostavat toiminnassaan pyrkimystä muutokseen (Kantola 1998, 240). Invalidiliitto pyrkii edistämään ja parantamaan jäsentensä toimintamahdollisuuksia, joten siinä suhteessa se on enemmän sosiaalinen liike kuin instituutio.

Iris Marion Young (1990) tekee eron yhdistysten ja aggregatiivisten sosiaalisten ryhmien välillä. Yhdistyksellä hän tarkoittaa muodollisesti järjestäytynyttä instituutiota kuten ammattiliittoa, kirkkoa tai poliittista puoluetta. Yhdistyksiä määrittelevät tietyt käytännöt ja toiminnan muo-

dot. Aggregaattimallin mukaan sosiaalisia ryhmiä määrittävät yksittäisten ihmisten ominaisuudet. (Young 1990, 44.) Invalidiliitto vaikuttaisi olevan enemmän yhdistystyyppinen sosiaalinen ryhmä, sillä se on virallinen yhdistys tiettyine käytäntöineen. Kuitenkin yhdistystyyppisistä sosiaalisista ryhmistä kirjoittaessaan Young tekee eron ”oikeiden” sosiaalisten ryhmien ja yhdistysten välillä siinä, että yhdistykseen liittyttäessä ihmisen identiteetti ja itsetietoisuus on yleensä jo muotoutunut ja suhteellisen riippumaton yhdistyksen jäsenyydestä. Sosiaaliin ryhmään kuulumisen hän taas näkee muodostavan yksilöitä. (Young 1990, 44–45.) Sosiaaliseen ryhmään kuulumisuus havaitaan, niihin ei virallisesti liitytä. Ryhmään kuulumisen tunteet koetaan muutoksina identiteetissä. Toisaalta taas henkilö voi kokea kuulumansa useampaan sosiaaliseen ryhmään, ja ryhmäidentiteetit voivat olla suurimman osan elämästä taka-alalla tullen esiin vain spesifeissä vuorovaikutuskonteksteissa. (Young 1990, 46.)

Vammaisjärjestöön liittyminen tulee ajankohtaiseksi esimerkiksi sairaalassa tehdyn diagnoosin jälkeen. Järjestön jäseneksi ryhtymistä ehdotti ainakin omalla kohdallani sairaalan sosiaalihoitaja. Jäsenyyden ja jäsenlehden kautta saa paitsi ajankohtaista tietoa etuuksista ja omaan vammaan tai sairauteen liittyvistä asioista myös mahdollisuuden vertaistukeen. Jäseneksi liittyminen tulee siis ajankohtaiseksi sellaisessa vaiheessa, jolloin ensimmäinen ”törmäys” sosiaalisen vuorovaikutuksen kontekstissa tulee eteen, eikä monikaan vielä siinä vaiheessa ole hyväksynyt vammaisuutta tai sairautta osaksi omaa identiteettiään. Liittymisen kimmokkeena ovat kuitenkin erilaiset etuudet ja tieto, jota esimerkiksi jäsenlehden kautta saa. Invalidiliiton jäseneksi liittyttäessä yksilön identiteetti ei siis välttämättä ole ehyt vaan se voi olla jopa kriisissä, ja jäsenyyden voisi nähdä ajan myötä auttavan identiteetin muodostumisessa. Vammaisjärjestöt ovat tätä taustaa vasten muutakin kuin yhdistyksiä; ne ovat sosiaalisia ryhmiä, jotka muokkaavat jäsentensä suhtautumista itseensä ja ympäristöönsä. Lehdissä julkaistujen juttujen kautta tullaan tietoisiksi yhteisön olemassaolosta ja omista mahdollisuuksista sekä yhteisön sisällä että sen ulkopuolella. Vaikka suora tieto poliittisista päätöksistä, etuuksista ja muut ”kovat faktat” ovat etusijalla, kertomuksilla matkoista, harrastuksista ja perhe-elämästä osoitetaan, että oikeudet mielekkääseen arkeen ja vapaa-ajan viettoon ovat samat kaikille.

Invalidiliitossa matkailulla tai lomien järjestämisellä on perinteet, jotka ulottuvat aivan sen perustamisen päiviin. Jo sotavuosien jälkeen, kun taloudellinen tilanne liitossa ja sen paikallisyhdistyksissä alkoi parantua, alkoivat paikallisyhdistykset hankkia omia kesänviettopaikkoja. Tarve lomanviettopaikoille oli suuri, sillä harvalla oli tuolloin omia kesäpaikkoja ja monet ihmiset välttivät vammojensa vuoksi yleisillä uimarannoilla käymistä. 50–60-luvuilla kesäkodeista olikin tullut monen yhdistyksen rivi-jäsenen mielestä tärkein toiminnan muoto. (Mähönen 1998, 40–42.) Liiton toimintaan on kuulunut vuodesta 1962 ilmaislomien järjestäminen yhdis-

tysten kesänviettopaikoissa täysihoidolla. Ilmaisia lomia järjestettiin myös muihin Pohjoismaihin lomanviettäjien vaihdon kautta. (Mähönen 1998, 42, 85.) Invalidiliiton järjestämiin lomiin, kursseihin ja virkistyspäiviin on alusta saakka liittynyt ajatus vertaistuen tärkeydestä. Matkustaminen on siis nähty tavallaan identiteettityönä jo 1930-luvulta lähtien. Monet vammaiset ihmiset elivät eristäytynyttä elämää, eikä vertaistukea löytynyt lähiympäristöstä. Liiton järjestämällä lomilla ja retkillä oli mahdollisuus saada kaivattua vertaistukea ja tutustua uusiin ihmisiin. Vielä 1960-luvulla liiton ja yhdistysten järjestämät retket ja matkat olivat monelle vammaiselle ihmiselle ainoa mahdollisuus nähdä kotimaan nähtävyyksiä, sillä omatoiminen matkustaminen oli kallista ja hankalaa. (Mähönen 1998, 68–69.)

Vapaa-ajan vietolla on ollut keskeinen sija jäsenille Invalidiliiton alkuajoista lähtien. Liiton järjestämät matkat ovat toimineet kahteen suuntaan identiteetin kannalta. Niiden kautta liiton jäsenet ovat päässeet osalliseksi matkustamisesta ja lomailusta ja samalla myös valtakulttuurista. Liiton järjestämällä leireillä ja matkoilla on ollut mahdollista tavata muita vammaisia ihmisiä, mikä ei ole ollenkaan itsestäänselvyys järjestön toiminnan ulkopuolella. Täten matkat voivat toimia vahvistaen jäsenten identiteettiä osana ympäröivää yhteiskuntaa ja kulttuuria, mutta myös vammaisina ihmisinä.

2.3 Vammaisuus osana identiteettiä

Postmodernin subjektin identiteettikäsityksen mukaan sekä subjektit että sosiaaliset maailmat ovat nykyään liikkeessä. Aiemmin yhtenäisenä ja vakana nähty subjekti pirstoutuu. Se ei enää koostu vain yhdestä vaan useammasta identiteetistä. Identiteetit ovat liikkuvia ja muokkautuvat jatkuvasti suhteessa tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan meitä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä. Identiteetti nähdään historiallisesti määrittynään. Subjekti ottaa eri identiteettejä eri aikoina, ja nämä identiteetit voivat olla keskenään ristiriitaisia. Sosiologisen subjektin sijalle on noussut postmoderni subjekti. (Hall 1999, 22–23.)

Postmodernin subjektin identiteettikäsitys on tuonut mukanaan uudenlaisen politiikan muodon, jota sanotaan identiteettipolitiikaksi. Sen syntymiseen vaikuttivat uudet poliittiset liikkeet 1960-luvun tienoilta, kuten kansalaisoikeusliike Yhdysvalloissa sekä feministinen liike, joka on vaikuttanut feministisen teorian muodossa myös nykyiseen vallitsevaan tiedonkäsitykseen. (Hall 1999, 43.) Identiteettipolitiikan nousu on vaikuttanut sekä vammaisliikkeeseen että vammaistutkimuksen syntyyn.

Vammaisuuden määrittelemisestä käytävässä keskustelussa tärkeä hahmo on brittiläinen sosiologi ja vammaistutkimuksen uranuurtaja Oliver, jonka mukaan vammaisuuden käsitteellistäminen tapahtuu binaarisena

erontekona yksilöllisen ja sosiaalisen mallin välillä (1996, 30). Yksilöllisen mallin mukaisia ovat sellaiset teorialat, joiden mukaan vammaisuus nähdään yksilöä kohdanneena tragediana. Vammaisuuden yksilölliseen malliin sisältyvät myös vammaisuuden psykologiset ja lääketieteelliset aspektit, joita Oliver kutsuu vammaisuuden medikalisaatioksi. (Oliver 1996, 31.)

Oliver (1996) määrittelee vammaisuuden sosiaalisen mallin teoksessaan *Understanding disability: from theory to practice* *Union of Physically Impaired Against Segregation* -järjestön julkaisun *Fundamental Principles* mukaan seuraavasti:

Meidän näkemyksemme mukaan yhteiskunta vammauttaa ihmiset, joilla on fyysinen vaurio. Vammaisuus on lisärasite fyysisten vaurioidemme päällä ja toteutuu siinä tavassa, jolla meidät eristetään ja suljetaan täyden yhteiskuntaan osallistumisen ulkopuolelle. (Oliver 1996, 22.)

Oliverin (1996, 22) mukaan vammaisuuden ymmärtämiselle sosiaalisen mallin mukaan on välttämätöntä tarttua eroon fyysisen vaurion ja vammaisuudeksi kutsutun sosiaalisen tilanteen välillä. Fyysisen vaurion hän määrittelee raajan tai sen osan puuttumiseksi, puutteelliseksi raajaksi, elimeksi tai ruumiinosaksi. Vammaisuus taas on toiminnan este tai rajoite, jonka aiheuttaa nykyinen yhteiskuntajärjestelmä, joka ottaa vähän tai ei ollenkaan huomioon ihmisiä, joilla on fyysinen vaurio, ja näin sulkee heidät yhteiskunnallisten toimintojen valtavirran ulkopuolelle. ”Me”, joihin Oliver viittaa vammaisuuden sosiaalisen mallin määritelmässään, tarkoittaa vammaisia ihmisiä, joilla on joku fyysinen vaurio, kokemus ulkoapäin asetetuista rajoituksista ja jotka identifioivat itsensä vammaiseksi ihmiseksi. (Oliver 1996, 5.) Vammaisen identiteetin tunnistaminen vaikuttaisi olevan hänelle erityisen tärkeää, sillä edellä mainitusta teoksestaan hän sanoo kirjoittavansa nimenomaan vammaisista ihmisistä, ei ihmisistä, joilla on fyysinen vaurio (Oliver 1996, 5). Identifioituminen vammaiseksi ihmiseksi ja sen kautta identiteettipolitiikkaan sitoutuminen tarkoittaa myös sitä, että tunnistaa vammaiset ihmiset sorretuksi ryhmäksi yhteiskunnassa (Oliver 1996, 22).

Sorto tuntuu sanana melko voimakkaalta kuvaamaan sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta länsimaisissa demokraattisissa yhteiskunnissa ja varsinkin pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa. Youngin (1990, 39) mukaan uusille sosiaalisille liikkeille, kuten radikaalifeministeille tai homo- ja lesboaktivisteille, sorto on keskeinen poliittisen diskurssin kategoria. Uusien sosiaalisten liikkeiden vakiinnuttaman sorron käsitteen käyttötavan mukaan se viittaa myös niihin epäoikeudenmukaisuuksiin, joita jotkut ihmiset kohtaavat liberaalien valtioiden hyvää tarkoittavien käytäntöjen kautta. Sorto tässä merkityksessä on rakenteista riippuvaa eikä kiinni yksilön valinnasta tai tietyistä käytännöistä. Sen syyt ovat kyseenalaistamattomissa normeissa, tavoissa ja symboleissa. Sorto rakenteellisessa merkityksessä

viittaa siihen epäoikeudenmukaisuuteen, joista jotkut ihmisryhmät kärsivät hyvää tarkoittavien ihmisten tiedostamattomien oletusten ja reaktioiden seurauksena tavallisessa vuorovaikutuksessa, kulttuurisissa stereotyypeissä joita media välittää, sekä muissa tavallisen elämän sosiaalisissa prosesseissa. (Young 1990, 41.) Youngin mukaan viitattaessa rakenteelliseen ilmiöön sorto kohdistuu johonkin ryhmään. Ryhmällä hän ei tarkoita vain jotain joukkoa ihmisiä. Hän määrittelee ryhmän joukoksi ihmisiä, jotka yhteiseen päämäärään pyrkimisen lisäksi kokevat jäsenten välistä yhteenkuuluvuutta. (Young 1990, 43.) Identiteetti on siis tärkeässä osassa samaan tapaan kuin siinä, miten Oliver tekee eron vammaisten ihmisten ja ihmisten, joilla on fyysinen vaurio, välillä.

Vammaiseksi identifioituminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista sellaisen valtakulttuurin piirissä, jossa vammainen on myös haukkumasana (Väätäinen 2003, 67). Vammaisuutta lääketieteellisestä näkökulmasta käsitteellistävien lähestymistapojen mukaan negatiivinen identiteetti johtuu fyysisestä vammasta, ja ne keskittyvät sopeutumisen tarpeeseen, suremiseen ja menetyksestä selviytymiseen. Sosiaalisten lähestymistapojen mukaan negatiivinen identiteetti on seurausta sosiaalisissa suhteissa koetusta sorrosta, ja ne keskittävät huomion yhteiskunnan muuttamisen mahdollisuuksiin, vammaisten ihmisten valtaistumiseen ja erilaisen itseymmärryksen edistämiseen. Käyttökelpoinen metafora molempien lähestymistapojen ymmärtämiseen on identiteetti kertomuksena, joka keskittyy tarinoihin joita kerromme elämästämme ja itsestämme. Toinen käyttökelpoinen metafora on kartta. Molempiin liittyy ajatus representaatiosta, merkitysten antamisesta ja tien löytämisestä paikassa tai ajassa. (Shakespeare 1996.)

Vammaisuuden sosiaalinen malli on vaikuttanut sekä vammaisliikkeen että vammaisuuden tutkimukseen tavalla, joka on tuonut vammaisten ihmisten kokemukset keskiöön. Sellaisenaan vammaisuuden sosiaalinen malli on uusi tapa representoida sekä vammaisuutta että yhteiskuntaa. Se on toiminut voimakkaana identiteettipolitiikan välineenä ja vaikuttanut yhteiskuntateoriaan ja kulttuurikritiikkiin, mutta se on keskittynyt ihmisen ja materiaalisen maailman välisiin suhteisiin. Kulttuuriset representaatiot ja diskursiiviset käytännöt, joilla on kuitenkin tärkeä merkitys identiteetin kannalta, ovat jääneet sosiaalisen mallin näkökulmassa marginaaliin. Sosiaalista mallia kohtaan onkin esitetty paljon kritiikkiä sekä poliittisen vammaisliikkeen sisällä että vammaisuutta käsittelevissä akateemisissa keskusteluissa.

2.4 Kulttuurin ja representaation merkitys positiivisen identiteetin rakentamisessa

Vammaisuuden sosiaalinen malli on vammaisuuden ja fyysisen vaurion erottelun varassa, minkä mukaan vammaisuus on sosiaalisesti luotu, ja vaurio viittaa ruumiin fyysisiin ominaisuuksiin. Tässä suhteessa se vakiinnuttaa paradigman, joka on samankaltainen kuin sukupuoli-sosiaalinen sukupuoli tai rotu-etnisyys. Vaikka sosiaalisen mallin käsitteen poliittista merkitystä vammaisille ihmisille ei voi kiistää, vammaisuus ja vaurio esittää sen mukaan dualismina tai dikotomiana, jonka toinen puoli, vammaisuus, siirretään tarkastelun keskiöön ja toinen puoli, vaurio, hiljennetään tai marginalisoidaan. Näin sosiaalisen mallin teoria tuottaa itsessään arvon ja vallan erotteluja. Erottelun myötä syntyy ristiriitoja, jotka heikentävät sosiaalisen mallin teoreettista voimaa. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi erottelua vammaisten ihmisten ja ihmisten, joilla on vamma, välillä kuten Oliver tekee korostaessaan vammaisiin ihmisiin identifioitumisen merkitystä. Erottelun ansiosta käsitteellinen yhteys vammaisuuteen perustuvan sorron ja fyysisen vaurion välillä katkeaa, koska voidaan ajatella siten, että vammaisuus (sosiaalisena kokemuksena) ja vaurio eivät ole suhteessa toisiinsa. Tällöin fyysisen vaurion tutkiminen jää luonnontieteen alueelle ja sulkee pois ajatuksen siitä, että biologia ja kulttuuri liittyvät yhteen. Sosiaalinen malli siis vahvistaa jakoa luonnon ja kulttuurin välillä. Vaurio biologisena kategoriana pakenee konstruoidun alueelta, vaikka se itsessään on määritelty ja konstruoitu. (Corker & French 1999, 2.)

Edellä mainitut dikotomiat vaurio – vammaisuus ja luonto – kulttuuri heijastuvat vammaisuutta käsittelevissä ja käsitteellistävissä *diskursseissa*. Vammainen ruumis on sekä diskursiivisen tuotannon että kulutuksen paikka. Esimerkiksi diskurssi ongelmasta sosiaalitoimen sisällä ei ole pelkkiä lausuntoja ja väitteitä, vaan sillä on konkreettisia materiaalisia ja taloudellisia seurauksia. Talouden materiaallinen maailma ja diskurssin välittämä sosiokulttuurinen maailma kietoutuvat monisäikeisesti toisiinsa. Diskurssin tärkeys näkyy myös siinä, miten vaurion tarkastelu häivytetään tavoilla, joissa käytetään diskursiivisia strategioita. Vammaisuus ja vaurio ovat selkeästi diskursiivisessa yhteydessä toisiinsa. Vammaisuuden ja vaurion toisistaan erottavat käytännöt marginalisoivat diskurssin roolin vammaisuuteen perustuvan sorron luomisessa ja haastamisessa. (Corker & French 1999, 2–4.)

Vammaisuuden sosiaaliseen määritelmään pohjautuvaa vammaistutkimusta voidaan kritisoida myös siitä, että keskittymällä yhteiskunnan rakenteisiin materialistisen lähestymistavan kautta sulkeistetaan kulttuurin, representaation ja merkitysten tarkastelu. Kulttuuriselle kuvastolle ja eroille annettu vähäinen huomio johtuu osaksi siitä, että sosiaalisen mallin mu-

kaisesti vaurion (*impairment*) tarkastelu on unohdettu, sillä sen huomioon ottaminen mahdollisesti heikentäisi vammaisuuden sosiaalisen mallin argumentaation voimaa. (Shakespeare 1994, 238–239.)

Artikkelissaan ”Cultural representations of disabled people: dustbins for disavowal?” Shakespeare tarkastelee fyysisten vaurioiden (*impairment*) kulttuurista kuvastoa ideologian, anomalian, toiseuden ja liminaalisuuden käsitteiden kautta. Tukeutuen useisiin aiheesta kirjoitettuihin teksteihin hän osoittaa, että vaurion kuvaamista on käytetty William Shakespearen ajoista lähtien ilmentämään erilaisia luonteenpiirteitä tai antamaan moraalisia opetuksia. Erilaisista ruumiinvammoista ja niihin liitetyistä luonteenpiirteistä on ajan myötä tullut stereotypioita. Stereotypiat ovat kirjallisuuden lisäksi myös televisiossa ja elokuvassa. Vammaisia ihmisiä ei juurikaan nähdä televisiossa tai muissa tiedotusvälineissä kuin rajoitetussa määrässä rooleja, mikä puolestaan johtaa inhimillisen kokemuksen kuvaamisen rajoittumiseen sekä tuottaa vääristynen representaation vammaisuudesta (Shakespearen 1994, 285–286).

Edellä kuvattua vammaisuuden esittämisen tapaa voisi sanoa vammaisiin ihmisiin kohdistuvaksi kulttuuriseksi imperialismiksi. Kulttuurinen imperialismi tarkoittaa kokemusta siitä, kuinka yhteiskunnassa vallitsevat merkitykset tekevät yksilön oman ryhmän näkökulman näkymättömäksi samanaikaisesti kun ne stereotypioivat ryhmän ja merkitsevät sen Toiseksi. Näkymättömyys johtuu siitä, että vallassa olevat ryhmät eivät tunnista kulttuurisissa ilmaisuissaan toteutuvaa näkökulmaa näkökulmaksi. Sorrettujen ryhmien oma kokemus ja tulkinta sosiaalisesta elämästä löytävät vain vähän kosketuspintaa vallitsevaan kulttuuriin, mutta vallitseva kulttuuri määrää sorretun ryhmän päälle omaa tulkintaansa ja kokemustaan sosiaalisesta elämästä. (Young 1990, 60.)

Vammaistutkimus on painottanut vahvasti vammaisten ihmisten sorron materiaalisuutta. Shakespearen (1994, 293) mukaan kiinnittämällä huomio kulttuuriin ja merkitykseen annetaan konteksti taloudellisille ja poliittisille prosesseille, mutta myös asetetaan identiteetti keskeiseksi, mikä on välttämätöntä vammaisuuden yksilöllisesti koetun todellisuuden kannalta. Toisin sanoen, kiinnittämällä huomio kulttuuriin ja merkitykseen vammaisuutta käsiteltäessä voidaan haastaa yhteiskunnassa valitsevat tulkinnat ja merkityksellistämisen tavat, joiden kautta vammaiset ihmiset sosiaalisena ryhmänä kokevat kulttuurisen imperialismiin, toisaalta leimaamisen Toiseksi ja toisaalta vammaisten ihmisten kokemusten ja tulkintojen näkymättömäksi tekemisen.

Nykyisessä länsimaisessa kulttuurissa, jossa erilaiset tiedotusvälineet ovat yhä keskeisemmässä osassa ihmisten arkipäivässä, ei ole lainkaan sama yksilön identiteetin kannalta, miten niissä erilaiset ryhmät esitetään. Median teksteistä, kuten muistakin kulttuurituotteista ja sosiaalisesta maailmasta, etsitään ja löydetään minälle viitepisteitä, hahmoja, joi-

hin voidaan samaistua ja jotka tukevat omaa identiteettiä ja arvomaailmaa. Populaarikulttuurin tutkimuksessa on osoitettu, että viestinnän vastaanottajalla on aktiivinen rooli ja että merkityksiä nähdylle, kuullulle ja luetulle rakennetaan omista lähtökohdista (esim. Fiske 1989, 49–60). Kuitenkin on tunnistettavissa tiettyjen ryhmien, esimerkiksi vammaisten ihmisten, seksuaalisten vähemmistöjen tai niin sanottujen kolmansien maiden ihmisten yksipuolinen representointi mediassa. Representaatioille on olennaista poissaolevan tekeminen läsnä olevaksi, sillä ne korostavat jo olemassaolollaan todellisuuden ja sen havaitsemisen välistä ontologista eroa. Tästä johdetaan representaatioiden ”vajaavaisuus”. Ne välittävät meille todellisuutta ja siten kytkeytyvät laajempaan ideologisiin ja poliittisiin konteksteihin. Representaation kaksoismerkitys sekä esittämisenä että edustamisena tuo ne osaksi poliittista toimintaa. Representoimalla itsemme teemme itsestämme näkyvän, mikä on edellytys poliittiselle toiminnalle. Representaatiot ovat jatkuvan kamppailun ja määrittelyn kohde. Niiden kesken taistellaan siitä, kuka hallitsee todellisuuden ja erityisesti sosiaalisen todellisuuden määrittelyä. (Lahti 2001, 11–13.)

Vammaisuuden sosiaalisen mallin voi kokonaisuudessaan nähdä paitsi poliittisena ja teoreettisena välineenä pyrkimyksessä yhteiskunnalliseen muutokseen, mutta myös sosiaalisen todellisuuden representaationa vammaisuudesta, jonka vammaisliike ja sen kautta vammaiset ihmiset itse määrittelevät. Representaatio jatkuvan kamppailun kenttänä näkyy myös jatkuvassa keskustelussa vammaisuuden sosiaalisen mallin riittävyydestä kuvaamaan vammaisuuden kokemusta.

IT-lehdessä julkaistut kertomukset esittävät sosiaalista todellisuutta, joka valtavirtamediassa ei ehkä tule huomioiduksi. Median valtavirrassa vammaisuutta esitetään pääasiassa stereotyyppien tai tiettyjen vakiintuneiden roolien kautta. Järjestölehdessä pyritään irrottautumaan yhteiskunnassa vallitsevista ideologisista ja poliittisista konteksteista, joiden koetaan vääristävän vammaisuuden sosiaalista todellisuutta ja representoivan vammaiset ihmiset tavalla, joka koetaan yksipuoliseksi ja vääristyneeksi. Kokonaan ei tietenkään voida sanoutua eroon yhteiskunnassa vallitsevista esittämisen tavoista, mutta pääasia onkin se, kuka määrittelee ja hallitsee vammaisuuden representaatioita kertomuksissa. Kun vammaiset ihmiset hallitsevat itse tapaa, jolla vammaisuus esitetään, on mahdollista haastaa kulttuurissa vallitsevat stereotypit ja esiintyä itse toimijana. IT-lehden lähettäminen myös sosiaali- ja terveysalan toimijoille laajentaa lukijakuntaa niihin ihmisiin, jotka työkseen hoitavat vammaisten ihmisten asioita, joten sen poliittinen merkitys laajenee identiteettipolitiikan ulkopuolelle. Tällöin IT-lehden voi nähdä olevan osa vammaisuutta käsitteellistävää diskurssia sekä samalla vahvistavan vammaisten ihmisten identiteettiä ottamalla haltuun vammaisuuden representoimisen tavat omista lähtökohdistaan.

Järjestölehdellä voi olla IT-lehden tapaan vaikuttavuutta sekä järjestön jäsenille että sen ulkopuolelle. Representaatiot järjestölehdessä eivät ole yhdentekeviä, vaan niillä on valtaa vaikuttaa sekä jäsenien, muiden lukijoiden että jäsenten parissa työskentelevien ihmisten käsityksiin vammaisuudesta ja vammaisista ihmisistä. Identiteettipolitiikan kannalta on tärkeää vammaisten ihmisten näkyväksi tekeminen sellaisen toiminnan alueella, jossa vammaisia ihmisiä ei valtavirtamediassa ole totuttu näkemään. Matkakertomuksissa on mahdollista esittää vammaisia henkilöitä erilaisissa ympäristöissä aktiivisen toiminnan kautta. Aineistossani kirjoittajat ovat esimerkiksi leirillä, seikkailumatkalla, matkustavat työtehtävien vuoksi tai esiintyvät ”tavallisina turisteina”.

Representaatiossa on aina kyse valinnoista; mitä näytetään ja mitä jätetään näyttämättä. Järjestölehti, jossa ollaan yleisesti vammaisten ihmisten asialla, voidaan myös rajata representaatioiden ulkopuolelle identiteettejä ja leimata Toiseksi joitain ryhmiä. Analyysissä keskityn kuitenkin enimmäkseen näkyväksi tekemiseen. Tutkimusongelmani kannalta tärkeintä on se, millaisia identiteetin representaatioita esitetään, kuinka niiden avulla otetaan vammaisuuden representaatio haltuun ja liitetään osaksi vammaisuutta käsittelevää diskurssia sekä sitä kulttuuristen tarinoiden varantoa, joka toimii narratiivisena työkaluna identiteetin rakentamisessa.

3 MATKAILIJAN RUUMIS

3.1 Turistin metafora kulttuurintutkimuksessa

Matkustaminen on läpäissyt länsimaisen kulttuurin niin perin pohjin, että siihen liittyvä keskeinen hahmo, turisti, on esiintynyt yhteiskuntatieteissä edustamassa aikamme ihmistä yleisemmin. McCannell (1989) käyttää teoksessaan *The Tourist. A New Theory of the Leisure Class* turistin käsitettä tarkoittamaan kahta asiaa. Sanalla turisti hän toisaalta viittaa varsinaisiin turisteihin, vallitsevasti keskiluokkaisiin nähtävyyksien katselijoihin, jotka ovat levittäytyneet tällä hetkellä lähes kaikkialle maailmaan elämyksiä etsimään. Toisaalta McCannellin mukaan turisti on paras saatavilla oleva malli modernista ihmisestä yleisesti (*modern-man-in-general*). (McCannell 1989, 1.) Hän rakentaa teoksessaan perustuksia ”modernin etnografialle” vapaa-ajan sosiologian ja turistin hahmon pohjalta, koska hänen mukaansa ”sosiaalisten organisaatioiden kokeelliset muodot eivät enää ilmesty tehtaista tai toimistoista” kuten aiemmin vaan ”vapaa-ajan aktiviteettien laajalle pohjautuvista kehyksistä, kuten uusista poliittisista liikkeistä, yhteisöllisistä asumisjärjestelyistä...” Hänen mukaansa elämäntapa, käsite, jonka alla yhdistyvät erityisellä tavalla sekä työ että vapaa-ajan viettotavat, on korvaamassa ammatissa toimimisen aseman ihmissuhteiden muodostamisen, sosiaalisen aseman ja sosiaalisen toiminnan perustana. (McCannell 1989, 6.)

Vaikuttaisi siis siltä, että turistin ja vapaa-ajan vieton tarkasteleminen ei olekaan enää kevyt tehtävä, jonka jää toissijaiseksi esimerkiksi työn rinnalla. Toisaalta elämäntavan käsitettä ei voi tarkastella tukeutuen pelkkään turistin hahmoon, ainakaan sellaisenaan kuin McCannell sen esittää. McCannellin turisti on sukupuolittunut mieheksi (*modern-man-in-general*) ja edustaa keskiluokkaista ja länsimaista (valkoista) arvomaailmaa (McCannell 1989, 5).

Eeva Jokinen ja Soile Veijola (1997) ovat tarkastelleet artikkelissaan ”The Disoriented Tourist: The figuration of the tourist in contemporary cultural critique” turistin hahmoa (post)modernin metaforana. Turistin hahmoon liittyen he ovat kiinnittäneet erityistä huomiota siihen, minkälaisia subjektiviteetteja on juurtunut turistin hahmoon. Lopuksi he ehdottavat turistin metaforalle vaihtoehtoisia metaforia, jotka eivät perustuisi implisiittisesti

sukupuolittuneille ruumiillisille ja kuvitteellisille morfologioille. (Jokinen & Veijola 1997, 23). Tarkastelemalla turistin hahmoa konfiguraation käsitteen kautta he etsivät turistin metaforan rajoja. Konfiguraatiolla he tarkoittavat ajan, tilan ja vallan välistä suhdetta, jolla viitataan paikallistuneisiin ja ajallisiin konteksteihin. Keskeinen osa näitä konteksteja ovat subjektien väliset ja sisäiset suhteet. Jos subjektiviteettia ajatellaan ruumiillistuneena vaihteluna konfiguraatioissa, ovat edellä mainitut suhteet aina ruumiillistuneita ja sukupuolittuneita. (Jokinen & Veijola 1997, 23–24.) Jokinen ja Veijola ovat pohtineet turistin ruumiillisuutta myös teoksessaan *Oman elämänsä turistik* (1990). Suomalaisten seuramatkailijoiden tarkkailun ja haastattelujen kautta he tarkastelevat muun muassa sitä, kuinka sukupuoli ja yhteiskuntaluokka vaikuttavat siihen, miten turistit rakentavat eroja oman ryhmänsä sisällä sekä itsensä ja paikallisen Toisen välillä. Artikkelissaan *Turistin ruumis* (1993) Jokinen ja Veijola kyseenalaistavat turistisen katseen matkailututkimuksen tarkastelun kohteena erojen rakentamisessa. Heidän mukaansa turistin ruumis, pikemmin kuin turistinen katse, rikkoo rutiineja ja sääntöjä. (Jokinen & Veijola 1993, 10.) He korostavat myös erojen rakenteen pohdinnan merkitystä. Jos eroa vain ylistetään eikä pohdita kuka eroaa mistä, kuka on määritellyt eron ja mikä on eroavan subjektius, vahvistetaan Toisen mykkyyttä ja alemmuutta. (Jokinen & Veijola 1993, 8.)

Analysoin IT-lehdessä julkaistujen matkakertomusten päähenkilöitä Jokisen ja Veijolan turistin ruumista käsittelevien tekstien mukaisesti ruumiillisina ja sukupuolittuneina. Tarkastelen tapoja, joilla kertomusten keskeiset henkilöt puhuvat ruumiistaan ja ruumiillisista kokemuksistaan. Sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen ja etnisyyden tai rodun lisäksi tärkeä aspekti aineistossani on vammaisuus. Yleisesti ottaen turistin hahmo näyttää edustavan keskiluokkaisuuden, miehuuden ja valkoisuuden lisäksi vammattomuutta tai kykenevää ruumista. Matkakertomuksissa ja matkailuohjelmissa sen huomaa siitä, että paikasta toiseen liikkuminen rakennetussa tai luonnonympäristössä käy usein niin helposti, että ruumiin olemassaoloa ei juuri huomaa. Ruumiillisen kokemuksen monimuotoisuus on taka-alalla, vaikka niukasti vaadettut ruumiit ja voimakkaasti fyysinen suorittaminen olisivatkin kuvaksen keskiössä. Yleensä vaikeuksia kohdataan vain silloin, kun niitä erikseen haetaan ja ne kuuluvat osaksi tavoiteltua extreme-kokemusta, kuten tulivuoren päälle kiipeämistä tai rankkaa vaeltamista. IT-lehden matkakertomuksissa turistin ruumis ja ympäristö kohtaavat konkreettisemmin ja yllättävämminkin kuten esimerkiksi hotellihuoneen kylpyhuoneessa.

3.2 Turistisen viipyilyn saavuttaminen

Pau Obrador Pons, jonka mukaan turistin ruumis ja turismin ruumiillisuus on ollut vielä toistaiseksi kuitenkin melko vähän esillä matkailun kulttuurintutkimuksessa, ehdottaa artikkelissaan *Being-on-holiday. Tourist dwelling, bodies and places* (2003) metaforia *dwelling* (viipyilyn, oma suomennos) ja *embodiment* (ruumiillistumisen) käyttökelpoisina matkailun tutkimisessa. Hän keskittyy turistien tarkasteluun paikallisina ja ruumiillistuneina subjekteina, joiden elämä näyttäytyy keskinäisessä vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Pons väittää, että turismi on käytäntö, jonka kautta luodaan tietoa ja ollaan tekemisissä fyysisen ympäristön kanssa. (2003, 47.) Hän ehdottaa turismia itsessään aiheeksi inhimillisen kokemuksen tutkimuksessa sen sijaan, että keskityttäisiin siihen sosioekonomisten, kulttuuristen ja ympäristön ongelmien aiheuttajana, koska matkailu itsessään on tärkeä osa normaalia sosiaalista elämää ja maantieteellistä maailmaa. Ruumis on tämän kokemuksen tarkastelussa tärkeä, koska sen välittämänä olemme yhteydessä niin sosiaaliseen kuin fyysiseen maailmaan. (Pons 2003, 48.)

Pons käyttää sanaa *dwelling* matkailun yhteydessä tietystä maailmassa olemisen tavasta. Hänen mukaansa *dwelling*-metaforan kautta mahdollistuvat sellaiset maantieteelliset ja sosiaaliset selonteot, jotka asettavat etusijalle jokapäiväiset ruumiilliset käytännöt. Hänen mukaansa oleminen on aina maailmassa olemista (*being-in-the-world*), ja maailmassa oleminen on jokapäiväistä, taitoa vaativaa selviytymistä ympäristössä tai ympäristön kanssa vuorovaikutuksessa olemista. (Pons 2003, 48–49.) Erään matkailijan kertomuksessa vammaisuus avaa erilaisen näkymän ympäröivään maailmaan.

Matkanteko pyörätuolilla on erinomainen tapa katsella maisemia. Sillä on helppo pysähtyä ja todella katsoa kaikki vähänkin mielenkiintoinen. Pyörätuolituristilta eivät jää huomaamatta nekään yksityiskohdat, jotka ajoneuvolla liikkuvalla vilahdavat silmien ohi. (Pyörätuolilla ja kamelilla Rajastanin erämaissa. Intia eksoottisimmillaan. IT 12/2003, 124–126.)

Ponsin mukaan turistisubjektin tunnusomaisia piirteitä ei löydy tämän kyvystä keskeyttää hetkellisesti sitoutumisensa maailmaan tai saada siihen käsitteellistä etäisyyttä tai näkökulmaa maailman ulkopuolelta, vaan hänen kyvystään löytää erilaisia näkymiä ja määritellä uudelleen maailmassa mukana olemista. (2003, 51.) Ympäristön ja pyörätuolilla liikkuvan matkailijan välillä ei vaikuta olevan ristiriitaa. Pyörätuolista maisemien katselusta voi tulla antoisampi kokemus kuin muilla keinoin liikuttaessa.

Rakennetun ympäristön ja vammaisen matkailijan kohtaaminen voi toteutua positiivisesti ”alkeellisemmissäkin” olosuhteissa.

New Delhin liikennekaaokseen verrattuna pyhiinvaelluskaupunki Pushkar edustaa toista ääripäätä. Viehättävän keskiaikaishenkinen kaupunki on pyörätuoliparatiisi, jossa ei ole sen enempää liikennettä kuin reunakiveyksiäkään. Siellä on yllättävän helppo liikkua pyörätuolilla. Suurin vaarmomentti on kelata kolari pyhän lehmän kanssa, joita käyskentelee pitkin kaupunkia. (Pyörätuolilla ja kamelilla Rajastanin erämaissa. Intia eksoottisimmillaan. IT 12/2003, 124–126.)

Syrjäisen intialaisen pyhiinvaelluskaupungin nimeäminen pyörätuoliparatiisiksi tuo tehokkaasti esille onnistuneen turistisen viipyilyn epätodennäköisessä paikassa. Matkakertomuksissa on yleistä kuvata vaivattomasti ympäristössä liikkumista niin, että matkailija näyttää lähes aineettomalta. Pyörätuolin kirjoittaminen kertomukseen kuitenkin tekee ruumiin läsnä olevaksi.

Vaikka Pons painottaakin ruumiillistuneita ja usein ei-representaatio-naalisia käytäntöjä, joiden kautta turistisubjektius rakentuu, ei se estä mahdollisuutta suhteuttaa matkailua ihmiselämän symboliseen ulottuvuuteen. Turistina oleminen maailmassa (*being-a-tourist-in-the-world*) tuo mukanaan jatkuvan identiteettien, arvojen, tiedon ja merkitysten hahmottamisen ja uudelleenahmottamisen. (Pons 2003, 53.)

Pienestä koosta on hyötyä splättäriammunnassa! Autolla ajo on enemmän kuin mahdollista, vaikka käsiä ei ole ollenkaan. Seksiäkin saa harrastaa, ja ennen kaikkea siitä saa - ja siitä pitää puhua. Pidemmänpuoleinen kaveri taas pääsee miinakentän läpi parilla askeleella. (Ohikulkijat hieman hämmästelivät. Harvinaisuuksia havaittu Lahden seudulla. IT 7–8/2002, 6–7)

Identiteetin vahvistaminen positiivisia ruumiillisia kokemuksia korostavien kertomusten kautta toimii tällä tavoin. Ruumiillinen maailmassa oleminen ei vaadi vammatonta ruumista ollakseen nautinnollista ja hyödyllistä. Samaan sosiaalisen ryhmään kuuluvien kanssa fyysisen erilaisuuden positiiviseksi määrittelystä tulee helpommaksi ja siihen voi saada vahvistusta multa ryhmän jäseniltä.

Osa turistista kokemusta on katsoa maisemia ja ympäristöä, joka poikkeaa arkiympäristöstä ja arkimaisemasta. Kun matkustamme, katselemme ympäristöä mielenkiinnolla ja uteliaina. (Urry 1990, 1) Katse kohdistuu siis arkiympäristöstä poikkeavaan näkymään. Turistisen katseen juuret lienevät kolonialismin ajan luonnontieteilijä-matkaajien tavassa katsoa ympäristöä. Kolonialismin ajan matkakertomuksissa päähahmona esiintyy ”näkevä mies” joka passiivisesti katseellaan pyrkii hallitsemaan katseen kohdetta (Pratt 1990, 7). Tavallisesti matkailijat kuvataan seuraamassa mielenkiinnolla ja asiantuntevasti paikallista elämää, mutta joskus matkaaja voi itse joutua katseen kohteeksi. Kun matkaaja on vammaisen ihminen, häneen kohdistuva katse saa lisää merkityksiä. Vallitsevaan kulttuuriin kuuluva

merkitsee Toiseksi normista poikkeavan ihmisen kehonkielen viesteillä (Young 1990, 123). Tuijottaminen on yksi esimerkki kehonkielen viesteistä, joilla Toiseksi merkitseminen tapahtuu jokapäiväisissä sosiaalisissa tilanteissa.

On lisäksi mannaa nähdä, kuinka ihmisiltä lokahtaa haavi auki, kun tunnistamaton kelaava esine porhaltaa kahdella pyörällä polku pöllyten täytettyä vauhtia uneliaaseen pikkukylään. Tosin intialaiset ovat yleisesti ottaen hyvin ystävällisiä ja vieraanvaraisia: heiltä löytyy aina aikaa tarjota teetä ja rupertella tovi. (Pyörätuolilla ja kamelilla Rajastanin erämaissa. Intia eksoottisimmillaan. IT 12/2003, 124–126.)

Tuijottaminen saa vieraassa ympäristössä uusia merkityksiä. Suhde tuijottajan ja tuijotuksen kohteen välillä kuvataan positiiviseksi; yllättävä kohtaaminen johtaa tee- ja juttutuokioon.

Edellisten lausuntojen perusteella maailmaan ja ympäröivään yhteisöön liitytään matkustamisen kautta melko ongelmattomasti ja vammaisuus koetaan positiivisena osana minäkertomusta. Vammaisten ihmisten esittäminen matkailijan roolissa, varsinkin silloin kun kaikki sujuu mutkattomasti, on harvinaista. Sen vuoksi määrittelen vammaisuuden ja matkailijan roolin saumattomasti yhteen kirjoittavat kertomukset luovan diskurssijärjestyksen mukaisiksi.

3.3 Turistisen viipyilyn keskeytyminen

Oleminen on Ponsin mukaan aina maailmassa olemista ja jokapäiväistä, taitoa vaativaa selviytymistä ympäristössä. (Pons 2003, 48–49.) Saavuttamalla tila, jota Pons kutsuu nimellä *dwelling*, ollaan maailmassa suhteellisen ongelmattomasti. Vammaiselle ihmiselle rakennettu ympäristö, käytännöt ja päivittäiset kohtaamiset asettavat omat haasteensa viipyilyn saavuttamiselle – myös matkalla ollessa.

Kun koneemme rullasi Heathrow'n lentokentälle, ajoi koneen viereen oikea ambulanssi. Vitsailimme ystäväni Maijan kanssa, että ambulanssi on varmaan minua varten. Vitsailu päättyi siihen, kun meidät todella ohjattiin tuohon pakettimalliseen sairaautoon! (Sisäpiirin juttu IT 4/2003, 32.)

Postmodernisti liikkeessä olevat identiteetit vaikuttavat leijuvan vapaasti kenen tahansa ulottuvilla. Suhtaudun kuitenkin varauksellisesti käsitykseen identiteetistä yksilön vapaana valintana. Emme voi valita sitä, miten ympäristö suhtautuu meihin ja omaksumaamme identiteettiä. Shirin Housen (1999) mukaan identiteetit toisinaan virtaavat vapaasti mahdollistaen liikkumisen subjektipositiosta toiseen, mutta ne ovat myös hetkellisesti

staattisia. Vaihtelu staattisen ja virtaavan välillä liittyy läheisesti hyväksytyksi tulemisen ja hyljeksimisen kohteeksi joutumisen kokemuksiin. Jokainen identiteetin muodostumisen hetki neuvotellaan annetussa poliittisessa tilassa ja sen rakentaminen on aina rationaalista. (Housee 1999, 140.) Edellisessä aineistonäytteessä tuodaan esille se, kuinka vammaisen ihminen määritellään kulttuurissamme potilaan rooliin. Tällainen ulkopuolelta vammaiseen ruumiiseen kohdistuva määrittely voi keskeyttää turistisen viipyilyn ainakin hetkeksi. Potilaaksi joutuminen kuvaa hyvin tapaa, jolla vammaisen ihmisen identiteetistä tulee staattinen ja sen virtaus subjekti-positiosta toiseen estyy. Tässä kuvauksessa kiteytyvät vammaisuuden yksilöllisen mallin mukaiset, lääketieteellistä diskurssia myötäilevät käsitykset vammaisista ihmisistä jatkuvan ”parantamisen” kohteena.

Liikuntavammainen matkailija voi törmätä sellaisiin käytäntöihin, jotka hankaloittavat oloa fyysisesti ja kohdistuvat suoraan ruumiiseen. Vammaisen matkailijan ruumiista tulee sekä diskursiivisen tuotannon että kulutuksen paikka, kuten Frenchin ja Corkerin (1993, 23) mukaan aiemmin totesin.

Minulle varmistui myös se, että samalla kun lentoyhtiöt eliminoivat vammaisen matkustajan aiheuttamia riskejä, eivät ne mitenkään huomioi lentomatkustamisesta vammaiselle aiheutuvia ongelmia, epämukavuutta ja suoranaisia terveysriskejä. En saa istua koneessa eturivillä, en rivin päässä enkä missään muuallakaan, missä olisi jaloille edes hieman tilaa. Invalidin paikka on ikkunan vieressä, mahdollisimman kaukana ovista, varauloskäynneistä ja toileteista. Tämä muiden matkustajien turvallisuuden takia, sillä näin invalidi ei ole ihmisten tiellä. (Sisäpiirin juttu IT 5/2003, 40)

Kirjoittaja asettaa invalidin ja ihmisen vastakkaisiksi käsitteiksi, joilla ei ole samoja oikeuksia. Suhdetta vammaisen matkustajan ja lentoyhtiön välillä määrittelevät käytännöt, jotka asettavat vammattomien matkustajien turvallisuuden etusijalle. Ponsin (2003, 53) kuvaamat ruumiilliset ja ei-representationaaliset käytännöt, joiden kautta turistisubjektius rakentuu muodostuvat ongelmiksi, ja ne tuodaan representaation alaisiksi.

Lentoyhtiön määrittelemällä istumajärjestyskäytännöllä on suora vaikutus vammaisen matkailijan ruumiilliseen hyvinvointiin matkan aikana. Lisäksi vammaisen matkailijan ruumis politisoituu. Paikasta toiseen siirtyminen ja vapaa-ajan vietto ovat toimintoja, joiden kautta liitytään ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuuriin samaan tapaan kuin esimerkiksi työn, poliittisen osallistumisen ja uskonnon harjoittamisen kautta (Drake 1999, 41). Hankaloittamalla vammaisen henkilön matkustamista lentoyhtiö tulee samalla rajoittaneeksi vammaisen henkilön ihmisoikeuksia. Sen vuoksi invalidin ja ihmisen asettaminen vastakkaisiksi käsitteiksi toimii voimakkaana diskursiivisena työkaluna vammaisen ruumiin ja ympäristön ongelmallista kohtaamista kuvattaessa. Samalla tuodaan esille se, kuinka matkustaminen

lentokoneessakin on totisesti ruumiillista. Harva vammatonkaan matkustaja nauttii pitkän matkan lennoista, jotka sisältävät terveystorjuntaa kaikille. Veritulpia estävät polvisukat ja voimisteluohjeet ovat tästä muistutuksena. Seuraavassa kuvataan vammaisen ruumiin ja ympäristön ongelmallista kohtaamista hieman toisenlaisin diskursiivisin keinoin.

Miksi ihmeessä pitää aina pistää kylpyamme ahtaisiin tiloihin? Siinä ei ole järjen hiventä maailmassa, jossa on vesipula. Ja matkajia, joilla jalka ei nouse kuin aitajuoksijoilla. Pyörätuolistakin voi laskeutua monenlaiseen jorppakoon, ammeeseenkin, mutta nouseminen takaisin pyörätuoliin on usein mahdotonta, jopa avustajan kanssa. (Eksoottinen Etelä-Afrikka hurmasi. IT 4/2002, 24 teksti Voitto Korhonen)

Kirjoittaja esittää kylpyammeintoa kohtaan kritiikkiä paitsi tekemällä selväksi että käytännössä kylpyamme peseytymispaikkana estää vammaisen matkailijan peseytymisen, myös vetoamalla ”terveen järjen” käyttöön. Vesipulaan viittaaminen vetoaa kaikkiin maapallon tilasta huolestuneisiin henkilöihin vammaisuudesta tai vammattomuudesta huolimatta. Rinnastamalla matkailijan aitajuoksijaan kirjoittaja kaventaa vammaisuuden ja vammattomuuden välistä käsitteellistä kuilua. Kylpyamme esitetään huonona ratkaisuna paitsi vammaisten matkailijoiden näkökulmasta myös kaikkien niiden itsensä vammattomaksi kokevien, jotka eivät ole ketteriä kuin aitajuoksijat. Jos vertailukohteeksi otetaan perinteiset matkakertomukset, on tämän diskurssijärjestys luovaa; matkailijat yleisesti esitetään ruumiillisesti vajavaisiksi, eikä paikasta toiseen liikleminen onnistu täysin esteettä keneltäkään (paitsi ehkä huippu-urheilijalta).

Vammaisuuteen kohdistuvat ennakkoluulot kasvokkaisissa kohtaamisissa ovat myös yksi tapa, jolla vammaisen ihmisen identiteetistä tulee staattinen. Tuijottaminen on yksi tapa, jolla normista poikkeava ihminen merkataan kulttuurisesti Toiseksi.

Itsellänikin vierähti vartteja, kun yritin puhumatta selvittää edessäni seisovalle, että tämän tulisi laittaa kuminauha keskisormeen roikkumaan, ojentaa oikea käsi kohti taivasta ja hymyillä leveästi. Ohikulkijat hieman huitomistani ihmettelivät; varmaan kauhistelivat, että onpa tytöllä vaikeita pakkoliikkeitä kun, kun hyttysiäkään ei näy missään ja hymyily on sekin niin spastista. (Harvinaisuuksia havaittu Lahdenseudulla. IT 7-8/2002, 6-7)

Kertoja kiertää toiseksi merkitsemisen käyttämällä huumoria strategiana. Vammaisliikkeen sisällä vammaiset ihmiset muodostavat alakulttuurin, jonka sisällä huumori perustuu jaettuihin merkityksiin, jotka eivät välttämättä avaudu ulkopuolisille. Tällainen huumori perustuu ympäristön ja yksilön välisten kohtaamisten komiikkaan, jota vammaisuuden tai sairauden maailmaan mahtuu runsaasti. Näin vammaiset ihmiset tuovat esille sen,

että vaikka yleisesti ihmiset ja jopa vammaisten ihmisten kanssa työskentelevät pitävät vammaa jonain sellaisena, mitä tulee välttää kaikin keinoin, ei se ole maailman loppu; se ei hävitä subjektiivisuutta tai mahdollisuuksia. Se ei ole nimeämätön paha, vaan banaali asia joidenkin ihmisten elämässä. Tällöin huumori kohdistuu yleisiä arvoja kohtaan ja paljastaa ne sosiaaliset suhteet, jotka tuottavat vammaisuutta. Koomisuutta käytetään vammaisille ihmisille elämän vaikeaksi tekevien esteiden tunnistamiseen ja haastamaan ne kulttuuriset arvot ja tabut, jotka ovat vallitsevia jokapäiväistä kanssakäymistä. Vitsailun kautta voi luvallisesti ilmaista kiukkua ja suunnata tietyissä tilanteissa koetun turhautumisen oman ruumiin ulkopuolelle. (Shakespeare 1999.)

Konteksti, merkitys ja tulkinta ovat keskeisessä osassa vammaisuutta käsittelevässä huumorissa, sillä ne erottavat stereotyyppistä käsitystä vahvistavan ja vastustavan vitsin toisistaan. Vitsailun kohteena ovat vammaisuutta tuottavat kohtaamiset ja ympäristöt, eivät vammaiset ihmiset. (Shakespeare 1999.) Vammaisuutta käsittelevää vitsiä voi kuitenkin olla vaikea ymmärtää, jos omissa ajatuksissa vammautuminen ja vammaisuus on jotain, mitä tulee välttää kaikin keinoin, kuten Shakespearen mukaan edellä totesin. Vammaisen ihmisen läsnä ollessa monet vammattomat ihmiset tuntevat olonsa jännittyneiksi. Koska vammaiset ihmiset ovat yhä jossain määrin eristettyjä yhteiskunnassa, monilla vammattomilla ihmisillä ei ole kontaktia kehenkään vammaiseen ihmiseen. Monet vammattomat ihmiset ovat tietämättömiä sitä, mitä heidän tulisi vammaisilta ihmisiltä olettaa tai hermostuneita sen vuoksi, että eivät tiedä osaavatko sanoa oikeat asiat. (Shakespeare 1999.) Vitsin kertojalle vammaisuus voi olla banaali asia, mutta kuulijalle se voi olla epämukava muistutus omasta kuolevaisuudesta tai haavoittuvaisuudesta, tai nauramista asialle, joka on totuttu vaikenemaan olemattomaksi.

Olin pyörätuolissa istumassa Pendolino-junan ravintolavaunussa ja kerroin pöydässä istuville muille ihmisille tulevani aivovammaliiton kokouksesta Turusta. Mainitsin jopa, että minulla on oikein paperi siitä päässäni olevasta vammasta. Hetken päästä pöydässä oli paljon tilaa. Olisi kai pitänyt sanoa, että pieni valo palaa vielä. (Kokemus: Pyörätuolilla junassa. IT 12/2002, 46)

Vitsi paperilla todistetusta aivovammasta tuskin menee ”ohi” IT-lehden lukijoilta samalla tavoin kuin kertojan pöydässä istuneille. Kertomuksessa on vahvasti läsnä kokemus kulttuurisesta imperialismista, vaikkakin huumorin kautta esitettynä. Kulttuurisen imperialismiin kokemuksessa keskeistä on ryhmän jäsenenä koettu tunne toisten ihmisten hyljeksinnästä. Kokemukset viehättävyydestä ja vastenmielisyydestä muokkaavat kaikkea kanssakäymistä, ja niillä on seurauksia sille, millaiseksi oma ruumis koetaan. Kun vallitseva kulttuuri määrittelee jonkin ryhmän erilaiseksi ja Toiseksi,

määritellyn ryhmän jäsenet jäävät vangeiksi omiin kehoihinsa. Määrittelyn kohteena olevat huomaavat joutuneensa Toiseksi muiden ihmisten kehonkielen viesteistä: katsekontaktin välttelystä, etäisyyden pitämisestä ja niin edelleen. (Young 1990, 123.) Selvempää vinkkiä toiseksi merkitsemisestä tuskin on kuin pikaisesti tyhjenevä pöytä junan ravintolavaunussa. Vaikka emme tiedä, mitä pöydästä poistuneet kanssamatkustajat ajattelivat, eivät he ilmeisestikään tajunneet tilanteen koomisuutta. Jos konteksti ja merkitys eivät tavoita vitsin kuulijaa, voi se vahvistaa entisestään negatiivisia stereotyyppisiä käsityksiä vammaisista ihmisistä. Kertoja jää kuulijoiden mieleen omituisena tyyppinä, joka laskee leikkiä vakavasta asiasta.

3.4 Sukupuolittuneet ruumiit IT-lehden matkakertomuksissa

Sukupuoli tulee IT-lehden matkakertomuksissa esille kirjoittajan nimen kautta, mutta myös viittauksina ja kertomisen tapoina itse kertomuksissa. Seksuaalisuutta käsittelevissä kirjoituksissa kertomisen tavat naisten ja miesten välillä poikkeavat varsin suuresti toisistaan. Miehin heteroseksuaalisuus kirjoitetaan saumattomaksi osaksi tässä matkakertomuksessa päähenkilönä esiintyvän matkailijan minäkertomusta.

Pekka, ota kuva! Jarmo istuskelee tyytyväisenä pyörätuolissaan. Sylissään hänellä on hymyilevä neitonen. – Se oli sitten viimeinen kuva. Nyt viedään kamera pois, napauttaa Jarmo. Kun seuraavan kerran näen Jarmon, olemme jo satamassa. Hän näyttää pirteältä. – Olin ylhäällä jo kahdeksalta aamulla. En nukkunut kuin tunnin viime yönä. Olen opetellut nukkumaan päivällä, että jaksan risteillä öisin, hän selittää. ("Olohuone meni". Viikon jäähyväiset. IT 10/2003, 33–35.)

Lehtosen (1995, 28) mukaan maskuliinisuus on diskursiivisten käytäntöjen tuotetta. Mieheksi tuleminen tapahtuu sellaisten instituutioiden, käytäntöjen ja puhetapojen sisällä, joissa maskuliinisuus ymmärretään itsenäiseksi ja vakaaksi realiteetiksi. Vallitsevia maskuliinisuuden malleja Lehtonen kutsuu hegemoniseksi maskuliinisuudeksi. Se tuotetaan suhteessa erilaisiin alistettuihin maskuliinisuuksiin ja naisiin. Maskuliinisesta käy kulttuurisamme mies, joka on heteroseksuaalinen, rationaalinen itsensä hillitsevä ja kykenee yhä uusiin työ- ja sukupuolisuorituksiin. (Lehtonen 1995, 30–31.)

Edellisessä lausunnossa Jarmo esitetään seikkailijana, joka toteuttaa Lehtosen kuvaileman hegemonisen maskuliinisuuden periaatteita. Tytön saaminen polvelle istumaan on miehisen viehätysvoiman ja heteroseksuaalisen sukupuolisen suoriutumisen näyttö. Loppuyön jättäminen kameroiden ulkopuolelle ja viittaus yhteen nukuttuun tuntiin lisää vaikutelmaa siitä, että

kyseessä on todellinen ”pelimies”. Näyttää siltä, että koska kertomuksessa selvästi myötäillään vallitsevia maskuliinisuuden malleja, diskurssijärjestys on konventionaalinen. Kuitenkin kyseessä on pyörätuolilla liikkuva mies, eikä vammaisuutta perinteisesti nähdä kuuluvan hegemonisen maskuliinisuuden piiriin.

IT-lehden matkakertomuksissa vammaiset naiset eivät esiinny rakkauselämän seikkailijoina. Seksuaalisuuteen viitataan kertomuksissa muutenkin harvoin. Jos mies rakentaa kertomuksissa sukupuoli-identiteettiään hegemonisen maskuliinisuuden mukaisen ruumiillisen ja seksuaalisen suoriutumisen kautta, näyttää siltä, että naisen kertomana tilanne on monimutkaisempi ja sisältää enemmän epävarmuutta. Seuraava kuvaus on pienten vammaisryhmien nuortenleiriltä, jossa yksi teemoista oli seksuaalisuus. Leirille osallistunut nuori nainen kirjoittaa käsitelystä asioista seuraavasti.

Seksuaaliterapeutti Tiina Kuusiston luvalla päästimme suustamme jos jonkinlaisia seksiin ja seksuaalisuuteen liittyviä sanoja ja kirjasimme ne muistiin. Niitä sitten luimme ääneen toisillemme perisuomalaiseen tyyliin punastellen ja häpeillen. Tiinan valottaessa asioita ja käsitteitä rupesikin pohtimaan, että mikä meitä oikein vaivaa kun emme uskalla puhua elämän yhdestä tärkeimmästä ja kaikkia eniten kiinnostavasta asiasta. Alastomuus on HUI! Seksuaaliset vähemmistöryhmät vielä enemmän HUI!

Kuuluukohan tällainen oman seksuaalisuutensa piilotteleminen ja jopa häpeily harvinaisiin vammaisryhmiin? (Ohikulkijat hieman hämmästelivät. Harvinaisuuksia havaittu Lahden seudulla. IT 7–8/2002, 6–7)

Oman alastoman ruumiin kokeminen pelottavana ja kysymys siitä, onko vammaisuudella negatiivinen vaikutus oman seksuaalisuuden kokemiseen, ovat asioita, jota ei hegemonisen maskuliinisuuden diskurssissa voitaisi käsitellä. Suhde omaan ruumiiseen kuvataan ongelmalliseksi, ja sillä nähdään olevan yhteys seksuaali-identiteettiin. Samalla rakennetaan, joko tietoisesti tai tiedostamatta, seksuaalisista vähemmistöryhmistä Toinen. Ainakin aineistooni kuuluvissa IT-lehden matkakertomuksissa esitetään vain heteroseksuaalisuutta.

Miksi vammaisten naisten ja miesten suhtautuminen omaan seksuaalisuuteensa on aineistoni valossa niin erilaista? Yksi syy on tietysti se, että hegemoniseen maskuliinisuuden ihanteeseen kuuluu seksuaalisen suoriutumisen korostaminen ja hegemonisen maskuliinisuuden ihanteen mukaisesti rakennettu miehen identiteetti on varmasti yhä yhteiskunnallisesti hyväksytty. Toinen syy on miehiin ja naisiin kohdistuvat erilaiset kulttuuriset odotukset, jotka korostuvat kun kyseessä on vammaisen mies ja nainen.

Mieheen liitetään vammaisenakin vahvasti miehuuteen kulttuurisesti liitettyjä myönteisiä piirteitä. Vammaisuus ja vammaisen ruumiin ei joissain tapauksissa nähdä rajoittavana miehen aktiviteetteja vaan pikemminkin vapauttavan miehen ruumiistaan. Naisten kohdalla joissain tapauksissa

vamman nähdään sitovan naisen yhä tiukemmin sitein ruumiiseensa. Vammaiset naiset voidaan määritellä vahvemmin vammaisen ruumiin kautta kuin vammaiset miehet. (Reinikainen 1999, 349.) Jos tämä pitää paikkansa laajemmassa kontekstissa, ei ihme että se vaikuttaa vammaisen naisen kokemukseen omasta seksuaalisuudestaan.

Hegemonisen maskuliinisuuden mukaisesti ruumiillisuutta voidaan esittää myös ruumiillisten suoritusten kautta. Esimerkkinä käytän kertomusta käsipolkupyörällä Hangosta Nuorgamiin polkeneesta miehestä. Kuitenkin täytyy huomioda, että maskuliinisuus sosiaalisena konstruktiona voi olla äärimmäisen sortava kokemus vammaiselle miehelle. Maskuliinisuus on voimakkuuden ja kykenevyyden juhlistamista ja vastakohta haavoittuvuudelle ja riippuvuudelle. (Morris 1998.) Kuinka vammaisuus voidaan kirjoittaa osaksi maskuliinista kertomusta?

Kotiinpaluun jälkeen iski väsymys ja käsivarren ojentajat olivat krampissa. Muutoin Penttinen tunsu olonsa vielä viikon jälkeen paluusta helpottuneeksi mutta ristiriitaiseksi.

– Oli vaikea uskoa, olenko minä tosissaan tehnyt koko matkan, Penttinen huokaisee. Vasta Peurungan kuntoutusjaksolla, kolmen viikon kuluttua suorituksesta, ylikuntoon itsensä lipsauttanut Penttinen alkoi tuntea olonsa entisenlaiseksi. (Käsipolkupyörällä Suomen halki haavereitta. Eki polki Hangosta Nuorgamiin. IT 9/2003, 106)

Maskuliinisuuden ideaalina on rationaalinen ajattelu ja järjestäytynyt toiminta, josta seuraa tasapaino, itsevarmuus ja riippumattomuus. Ruumiillisuus kielletään muuten kuin voimannäytön ja sukupuolisen kyvykkyyden osoittamisen yhteydessä. (Lehtonen 1995, 34–35.) Edellisessä kertomuksessa esiintyvä mies voi ilmaista ruumiillista haavoittuvuutta, koska hän silti kykenee poikkeukselliseen fyysiseen suoritukseen. Kertomuksessa vahvistetaan hegemonisen maskuliinisuuden käsityksen varaan rakentuvaa vammaisen miehen identiteettiä. Huippusuoritusten kuvaamisella voi kuitenkin olla myös identiteetin kannalta negatiivisia vaikutuksia. Yksi tapa esittää vammaisia ihmisiä stereotyyppisesti mediassa on vammaisten henkilöiden representoiminen lähes yli-inhimillisiin suorituksiin kykenevinä Supervammaisina (Super Cripple), josta fiktiivisissä elokuvissa ja televisiosarjoissa on useita esimerkkejä. Nämä median representaatiot vammaisen yksilön suorituksista vahvistavat käsitystä siitä, että vammaisen henkilön täytyy ”ylikompensoida” vammaansa jollain yli-inhimillisellä ominaisuudella tullakseen hyväksytyksi jäseneksi yhteisössään. Tämän oletuksen negatiiviset vaikutukset ”tavallisiin” vammaisiin ihmisiin ovat selkeästi negatiiviset. (Barnes 1992.) Kuitenkin Super Cripple näyttää pääsevän helpommin valtavirtajulkisuuteen kuin ”tavisvammaisen”.

Matkan aikana Penttinen antoi kahdeksan haastattelua lehdille ja viisi radiolle. MTV3:n Kymppin uutisten kevennykseen häntä filmattiin Rantsi-lassa. (Käsi polkupyörällä Suomen halki haavereitta. Eki polki Hangosta Nuorgamiin. IT 9/2003, 106)

Vaikka sankaritarinat voivat toimia rohkaisevana esimerkkinä vaikeuksien voittamisesta ja toisaalta niillä on tietty uutisarvo, kyseenalaista on, tuovatko ne mitään uutta vammaisuudesta käytyyn yhteiskunnalliseen keskusteluun. Miehin sankaruus on kuulunut matkakertomuksiin kolonialismin ajoista, ja samaa tarinaa jatkaa esimerkiksi Madventures. Vaikka vammaisuus tuo lisäulottuvuutta miehen ruumiillisuuteen, suorittaminen on silti keskeisenä teemana.

Miesten kertomuksissa ruumiillisuus harvemmin esitetään ongelmaksi, ja jos esitetään, tarkan mittauksen alainen, ongelmiin joutunut ruumis on naisen.

Omat ongelmansa oli myös lyhytkasvuisella Päivillä (128 cm, 29 kg) pesutilojen lisäksi myös ovien aukaisussa. Pikku niksillä vaikeudet kuitenkin voitettiin. (Eksoottinen Etelä-Afrikka hurmasi. IT 4/2002, 24–25.)

Naiset nähdään useammin apua tarvitsevina kuin miehet, oli kyse sitten vammaisesta tai vammattomasta naisesta. Yksilöstä puhuttaessa puhutaan usein ruumiittomuudesta, sidoksettomuudesta ja täydestä vapaudesta hallita kohtaloansa. Sekä käytännössä, että kulttuuristen merkitysten tasolla tähän on kuitenkin mahdollisuus vain valikoituneilla ihmisillä. Sosiaalisesti naiseus, äitiys, tyttäryys ja vaimous on sitonut naiset toisiin hoivan etiikan ja taloudellisen riippuvuuden kautta. Yksilön imaginäärinen hahmo on miehin, ja naiseus jää yksilön antiteesiksi, joka assosioituu ruumiiseen ja universaaliin naisen paikkaan. (Ronkainen 2001.) Lehtosen (1995, 26) mukaan feminiinisyyteen liitettyjä piirteitä ovat rajallisuus, emotionaalisuus, passiivisuus ja kaoottisuus.

Naiset voivat kuitenkin paeta näitä määrittelyjä ja ottaa ohjat omiin käsiinsä. Soile Veijolan ja Eeva Jokisen (1990, 47) mukaan naisten matkustaminen on perinteisesti liittynyt sukulaisuussuhteiden vaalimiseen eikä individualistiseen itsensä toteuttamiseen. Heidän mukaansa Odysseuksen ja Lonely Riderin kaltaiset hahmot ovat vaikuttaneet matkustamiseen liittyviin myytteihin. Jack Kerouackin kulttikirjana pidetyssä matkakertomuksessa ”On the Road” meininki on olennaisesti miehin. (Jokinen & Veijola 1990, 45.) ”Tien päältä tavatut, päämäärättä ajelehtivat naiset eivät yleensä saa Kerouackin manttelia edes lainaksi”, he toteavat (Jokinen & Veijola 1990, 45). Vaikka matkustaminen on yksi variaatio miehisestä diskurssista määrittelevät naiset sitäkin koko ajan uudelleen (Jokinen & Veijola 1990, 49). Niin myös IT-lehden matkakertomuksissa.

Meikäläiset matkalla

Joka lentokentällä vähintään kaksi suurikokoista miestä on valmiina tarjoamaan minulle kantoapua koneeseen. Ihmetys onkin valtava, kun Maija, 160-senttinen nainen, nappaa minut syliinsä ja kantaa rivakasti paikalleen. (Sisäpiirin juttu IT 4/2003, 32)

Vammainen henkilö ja hänen matkatoverinsa aiheuttavat vuorostaan yllätyksen muille toimijoille. Näennäisistä ”ruumiillisista vajavuuksista” (naisuus, vammaisuus) huolimatta matkailijat kykenevät toimimaan itsenäisesti. Seuraavassa kertomuksessa passiivisuus ei liity naiseuteen missään määrin.

Maija oli tuolloin liian nuori vuokraamaan auton. Niinpä auto vuokrattiin minun nimelläni. Ongelmana oli se, että vain minä vuokraajana saisin ajaa autoa – ja enhän minä siihen pystynyt. Lähdimme vuokraamosta suunnilleen siten, että minä istuin kuskin paikalla ja Maija polki kaasua ja käänteli rattia. Vaihdoimme paikat heti tielle päästyämme. Vain vuosi matkamme jälkeen alkoi Floridassa buumi, jossa ammuttiin vuokra-autolla ajelevia ulkomaalaisia turisteja. Me Maijan kanssa olisimme olleet täydellinen kohde mille tahansa tappajalle. (Sisäpiirin juttu IT 4/2003, 32.)

Naisen assosioimista ruumiiseen käsitellään hirtehishuumorin kautta. Kertomuksessa naiset toteuttavat seikkailunsa maantiellä, vaikka jälkikäteen ajateltuna olisivatkin olleet täydellinen kohde aseelliselle ryöstölle. Vammaisuus ja naisuus eivät vahvista näiden matkailijoiden riippuvuutta toisista, tosin oman haavoittuvuuden voi myös myöntää. Diskurssijärjestys on luovaa, kun naiseutta ja vammaisuutta käsitellään aktiivisen toiminnan ja seikkailun kautta. Se ei ole mediassa yleisesti käytetty tapa, eikä yleistä myöskään matkakertomuksissa, ei edes IT-lehdessä julkaistuissa.

4 MATKAILIJAN TIETO

4.1 Vammaisuus ja vammaiset ihmiset tiedon tuottajina

Tieto ja sen välittäminen ovat keskeisiä teemoja matkakertomuksissa. Nykyaikaisissakin matkakertomuksissa matkailija kuvaa usein itsensä tiedon hallitsijana, tiedon kohteena on vieras ympäristö sekä paikalliset toiset, joista välitetään tarpeellista faktaa oman kulttuurin piiristä kuvattuun ympäristöön lähteille. Tiedon välittämisen kautta rakennetaan eroja itsen ja toisen välille. Näin matkailija tulee myös määritellyksi identiteettiään sen lisäksi, että auttaa kuvitteellista lukijaa löytämään tiensä vieraassa ympäristössä. Vaikka tiedon välittäminen matkakertomuksissa vaikuttaisikin viattomalta ja hyödylliseltä, ei se ole ollut matkakertomusten historiassa neutraalia. Välitetty tieto oli valloittajan tietoa ja antoi perusteita poliittiselle ja taloudelliselle toiminnalle, kuten siirtomaiden taloudelliselle hyväksikäytölle.

Tieto ja valta ovat matkustamisen historiassa ja matkakertomuksissa kulkeneet käsi kädessä, samoin kuin modernin yhteiskunnan historiassa tieteen tullessa yhdeksi sen instituutioista, jonka pohjalta yhteiskunnallinen suunnittelu ja luottamukseen perustuva eriytynyt työnjako on toteutettu. 1950-luvulla pohdittiin tieteen poliittista asemaa ja niitä ideologisia tehtäviä, joita tiede voisi palvella. Pohdinta nosti esille mielenkiintoisia kysymyksiä, jotka Foucault'n mukaan kiteytyivät kahteen sanaan; valtaan ja tietoon. Myöhemmin Foucault halusi näiden pohdintojen pohjalta tarkastella tiedon ja vallan kysymystä tarkastelemalla sellaisia tieteenaloja, jotka psykiatrian tai lääketieteen tavoin ovat perustavalla tavalla kietoutuneet yhteiskunnan rakenteisiin. Puhuttaessa diskurssien yhteydessä vallasta tarkoitetaan sitä, ketä diskurssi palvelee (Foucault 1984, 51–52, 57). Analysoidessaan omia tutkimusprojektejaan Foucault kiinnittää huomiota 1960-luvulta lähtien tieteessä ja tieteellisessä tutkimuksessa tapahtuneisiin muutoksiin. Hänen mukaansa diskurssit, käytännöt ja instituutiot olivat tulleet alttiimmiksi kritiikille. Kritiikin seurauksena havaittiin totalitaaristen teorioiden olevan esteenä tutkimukselle. Kritiikki, jota diskursseja, instituutioita ja käytäntöjä kohtaan esitettiin, oli luonteeltaan lokaalia; autonomista, ei-keskitettyä teorian tuottamista. (Foucault 1980, 80–81.) Kritiikki on edeltänyt tilannetta, jota Foucault kuvaa todistavansa: alistettujen tietojen kapinaa. Kapinalla

hän tarkoittaa konfliktien ja kamppailujen historiaa, joka on naamioitu muodolliseksi järjestelmällisyydeksi esimerkiksi rikollisuuden sosiologiasa tai mielisairaalan elämän semiotiikassa, ja jota ollaan nostamassa tieteen tarkastelun keskiöön. Toisaalta hän myös tarkoittaa alistetulla tiedolla alempiarvoisen tiedon uudelleen arviointia. Alempiarvoinen tieto on Foucault'n mukaan esimerkiksi psyykkisesti tai fyysisesti sairaan ihmisen, yksittäisen hoitajan tai lääkärin tietoa, joka on marginaalissa lääketieteen diskurssiin nähden. (Foucault 1980, 82.)

Lääketieteen kietoutuminen yhteiskunnan rakenteisiin näkyy esimerkiksi siinä, että vammaisuutta on pitkälti käsitelty fysiologisena, mittauksin ja kokein todettavissa olevana tilana, josta tuotetaan tietoa lääketieteen menetelmin. Tämän näkökulman mukaan vammaisuus ei voi tuottaa tietoa yhteiskunnasta tai olemisen tavasta, vaan lääketiede tuottaa tietoa vammaisuudesta. Vammaisista ihmisistä on rakennettu lääketieteessä Toinen samaan tapaan kuin 1700-luvun matkakertomuksissa ei-eurooppalaisista ihmisistä. Vammaisuus nähdään epänormaaliuden tilana, kun normaaliksi katsotaan vammaaton, tietyt pituus- ja painokriteerit täyttävä mies. Lääketieteellinen ihmisen normaaliuden tai normin ajatus on levinnyt esimerkiksi rakennetun ympäristön suunnitteluun. Lääketieteellisen mallin mukainen vammaisuuden käsitteellistäminen palvelee yhteiskunnallisia tehtäviä hoitotoimenpiteiden kohdistamisen lisäksi esimerkiksi siten, että tietynlainen luokittelu mahdollistaa yhteiskunnan jakamat tuet. Lääketieteen tuottama tieto vammaisuudesta palvelee siis lähinnä järjestelmää, ja vasta välillisesti vammaista henkilöä. Se ohjaa toimenpiteitä eikä toimintaa, vaikka toimenpiteistä hyötyisikin vammaisen ihminen.

Vammaisuuden sosiaalinen malli syntyi Foucault'n kuvaaman paikallisen kritiikin seurauksena. Vammaisuuden määrittely yhteiskunnalliseksi suhteeksi on kamppailua lääketieteen diskurssia vastaan, joka tunkeutuu vammaisten ihmisten elämässä niillekin alueille, jotka eivät välttämättä lääketieteellisestä tiedosta hyödy. Kiinnostuksen kohteena ovat vammaisen, lääketieteellisesti määritellyn ruumiin sijasta yhteiskunta ja materiaaliset suhteet. Toisaalta vammaisuuden sosiaaliseen malliin kohdistetun kritiikin myötä vammaisen ruumis pyritään ottamaan mukaan vammaisuuden määrittelyyn, mutta tällä kertaa koettuna ruumiillisuutena, sosiaalisena ja kulttuurisena ruumiina. Nämä uudet vammaisuutta käsitteellistävät teoriat viittaavat suoraan Foucault'n kuvaamiin alistettujen tietojen kapinointiin. Vammaisuuden käsitteellistäminen vammaisten ihmisten näkökulmasta tuo uuden näkökulman vammaisuudesta tuotettuun tietoon mutta on myös edellytys sille, että vammaiset ihmiset nähdään yhteiskunnassa tiedon tuottajina.

Lääketiede vaikuttaisi perustuvan tiedonkäsitykselle, jota Suvi Ronkainen kutsuu modernin epistemologiaksi (Ronkainen 1999, 98). Modernin epistemologiat perustuvat poissulkeville jaoille, jotka rakentavat oletus-

ta puhtaista kategorioista. ”Tieto oletetaan tietäjästä erilliseksi, havainnot teoriasta ja tutkija aineistosta irralliseksi.”(Ronkainen 1999, 98.) Feministiset epistemologiat taas korostavat, että kuvitelma tiedosta ilman tietäjää, tietäjästä vailla ruumista, kiinnittymistä ja tunteita tai intressejä on hyvin erityinen historiallinen ajatuskehä, jonka ovat konstruoineet tietynlaisesta positioista tietynlaisen subjektiuden omaavat toimijat. ”Vain jos omaa ruumiin, joka ei ole ruumis, aseman joka ei vaikuta valta-asemalta ja määrittelyvällän suhteessa arvoihin, jotka näyttävät yleisiltä, voi kuvitella tietävänsä neutralista perspektiivistä”, toteaa Ronkainen. (1999, 102.)

Tarkastellessani tietämistä IT-lehden matkakertomuksissa keskityn analysoimaan sitä, miten kertomuksessa representoidaan joku henkilö tai taho legitiimiksi tiedon lähteeksi. Välitetty tieto ei koske pelkästään vammaisuutta, vaan kaikkia mahdollisia aiheita. Muistakin alueista tuotetun tiedon tarkastelu on mielestäni relevanttia sen vuoksi, että vammaiset ihmiset on vallitsevasti esitetty tiedon kohteiksi eikä sen tuottajiksi. Tällä tavoin pääsen käsiksi niihin tapoihin, jolla matkakertomuksissa vastustetaan vammaisiin ihmisiin kohdistuvaa kulttuurista imperialismia, pyrkimystä samanaikaisesti tehdä vammaisten ihmisten kokemuksista näkymättömiä ja merkitä heidät toiseksi. Feministiset epistemologiat korostavat tiedon olevan sosiaalisesti sijoittunutta ja tietäjän olevan paikantunut. Tietäjä voi tietää vain tietynlaisesta suhdemuodostelmasta käsin ja tietäjän ruumiillisuus kytkee hänet aina johonkin. (Ronkainen 1999, 107.) IT-lehden matkakertomuksissa tuotetaan tietoa tiettyä yleisöä varten tietyissä julkaisussa tietyistä (kirjoittajien) lähtökohdista. Vammainen ruumis on erityinen ruumis, jos sitä verrataan lääketieteelliseen normiruumiiseen (ruumiiseen, joka ei vaikuta ruumiilta), johon vertaamalla vammaisuudesta on tuotettu tietoa joka on vaikuttanut moneen asiaan. Lisäksi kirjoittajien nimien kautta voin päätellä, että kertomukset ovat miesten ja naisten kirjoittamia, joten on mahdollista tarkastella sukupuolten välisiä eroja tiedon tuottamisen yhteydessä.

4.2 Yleinen tieto ja sen hallitsijat

Vaikka kytkökset ruumiiseen ovatkin vahvasti läsnä IT-lehden matkakertomuksissa tuotetussa tiedossa, voidaan ne naamioda lähes näkymättömiin tiettyjä strategioita käyttäen. Välitetty tieto näytetään tällöin yleisenä tietona, joka on olemassa ilman tietäjää ja tarkasti määriteltävissä. Sitä kautta tietäjä liittyy johonkin laajempaan keskusteluun, joka ei rajoitu IT-lehden lukijoiden edustamaan sosiaaliseen ryhmään. Tällaisesta tiedosta ja tietäjästä on esimerkkinä seuraava, kanootinrakennusta perheleirillä kuvaava lausunto.

Kuitunikkareiden puolivalmiit lasikuitukanootit olivat malliltaan Knarcintian inkkareita. Kanootin pituus on 5,40 cm ja paino 30 kg. Kanooteissa on negatiivinen köli ja ne ovat vihreitä. Kanootti sopii liikuntavammaiselle erittäin hyvin.

Perjantaiamuna klo 9.00 lähdimme uusilla kanooteilla Runnin joelle. Nousimme ylävirtaan jokisululle. Kaikki yhdeksän kanoottia lipuivat pitkän virtaa tihkusateessa ja koleassa säässä. Melontaretkeltä palattuamme olimme läpimärkiä ja kylmää kankeita. Mutta yksikään kanootti ei kaatunut. Sekään ei tosin olisi ollut katastrofi, sillä kanootithan ovat uppoamattomia (Knarcintian inkkari sopii liikuntavammaisillekin: Iisalmessa rakennettiin kanootit ja lähdettiin melomaan. IT 7–8/2003, 63)

Mercerin (1999) mukaan yksityiskohtainen tiedon kuvaaminen matkakertomuksissa, kuten nopeuksien, maantieteellisen aseman, tuulen nopeuden ja vastaavien faktojen esittäminen, ovat maskuliinista tieteellistä kirjoittamista, joka on oma diskurssinsa matkakertomusten historiassa. Auktoriteetti syntyy objektiivisuudesta eikä kirjoittajan erityisyyttä mainita. (Mercer 1999, 157.) Asiantunteva puhe kanootista tarkkoine mittoineen viestii tietäjän roolista suhteessa lukijoihin ja samalla kertoja kuvaa itsensä suorittavaksi ja käsistään käteväksi mieheksi. Täten hän tukeutuu myös hegemonisen maskuliinisuuden malliin. Varsinkin kanootin kuvaaminen uppoamattomaksi vahvistaa kuvaa kertojasta ja leiriläisistä suoriutujina. Kanootin mainitaan sopivan hyvin liikuntavammaisille, mutta ei ”meille liikuntavammaisille”. Kertoja ottaa jonkinlaista diskursiivista etäisyyttä vammaisuuteen, ehkä vakuuttaakseen lukijan siitä, että kyseinen tieto on yleistä tietoa, eikä erityistä, vammaisuuteen liittyvää tai siitä erottamattomissa olevaa tietoa. (Toisaalta voi myös olla, että kirjoittaja ei itse ole vammaisen, mutta sama etäisyyden ottamisen strategia yksityiskohtaisen ja yleisen tiedon hallitsijaksi asettumalla on silti läsnä tekstissä.) Ronkainen toteaa, että tiedoksi nimeäminen on tietäjän paikantumisesta huolimatta mahdollista vain, jos tiedoksi ehdotettu sijoittuu johonkin tietämisen diskurssiin ja läpäisee ne diskurssit, jota tiedolle on asetettu. Kriteerit ovat sovitut, sosiaalisesti jaetut ja vain sellaisina ne voivat vakuuttaa sekä tietäjän että hänen yhteisönsä. (Ronkainen 1999, 107.) Harrastukset, kuten melominen ja rakentelu, ja niihin liittyvä pikkutarkka tieto täyttävät tiedon kriteerit sekä asettavat tietäjän, kuten tässä lausunnossa kanootinrakentajan ja seuraavassa kulinaristin ja ruuanlaiton harrastajan, tiettyyn tietämisen diskurssiin.

Vaatimattomiin keittiöolosuhteisiin soveltuu seuraavanlainen helppo valmistustapa. Perkaa mustekala. Paloittele suuremmat. Varo kalan sisältämää mustetta. Muste ei ole myrkyllistä, mutta sitäkin tahraavampaa. Kuumenna paistinpannulla vajaa desilitra oliiviöljyä. Nosta kalat pannulle ja paista niitä välillä käännettäen vähintään 15 minuuttia. Lisää joukkoon runsaasti viipaloituja valkosipulinkynsiä, silputtua sipulia ja kokonaisia vihreitä oliiveja. Kypsennä näitä kaikkia vielä noin kymmenen minuutin ajan.

Mausta suolalla ja valkopippurilla. Käytä paistolientä patongin dippikastikkeena. (Buen provecho! Kulinaristina Espanjassa. IT 4/2002,)

Länsimaisia jälkiteollisia yhteiskuntia kutsutaan usein tietoyhteiskunniksi. Tieto on tietoyhteiskunnassa keskeinen pääoma työelämässä niin instituutioille kuin yksittäisille henkilöillekin. EU:n parlamentti tuntuu maallikosta varsinaiselta tiedon tuottamisen kolossilta, jonka sisäpiiriin pääseminen ei ole taattu kuin harvoille ja valituille. EU:n parlamentissa tuotettu tieto on erityistä tietoa myös siksi, että sillä on maallikonkin näkökulmasta yksiselitteinen yhteys valtaan.

Tiistai 28.8. oli ensimmäinen varsinainen työpäiväni. Työni oli itse asiassa melko monipuolista, sillä tavanomaisten toimistotöiden lisäksi kävin valiokuntien kokouksissa ja raportoin niistä sekä pääsin mukaan erilaisiin iltatilaisuuksiin, joissa minulla oli tilaisuus tavata suomalaisia korkean tason vaikuttajia. (Vammaisen oululaisharjoittelijan huikea Far Out: Marko Europarlamentin sokkeloissa ja syövereissä. IT 3/2002, 70–71)

Kertomuksen otsikossa tapahtuva harjoitteluajan vertaaminen jutun julkaisun aikaan suosittuun seikkailumatkailuohjelma Far Outiin korostaa parlamentin sisäpiiriin pääsemisen erityisyyttä, mutta samalla nimeää sen suoritukseksi tavalla, josta aiemmin Lehtosta mukaillen käytin nimitystä hegemoniseen maskuliinisuuteen tukeutuva identiteettidiskurssi. Maskuliininen tieteellinen kirjoittaminen tukeutuu juuri hegemonisen maskuliinisuuden ajatukseen rationaalisuudesta ja riippumattomuudesta. Lausunnot, joissa kirjoittajan erityisyys on näkymättömissä, myötäilevät hegemonisen maskuliinisuuden ajatusta tietäjän rationaalisuudesta ja riippumattomuudesta, joka vakuuttaa yleisön hänen auktoriteetistaan. Niiden voisi sanoa myötäilevän perinteistä matkakertomusten diskurssia siinä mielessä, missä sitä on rakennettu 1700-luvun tieteellisistä tutkimusmatkoista saakka.

Kuitenkin sekä otsikoinnissa että julkaisuyhteydessä tulee esille kirjoittajan ruumiillinen erityisyys. Sen lisäksi, että kirjoittajaan liitetään vammaisuus tai eläkkeellä oleminen, kaikki tässä alaluvussa olevat aineistopoinnnot on kirjoittanut mies, erityistä ruumiillisuutta sekin. Tämä on mielenkiintoisella tavalla ristiriidassa maskuliinisen tieteellisen kirjoittamisen diskurssin kanssa. Näyttää siltä, että näissä lausunnoissa kirjoittajat tukeutuvat tyyllillisesti ja kertojan identiteetissään hegemonisen maskuliinisuuden mukaiseen ”ruumiittomuuteen”, vaikka kertomuksen lähtökohdaksi osoitetaan juuri ruumiillinen erityisyys. Kertojat representoivat itsensä perinteisen maskuliinisen mallin mukaan tietäväksi auktoriteetiksi, mutta lisäävät kertomukseen taustaoletuksena vammaisen ihmisen aseman tiedon tuottajana. Näin haastetaan vammaisuutta käsittelevää diskurssia dominoivaa käsitystä vammaisesta ihmisestä vain tiedon kohteena.

4.3 Erityiseen ruumiiseen paikallistunut tieto

IT-lehden matkakertomuksissa keskustellaan tietämiseen ja tietäjyyteen liittyvistä asioista myös asettamalla ruumiillinen erityisyys ja ruumiillisen erityisyyden mautta tuotettu erityinen tieto huomion keskipisteeksi. Tällöin erityinen tietäminen voidaan asettaa vastakkain yleisen tietämisen kanssa tapauksissa, jolloin vammaisten ihmisten tai vammaisuuden huomioon ottamattomuudesta voi seurata Youngin kulttuuriseksi imperialismiksi nimeämä kokemus; kokemus siitä, kuinka yhteiskunnassa vallitsevat merkitykset tekevät yksilön oman ryhmän näkökulman näkymättömäksi samanaikaisesti kun ne stereotypioivat ryhmän ja merkitsevät sen Toiseksi (Young 1990, 60).

10 pyörien päällä ja 19 jaloillaan kävelevää muodostivat ryhmän, jonka siirtyminen lentotermiinaaleissa yläilmoihin vei oman aikansa. Mutta turha on joidenkin lentoyhtiöiden rajoittaa pyörätuolien määrää ryhmämatkoilla esimerkiksi viiteen, niin hyvin sujui tuplasti suuremmankin porukan kускаaminen matkustamoon ja sieltä pois kaikilla asemilla. (Eksoottinen Etelä-Afrikka hurmasi. IT 4/2002, 24–25)

Kertoja osoittaa, kuinka lentoyhtiöiden rajoitukset koskien pyörätuolia apuvälineenä käytettäviä matkustajia perustuvat virhearvioon tai tietoon, joka kyseisellä matkalla osoitetaan vääräksi. Matkailijan ruumiillisuutta käsitellessäni esitin useita lausuntoja, jotka voisin ottaa esimerkiksi tiedon ja tietämisen kautta. Ruumiillisuutta tarkastellessani analysoin sitä, miten kertojat kuvaavat suhdettaan ympäristöön ja muihin toimijoihin, mutta esimerkiksi kylpyammetta ainoana peseytymismahdollisuutena kritisoiva teksti on edellisen lausunnon tapaan ruumiillisen erityisyyden tuottamaa tietoa, joka asetetaan vastakkain rakennetun ympäristön suunnittelusta vastaavien ihmisten virhearviointien kanssa.

Erityiset ruumiit tiedon tuottajana tuovat myös esille vammaisuuden kokemuksen moninaisuuden. Esteettömyydellä rakennetussa ympäristössä käsitetään usein luiskat ja rampit, matalat tai olemattomat katujen reunukset ja leveät oviaukot, jotka hyödyttävät liikuntavammaisia ihmisiä, etenkin pyörätuolia käyttäviä. Kuitenkin ne seikat, jotka tekevät ympäristöstä toiselle esteettömän, voivat olla toisille esteitä.

Amsterdam soveltui hyvin pyörätuolilla liikkuvalla, koska katukiveykset olivat hyvin matalia tai niitä ei ollut ollenkaan. Sen sijaan näkövammaisena nuorena kadun vilinässä ja polkupyöräilijöiden sujahdellessa ohi sieltä täältä liikkuminen ei ollut kovin yksinkertaista. (Kolmioleivillä Euroopaan. IT-lehti 11/2003, 38–39)

Vammaisuuden kokemuksen heterogeenisuus oli seikka, joka tuli useasti esille työskennellessäni Rovaniemellä projektissa, jossa toimijoina oli sekä

liikunta- että aistivammaisjärjestöjä. Useimmiten esteettömyydestä puhuttaessa viitataan nimenomaan liikuntavammaisille sopiviin ympäristöihin. Esteettömyys ja esteellisyys ovat sellaisia asioita, joita ei voi arvioida ilman erityisen ruumiillisuuden tuottamaa tietoa. Siksi olisi tärkeää, että suunniteltaessa ympäristöjen soveltuvuutta erilaisille käyttäjäryhmille mukana olisi laajasti erilaisten vammaisryhmien edustajia.

Väärään tietoon tai ennakkoasenteisiin perustuvan tiedon pohjalta vammaisuutta arvioivat myös ne tahot, jotka määrittelevät itsensä vammaisuuden asiantuntijoiksi.

Kongressin osallistujat olivat noin 14–25-vuotiaita. Ikäjakauma asetti haasteen järjestelyille. Kongressiedustajat työskentelivät sekä omassa kotiryhmässä että erilaisissa workshoppeissa... Kongressi ei siis koostunut perinteisistä luennoista vaan päätarkoitus oli herätellä ajatuksia workshoppeissa erilaisten pelien ja leikkien avulla. Workshop-toiminnan ohjaajat olivat Serious Fun -järjestöstä. Työskentelytapa herätti keskustelua. Osa edustajista odotti normaalia kongressia ja piti työskentelytapaa lapsellisenä ja edustajia loukkaavana. (Rights into action 2003 Pyry ja Vilja Wale-sissa. IT 10/2003, 50–51)

Lausumassa tuodaan esille se, kuinka vammaiset ihmiset nähdään lapsen-omaisina, eikä tietotasoltaan kykenevinä ”normaaliin” seminaarityöskentelyyn. Kongressiin osallistuvien närkästyksen kuvaamisella tuodaan esille järjestäjien tiedon puute ja korostetaan osallistujien roolia oikeutetun tiedon lähteenä. Seuraavassa lausumassa taas viitataan siihen, kuinka hyvinvointivaltion hyvää tarkoittavat käytännöt voivat kääntyä sorron muotoon.

Yhdessä totesimme, että jokaisen pitää tehdä henkilökohtainen päätös, mitä elämältään haluaa, mihin kouluun haluaa pyrkiä ja minkälaisessa työssä tuntee viihtyvänsä parhaiten. Kukaan opinto-ohjaaja, psykologi tai ’työkkärin’ täti ei voi tehdä päätöksiä toisen puolesta. (Harvinaisuuksia ha-vaistu Lahden seudulla. IT 7–8/2002, 6–7)

Vammaisen nuoren päätäntävaltaa oman elämänsä valinnoissa perustellaan sillä, että hänellä on asiantuntijatiedon sijaan kykyä ja tahtoa arvioida ja suunnata omaa toimintaansa. Opinto-ohjaajan, psykologin ja ”työkkärin” tädin tieto rinnastetaan henkilön tietoon itsestään. Vaikka kyseisillä asiantuntijoilla on valtaa vammaisen nuoren elämään, korostamalla nuoren henkilökohtaisen päätöksen tärkeyttä asetetaan hänet oikeutetuksi tiedon lähteeksi omaa elämäänsä koskevissa päätöksissä.

Toisinaan taas niin sanotut asiantuntijat kuitenkin tukeutuvat voimakkaasti vammaiseen henkilöön tiedon lähteenä.

Bas Treffersin tapaaminen oli antoisin ja vaativin tapaaminen koko matkallamme. Hänen suhtautumisensa meihin projektilaisiin oli työnohjauksellista. Hän oli kokenut samat julkisen keskustelun herättämisen ongelmat

Meikäläiset matkalla

jo kolme vuosikymmentä sitten, minkä edessä oma projektimme nyt painiskelee. Onko vammaisilla henkilöillä oikeutta seksiin? Jos on, niin mistä sitä saa? Saako asiasta puhua? Jos keskustellaan asiasta kuka vastaa seurauksista? Kuinka me järjestämme seksuaalipalveluja vammaisille henkilöille? Tiedämmekö mitä vammaiset henkilöt haluavat vai luulemmeko vain tietävämme?... (Liiton seksiprojekti vierailulla Hollannissa. IT 4/2002, 62–63)

Bas Treffers, jonka kertoja määritteli sekä asiantuntijaksi että vammaiseksi henkilöksi, esitetään ehdottomana auktoriteettina vammaisuutta ja seksuaalisuutta koskevan tiedon suhteen. Hänen suhteensa projektin työntekijöihin kuvataan työnohjaukselliseksi ja vuosikymmenten kokemus tuodaan esille. Tätä taustaa vasten hänen esittämänsä kysymys siitä, tietävätkö työntekijät mitä vammaiset ihmiset haluavat vai luulevatko vaan tietävänsä, on erityisen tehokas. Lisäksi IT-lehti tulee sellaisille sosiaali- ja terveysalan toimijoille, jotka päivittäin ovat tekemisissä vammaisten ihmisten kanssa ja käyttävät omaa asiantuntijatietoaan tehdessään heidän elämäänsä vaikuttavia päätöksiä. Ehkä Bas Treffersin kysymys on osoitettu myös heille.

5 MATKAILIJA VAIKUTTAJANA

5.1 Matkustaminen identiteettipolitiikkana

Teollistunut matkailu on aikamme suuria taloudellisia voimia. Länsimaissa matkustaminen liitetään hyvin voimakkaasti juuri teolliseen matkailuun ja taloudellisesti etuoikeutettuihin ihmisiin sekä lomiin ”ostettuna pääsynä unelmiin”. Yhtenäisen taloudellisen eduntavoittelun ja etuoikeuksien näkökulman sijaan matkustaminen voidaan nähdä jännitteenä fyysisen ja kuvitteellisen, materiaalsen ja ideologisen välillä. (Kaur & Hutnyk 1999, 1–2.) Kun matkustaminen määritellään laveammin ja monista eri näkökulmista, voidaan sitä tarkastella sosiaalisina käytäntöinä, jotka vaihtelevat historiallisen ajankohdan, poliittisen tilanteen ja maantieteellisen ja kulttuurisen sijainnin mukaan. Matkustamisen käsitteen alla voidaan tällöin käsitellä myös pakotettua liikkumista (pakolaisuus) ja rajoitettua liikkumista (esimerkiksi rajalta käännättämistä ja rajavalvonnan käytäntöjä). Käytän tarkoituksellisesti sanaa matkustaminen matkailun sijaan; matkailu viittaa suoraan kaupalliseen ja taloudelliseen, etuoikeutettuun matkustamiseen (englanniksi *tourism*), kun taas matkustaminen sanana viittaa liikkumisen yleisemmin (englanniksi *travel*). Samalla tavalla voidaan rakentaa ero turistin ja matkailijan välille. Turistilla käsitteenä viitataan teollistuneen massayhteiskunnan pakettimatkailijaan ja matkailijalla (*traveller*) haetaan yhteyksiä matkustamisen ”ylevämpään historiaan”. Vaikka matkailijan ja turistin välillä vaikuttaisi olevan kulttuurinen hierarkia, jossa matkailija sijoittuu ylemmäksi kuin turisti, ”on aristokraattisempaa ja autenttisempaa olla matkailija kuin turisti, mutta on rehellisempää – ja postmodernia – olla turisti.” (Veijola 2005, 99.)

Matkustaminen on toimintaa, jota säädellään poliittisesti, mutta voisiko se olla myös poliittista toimintaa? Moderneja länsimaisia yhteiskuntia luonnehtivat jatkuvat, nopeat ja pysyvät muutokset (Hall 1999, 24). Länsimaisten yhteiskuntien kehitys kohti pistettä, jossa nyt olemme, näkyy myös yhteiskuntateorioissa ja niissä siirtymissä, joiden kautta yhteisöjen, yksilön ja identiteetin käsitteellistäminen on aikojen kuluessa saanut uusia piirteitä. Hall kutsuu näitä siirtymiä sosiologisen subjektin hajakeskittymiksi. (Hall 1999, 36.) Yhdeksi hajakeskittymäksi Hall mainitsee feminismin nousun yhteiskuntaa kriittisesti arvioivaksi teoriaksi ja sen aseman yhteis-

kunnallisena liikkeenä. Feminismi kuuluu opiskelijakapinoinnin, rauhanliikkeen, kansalaisoikeusliikkeen ja muiden 1960-luvulla esiin nousseiden liikkeiden tapaan ”uusiin yhteiskunnallisiin liikkeisiin” Uusilla yhteiskunnallisilla liikkeillä oli vahva kulttuurillinen sisältö ja muoto, ja ne heijastivat luokkapohjaisen politiikan ja siihen liittyneiden poliittisten joukkojärjestelmien heikkenemistä tai murtumista ja niiden pirstoutumista erillisiksi yhteiskunnallisiksi liikkeiksi. Uudet yhteiskunnalliset liikkeet vetosivat kannattajiensa sosiaaliseen identiteettiin; feminismi naisiin, seksuaalipoliitiikka homoihin ja lesboihin, rotukamppailut mustiin ja niin edelleen. Identiteettipoliitiikka syntyi. (Hall 1999, 43.) Feminismi vaikutus sosiologiassa näkyy monilla eri tavoilla. Feminismi kyseenalaisti perinteisen jaon ”julkiseen” ja ”yksityiseen” tuomalla poliittisen kamppailun kohteeksi uusia sosiaalisen elämän alueita, kuten perheen, sukupuolisuuden ja kotitalouksien työnjaon. Se myös nosti esiin sosiaalisena ja poliittisena kysymyksenä sen, miten me muodostumme ja kuinka meidät tuotetaan sukupuolittuneiksi subjekteiksi. Se politisoi subjektiviteetin, identiteetin ja identifikaatioprosessin. (Hall 1999, 43–44.) Vammaisjärjestöjen yhteiskunnallinen vaikuttaminen on myös identiteettipoliitiikkaa ja vammaisliike sosiaalisena liikkeenä sijoittuu edellä mainittujen uusien sosiaalisten liikkeiden joukkoon. Monet vammaiset, vammaisliikkeeseen kuuluvat vammaisuuden tutkijat kiinnittyvätkin feminismiin yhteiskuntakriittisenä teoriana juuri sen vuoksi, että sen kysymyksenasettelun avulla voidaan tarttua sellaisiin vammaisuuden kokemuksiin yhteiskunnassa, jotka aiemmin sijoitettiin yksityisen alueelle. Keskusteluun voidaan nostaa kulttuurissa vallitsevia vammaisuuteen liitettäviä käsityksiä, jotka omalta osaltaan marginalisoivat vammaisten ihmisten kokemuksen maailmasta.

Matkustaminen on toimintaa, jonka puitteissa vammaiset ihmiset ottavat aktiivisen toimijan roolin eri tilanteissa ja konteksteissa. Matkustamisella ja IT-lehden matkakertomuksissa kuvatuilla matkoilla voi olla tärkeä rooli identiteetin vahvistamisessa. Lisäksi aineistooni kuuluvista matkakertomuksista osa on kirjoitettu matkoista, joilla on ollut eksplisiittisesti poliittinen päämäärä, kuten kansainväliseen vammaisten ihmisten oikeuksia käsittelevään seminaariin osallistuminen. Tästä näkökulmasta jokainen IT-lehden matkakertomuksissa kuvattu matka olisi poliittista toimintaa.

5.2 Esittäminen poliittisena toimintana

Poliittisen toiminnan yhteydessä haluan nostaa esille sen, että IT-lehden matkakertomuksissa esille tuodut identiteetit ovat representoituja identiteettejä. Representaation käsite on tässä tärkeä sen vuoksi, että sanalla *represent* on englannin kielessä kaksoismerkitys, jota harvemmin tulee

suomeksi ajateltua, mutta jolla on erityistä merkitystä aineistoni kannalta. Esittämisen lisäksi *represent* nimittäin tarkoittaa edustamista myös poliittisessa mielessä (Väliaverron 1998, 19). Järjestölehdessä julkaistut kertomukset ovat representaatioita sanan molemmissa merkityksissä. Niissä lausunnoissa, joita käsittelen Matkailija vaikuttajana -luvussa, matkalla olijat sekä edustavat invalidiliittoa että matkakertomuksissaan esittävät vammaisen henkilön toimijanaan erilaisissa konteksteissa. Representoimalla itseämme teemme itsestämme näkyvän, mikä on edellytys poliittiselle toiminnalle. Representaatiosta esittämisenä puhuttaessa tukeudun Lahden väitteeseen siitä, että näkyvyys on poliittisen toiminnan edellytys (Lahti 2001, 13). Parhaiten näkyvyyden voi saada palvelemaan omia päämääriään, jos sen voi määritellä omista lähtökohdistaan.

Queer-teoreetikko Judith Butler on kehittänyt tuotannossaan performatiivisuuden käsitettä sukupuolen ja seksuaalisuuden kontekstissa. Butlerin mukaan seksuaalisuus nähdään joko konstruoituna tai määrättyinä. Jos kannatetaan ajatusta että seksuaalisuus on konstruoitu, sen muodostuminen nähdään vapaana, tai sitten se nähdään ihmisen ennalta määrättyinä, kiinnittyneenä ominaisuutena. Nämä vastakkaiset käsitykset eivät pysty kuvaamaan niiden olosuhteiden moninaisuutta ja kompleksisuutta, joiden alla sukupuoli ja seksuaalisuus omaksutaan. Performatiivisuuden ulottuvuus seksuaalisuuden ja sukupuolen rakentumisessa tarkoittaa niiden normien pakotettua toistoa, jotka kulttuurissa ja yhteiskunnassa ovat vallalla. Performatiivisuus ei siis ole pelkkää esittämistä, vaan siihen vaikuttavat monimutkaisella tavalla vallalla olevat normit. (Butler 1993, 94–95.) Sukupuolta ja seksuaalisuutta muokkaavaa normia Butler kutsuu heteroseksuaaliseksi matriisiksi. Heteroseksuaalinen matriisi tulkitsee biologisen sukupuolen kulttuurisesti liittämällä tietynlaisiin anatomisiin piirteisiin tietyn sosiaalisen sukupuolen sekä sille normien mukaan hyväksyttävän halun. (Ojajärvi 1998, 174 Butlerin, 1990, mukaan.)

Yksilöt, jotka asettuvat heteroseksuaalisen matriisin ulkopuolelle, käyttävät erilaisia strategioita identiteettinsä vahvistamiseksi. Tällaisia strategioita ovat *passing* ja *coming out*, ja niitä on käytetty myös vammaistutkimuksessa tarkasteltaessa vammaisen identiteetin omaksumista. *Passing*-käsitteellä tarkoitetaan ”normaalista” menemistä, tilannetta, jossa vamma (tai seksuaalinen suuntautuminen) joko piilotetaan tai ohitetaan. *Passingilla* yleensä nähdään olevan vammaisen identiteetin kannalta negatiivinen merkitys. Radikaalin vammaistutkimuksen ja vammaisliikkeen piirissä sen katsotaan tarkoittavan sitä, että henkilö haluaa tulla hyväksytyksiin etuoikeutetun ryhmän ehdoilla mieluummin kuin vammaisena. Vastakkainen käsite on *coming out*, jolla tarkoitetaan vammaisen henkilön samaistumista toisiin vammaisiin henkilöihin ja itsensä vammaiseksi kutsumista. *Passing* ja *coming out* ovat kuitenkin abstraktioita, joihin ei voi mahdollistaa vammaisen ihmisen omakuvaa tyhjentävästi. (Väätäinen 2003, 67). Tar-

kastelen passing- ja coming out -käsitteiden kautta tapoja, joita IT-lehden matkakertomuksissa käytetään juhlistamaan tai tuomaan julki vammaisen identiteettiä tai toisaalta keinoja, joilla vältetään vammaiseksi määrittely tietyssä yhteydessä. Otan tarkastelun kohteeksi pääasiassa sellaisia kertomuksia, joissa representaation painopiste on vammaisen ihmisen esittäminen poliittisena toimijana.

European unioni julisti vuoden 2003 Euroopan vammaisten vuodeksi (European Year of People with Disabilities). Vuoden tavoitteena oli erilaisien tapahtumien ja toiminnan kautta edistää vammaisten ihmisten täysipainoista ja yhdenvertaista osallistumista yhteiskuntaan. Suomessa vuoden teemoiksi valittiin osallisuus ja syrjimättömyys. Erityistä huomiota haluttiin kiinnittää vammaisten syrjintään liittyviin ongelmiin ja vammaisuuden moninaisuuteen. (www.vane.to) Koska olen kerännyt puolet aineistostani vuoden 2003 IT-lehdistä, näkyy Vammaisten vuosi siinä erityisinä tempauksina ja tapahtumina, joihin liittyy matkustamista. Pelkkä matkalle lähteminen voi tietyssä yhteydessä olla vaikuttava teko.

Seitsemäntoista eri tavoin liikunta- ja näkövammaista suomalaisnuorta kiersi hyvin varustetulla invabussilla kaksi viikkoa Eurooppaa. Ei ollut sattumaa, että matka päätettiin tehdä Euroopan vammaisten vuonna. (Kolmioleivillä Eurooppaan. IT 11/2003, 38–39)

Lausunnossa keskeinen ajatus on coming out, identiteetin juhlistaminen ja vammaisuuden monimuotoisuuden näkyväksi tekeminen. Vammaisuuden kokemuksen monimuotoisuus tuodaan esille myös seuraavassa yhteydessä, samoin kuin vammaisjärjestöt poliittisina toimijoina kansainvälisessä ympäristössä.

Kongressia tarvittiin, sillä vammaisilla nuorilla ei ole olemassa omaa kansainvälistä verkostoa tai järjestöä... Me olimme kokoamassa tärkeimmät asiat julkilausumaksi, johon sisältyi toimintasuunnitelma toteutettavaksi paikallisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Julkilausumassa peräänkuulutettiin paikallisella ja kansallisella tasolla tästä kongressista tiedottamista ja vammaisten lasten ja nuorten verkostoitumista olemassa olevien järjestöjen avulla... Hankalan valmistelun tuloksena syntyi siis melko hyvä julkilausuma. Se ei ollut ehkä viimeiseen asti viimeistelty, mutta siitä löytyi kuitenkin vammaisten nuorten aito kansainvälinen tahto verkostoitua, vaikuttaa ja parantaa elinolojaan. (Rights into action 2003 Pyry ja Vilja Walesissa. IT 10/2003, 50–51)

Järjestötyöllä on oma roolinsa osana ihmisten osallistumisen mahdollistajana ja demokratian varmistajana (Särkelä 2003, 94). Globalisaation maailmassa järjestöt ja aktiivinen kansalaistoiminta rajat ylittävän yhteistyö muodossa lisää marginaalisten ryhmien poliittista vaikuttavuutta. Kuvattaessa kansainvälistä päätöksentekoa, jossa eroista huolimatta päästään

oman sosiaalisen ryhmän kesken haluttuun päämäärään, vahvistetaan myös kuvaa sosiaalisen ryhmän yhtenäisyydestä. Vammaisten vuoden Euroopan laajuinen tempaus oli marssiksi (The March) kutsuttu bussikiertue. Kiertue toteutettiin siten, että maasta toiseen kulki tarkoitusta varten varustettu ja maalattu bussi, jonka pysäkeillä paikalliset vammaisjärjestöt järjestivät ohjelmaa ja saivat mahdollisuuden saada lisää näkyvyyttä. (www.vane.to)

Bussi sinänsä on harhaanjohtava nimi ajoneuvosta, jossa oli rekan veturi ja perässä vaunu tai kontti, jonka sivu avautui esiintymislavaksi. Pituutta koko komeudella oli melkein 14 metriä ja painoa 7 500 kiloa. Bussi oli valkoinen ja siinä oli värikkäitä piirroshahmoja kyljessä. Sillä liikkuesssa tuli takuulla nähdä, ja niinhän tarkoitus olikin. (Vammaiset näkyviksi. EU-bussilla halki Suomen. IT 10/2003, 84–85)

Coming out oli keskeinen ajatus näyttävässä bussikampanjassa. Kun huomiota herättävällä kulkuneuvolla liikkumiseen yhdistetään oman sosiaalisen ryhmän edustaminen tarkoituksena jakaa tietoa, toteutetaan representaat-ion kaksoismerkitystä sekä esittämisenä että edustamisena. Bussikiertueella keskeinen ajatus oli nostaa vammaisuus yleisen keskustelun aiheeksi.

Vammaisuutta käsitteleviä asioita koettiin kuitenkin vaikeiksi tuoda pois yksityisen ja asiantuntijoiden alueelta laajemmaksi keskustelun kohteeksi.

Aluksi tosin ihmiset luulivat, että bussi on ainoastaan ja vain vammaisjärjestöille ja vammaisille ihmisille tarkoitettu juttu. Toisin kuitenkin oli. Bussi oli kaikelle kansalle. Hauskimmat hetket olivatkin ne, kun joku poikkesi ja kysyi, että mitä te myytte? Tämäkin kertoo kulttuuristamme ja asenteistamme. Infomateriaalia oli mukana kiloittain, ja ihmiset ottivat sitä mukaansa. Keskustelua vammaisuuteen liittyvistä asioista syntyi harvoin, sillä aihe on monelle vielä vieras. Madalsimme kynnystä kysyä tarjoamalla tietoa ja materiaalia, jota jokainen sai itse valita. (Vammaiset näkyviksi. EU-bussilla halki Suomen. IT 10/2003, 84–85)

Miksi kulttuurissamme on hankalaa nähdä vammaisia ihmisiä vaikuttajiksi? Syynä voi olla se, että osa niistä asioista, joita sisällytetään politiikkaan, liittyvät sosiaaliseen eikä poliittiseen antiikin merkityksessä. Sosiaalinen syntyi kun kodin ylläpitäminen eri toimintoineen tuli julkiselle alueelle. Tällöin yhteiskunnan jäsenet alkoivat toimia kuin yksi suuri perhe, joilla on sama mielipide ja intressi. Aidolle kansalaisyhteiskunnalle ja sen politiikalle on keskeistä moninaisuus, jonka sosiaalisen leviäminen julkiseen tilaan hävittää. Samalla syntyy massayhteiskunnalle keskeinen ongelma; julkinen tila menettää kykynsä koota ihmiset yhteen tavalla, joka sallisi erilaisuuden. (Hautamäki 2005, 39–40.) Ohikulkijat näkivät itsensä mieluummin vaikuttajina kuin vaikuttamisen kohteina siksi, että keskustelun aiheeksi nostettu asia perustuu erilaisuuteen heidän ja vaikuttajan välillä. Kyse ei

ole niinkään siitä, kuuluuko keskustelun aiheeksi nostettu vammaisuus julkisuuden vai yksityisen alueelle, vaan siitä, millä ehdoilla ihmiset hyväksytään yhdenvertaisiksi keskustelijoiksi julkisessa tilassa. Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa elämisen perusedellytykset on turvattu kaikille, mutta hyvään elämään kuuluu myös osallistuminen yhteiskuntaan oman taustan edustajana (Sihvola 2005, 17).

Hyvinvointiyhteiskunnissa yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ajatellaan taloudellisen ja materiaalisen hyvinvoinnin jakoparadigman kautta. Keskityttäessä materiaalisen hyvinvoinnin jakamiseen jää arvioimatta oikeudenmukaisuus päätöksenteon valtasuhteissa, työnjaossa ja vallitsevassa kulttuurissa. (Young 1990, 74–75) Hyvinvointivaltioissa vallitsee myös valistuksen ajan ihanteista periytynyt ajattelutapa, jossa sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja moraalista pohdintaa määrittelee paradigma, jonka mukaan pohtijan ja päätöksen tekijän täytyy omaksua täysin puolueeton näkökulma. Tätä paradigmaa ovat arvostelleet varsinkin feministiteoreetikot, joiden mukaan kyseinen paradigma soveltuu vain tietyille aloille, kuten taloudellisen kilpailun säännöstelyyn ja lain tulkintaan. Sosiaalisen elämän muilla alueilla tällainen pohdinta ei välttämättä toimi, sillä kaikissa tilanteissa yleiset periaatteet eivät takaa oikeuksien toteutumista, vaan tarvitaan sosiaalisen kontekstin eri sävyjen ja painotusten ymmärtämistä. Valistuksen ajan perinnön vaikutuksena politiikan julkisella alueella on omaksuttu yleinen periaate, joka jättää eron, erityisyyden ja ruumiillisuuden yksityisen alueelle. Perinteinen universaalin kansalaisuuden alue toimii siten, että se sulkee ulkopuolelleen henkilöt, jotka assosioituvat ruumiiseen ja tunteeseen. (Young 1990, 96–97.) Näyttää siltä, että marssia seuranneet ohikulkijat tulkitsivat vammaisjärjestöjen yhteistempausta juuri tästä näkökulmasta. Kuten olen edellä todennut, vammaisuutta on julkisuudessa käsitelty vallitsevasti lääketieteellisen diskurssin kautta, jolloin vammaisuus assosioituu yksilön ja ruumiin ominaisuudeksi. Ohikulkijoiden tulkinta bussikiertueesta varojenkeräyskampanjana heijastaa käsitystä oikeudenmukaisuudesta materiaalisena ja taloudellisen oikeudenmukaisuutena. Kuitenkin valta päätöksenteossa, työnjaon määrittelyssä ja kulttuurissa on taloudellisen ja materiaalisen hyvinvoinnin oikeudenmukaisen jaon kausaalinen edellytys (Young 1990, 75). Kiertueen yleisön haluttomuus tai kyvyttömyys nähdä vammaisuutta yhteiskunnallisena julkisen keskustelun aiheena tuo esille ongelman, joka heijastuu yhteiskunnan ns. vammauttavissa käytännöissä rakennetun ympäristön suunnittelusta lähtien.

Edellisissä esimerkeissä vammaisuus tuodaan näkyvästi esille julkisuudessa. Niissä sitoudutaan ajamaan eri keinoin vammaisten ihmisten asemaa yhteiskunnassa siten, että vammaisuus tuodaan keskustelun kohteeksi ja näkyville ruumiillisena, kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä. Samalla sitoudutaan vammaisuuteen sosiaalisena identiteettinä. Identiteetistä voidaan tunnistaa ja nostaa esille eri puolia myös tilanteesta ja toiminnan ym-

päristöstä riippuen. Jokainen identiteetin muodostumisen hetki neuvotellaan kuitenkin annetussa poliittisessa tilassa ja sen rakentaminen on aina rationaalista (Housee 1999, 140). Coming out ei aina strategiana tue selviytymistä sellaisissa ympäristöissä, joissa vammaisuus määritellään jäykästi ja byrokraattisesti vammaiseen henkilöön kohdistuvana toimenpiteenä.

Normaalisti harjoittelijat saavat kulkea vai pääovesta, koska vain siinä on läpivalaisulaitteet, mutta Paula keksi, että vammaani vuoksi voisimme yrittää saada minulle lupaa kulkea sivuovesta, koska se oli lähempänä bus-sipysäkkiä, jolta aamuisin kävelisin töihin. ... minun pitäisi hankkia tätä poikkeuslupaa puoltava lausunto parlamentin omalta lääkäriltä. Niinpä sitten kävin seuraavana päivänä pyytämässä häneltä sellaisen ja vein sen hänelle. Hän aikoi faksata kulkulupani minulle kolmen päivän sisällä, mutta kun sitä ei ruvennut kuulumaan, menin taas käymään hänen luonaan. Hän sanoi minulle, ettei se hankkimani lausunto vielä riitä. Silloin ajattelin, että ei tässä vielä niin heikkoja olla, ettei pääovesta päästä, ja niin sitten kävimme Paulan kanssa hakemassa minulle sen tavallisen luvan. (IT 3/2002 Marko Europarlamentin syövereissä, 70)

Kertoja käyttää passingia strategiana välttääkseen vammaiseksi määrittelyn. Hän jättää erityiskulkuluvan anomatta ja siten ”käy normaalista”, vaikka se tekeekin työmatkasta hankalamman. Toisaalta sen kautta kertoja välttyi oman ruumiinsa tarkalta lääketieteelliseltä määrittelyltä ja lisäbyrokratialta helpottaen omaa kulkemistaan. Frenchin ja Corkerin mukaan (1999, 2–3) vammaisen ruumis voidaan nähdä sekä diskursiivisen tuotannon että kulutuksen paikkana. Vammaisuutta ja vammaista ruumista määrittelemään pyrkivällä lääketieteellisellä diskurssilla on konkreettinen vaikutus ympäristön ja ruumiin kohtaamisessa. Joissain tilanteissa vammaisuuden esille tuominen voi vaikeuttaa vammaisen ihmisen toimintaa ympäristössä, ja silloin vammaisuuden esille tuominen julkisesti voi tuottaa vaikeuksia. Edellä diskurssin valta ruumiiseen tuotiin esille tilanteessa, jossa tiettyssä ympäristöissä toimittaessa hankala käytäntö voi pakottaa sellaisiin ratkaisuihin, joissa omat oikeudet kärsivät. Tilanteessa kertoja joutuu tekemään kompromissin jonka voi nähdä negatiivisena ratkaisuna sekä kertojan oman identiteetin että vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisen kannalta. Hän kuitenkin pystyy toimimaan siten, että passing on mahdollista. Lisäksi episodin liittäminen kertomukseen on keino, jolla nostetaan esille kyseinen tilanne oletettavasti samaan sosiaaliseen ryhmään kuuluville. Aina esittäminen ei tue identiteettiä, mutta neuvottelun tuominen julkiseen tilaan voi sen tehdä.

Tarkastelin edellä IT-lehden matkakertomusten poliittista ulottuvuutta tilanteissa, joissa kertoja representoidaan poliittisena toimijana, joka pyrkii vaikuttamaan ympäristönsä. Tarkastelin kertomuksia representatio, performatiivisuus, passing- ja coming out -käsitteiden kautta. Coming out identi-

teetin juhlistamisena ja vammaisuuden esittämisenä julkisen keskustelun kohteeksi toimii identiteetin vahvistamisen työkaluna silloin, kun toimitaan oman sosiaalisen ryhmän sisällä. Vammaisuuden tuominen julkiseen tilaan julkisen keskustelun alueelle on poliittisesti tärkeää, mutta osoittautuu vaikeaksi. Passing, ulkopuolelta vammaiseksi määrittelemisen ohittaminen, nostetaan esille kyseenalaisena keinona, joka voi kuitenkin olla joissain olosuhteissa välttämätöntä.

Matkakertomuksilla on kautta niiden historian ollut myös poliittinen merkitys. Kolonialismin ajan eurooppalaisissa matkakertomuksissa oli läsnä vahva yhteys tutkimusmatkailun, miehityksen ja taloudellisen riiston välillä. Matkakertomukset vahvistivat näin myös kolonialistisen vallan käyttöä. (Clark 1999, 3.) Kolonialismin ajan matkakertomukset tukivat hallitsijoita ja valtaa, kun taas IT-lehden matkakertomuksissa pyritään tuomaan näkyviksi sellaisia asioita, joita yhteiskunnassa ja valtakulttuurissa ei oteta huomioon. IT-lehden matkakertomukset ovat matkakertomuksen genressä tästä näkökulmasta luovan diskurssijärjestyksen mukaisia. Ne myös esittävät vammaiset ihmiset aktiivisina toimijoina kansallisella ja kansainvälisellä tasolla ja haastavat täten valtakulttuurissa vammaisuuteen liitetyn oletuksen passiivisena olotilana.

6 MATKAILIJAN YHTEISÖ

6.1 Yhteisön monet merkitykset

Jos turistin hahmossa on nähty nykyihmisen vertauskuva, turistien väli-aikaisten yhteisöjen on nähty muistuttavan jälkimodernien yhteiskuntien murenevia yhteisöjä laajemminkin. Yhteisön tarkasteleminen on yksi sosiologian perusnäkökulmista yksilöön ja yhteiskuntaan (Veijola 2005, 95). Lehtosen (1990) mukaan yhteisöä voidaan käsitellä monista eri näkökulmista. Tästä on seurauksena se, että käsitteellä ”yhteisö” on monia eri merkityksiä. Sitä käytetään yleisesti ja epätarkasti ryhmämuodostelmien yleisnimityksenä ryhmäkoon vaihdellessa parista ihmisestä ihmiskuntaan ja alueellisen laajuuden ruokakunnasta koko maapallon kattavaksi. Yhteisyyden perustana voivat olla alueelliset, poliittiset tai taloudelliset seikat tai se voi perustua vaikkapa sukulaisuuteen, vuorovaikutukseen, yhteisiin toimiin, maailmankatsomukseen, harrastuksiin ja niin edelleen. Näin laveasti määriteltynä yhteisöllä ei kuitenkaan ole käsitteellistä erottelukykyä. (Lehtonen 1990, 15.)

Sosiologisessa yhteisötutkimuksessa yhteisöä määriteltäessä korostuvat alueeseen ja vuorovaikutukseen perustuva yhteisyys, mutta yhteisyyden kokeminen myös yhteenkuuluvuuden tunteen kautta. Alueellisuus tulisi voida määritellä siten, että näkyville saataisiin alueellisen laajuuden leikkauspiste, jossa yleinen muuttuu yhteisölliseksi. Vuorovaikutuksen ollessa yhteisyyden määrittelijä tulisi tarkastella sitä, mitkä sosiaalisen vuorovaikutuksen muodot ovat yhteisölle tyypillisiä tai osoittaa ne ehdot, jolla symbolinen yhteisyys hyväksytään yhteisöllisyyden muodoksi. (Lehtonen 1990, 16–17.)

Kiihtyvä globalisaatiokehitys ja tietoverkkojen mahdollistamat maailmanlaajuiset yhteydet ovat muuttaneet tapaa, jolla yhteisöt ymmärretään uudemmassa yhteiskuntatutkimuksessa. Yhteisöjen ei enää nähdä rakentuvan paikallisen vuorovaikutuksen varaan, vaan niiden nähdään perustuvan merkityksen ja identiteetin etsimiseen. Yhteisöistä on tullut symbolisia rakennelmia, joita ylläpitävistä voimista tärkeimpiä on kyky nähdä yhteiset merkitykset. Kun yhteisöt eivät perustu kasvokkaiseen vuorovaikutukseen vaan merkitysten hakemiseen, kommunikaatiosta tulee keskeistä yhteisöjen ylläpitämisessä. Muuttuvassa ja epävarmassa maailmassa ihmiset joutuvat jatkuvasti tekemään omaa identiteettiään koskevia valintoja

ja etsivät eroja itsensä ja muiden välillä. Yhteisöihin kuuluminen toteutuu kommunikaation kautta. (Hautamäki 2005, 8-10.) Valtakunnalliseen järjestöön kuuluminen toteutuu kommunikaatiossa muiden jäsenten kanssa, kasvokkaisten tapaamisten lisäksi esimerkiksi järjestölehden välityksellä. Järjestön (kuten Invalidiliiton) jäsenyys ei ole suinkaan ainoa yhteisöllisyyden kokemisen muoto eikä edes ainoa muoto, josta IT-lehden matkakertomuksissa jäsenlehdessä viestitään.

Veijola tarkastelee artikkelissaan ”Turistien yhteisöt” (2005) turistien jälkiä ja puhetta osana laajempaa yhteiskunnallista keskustelua kadonneeksi tai muuttuneeksi oletetuista yhteisöistä ja yhteisöllisyydestä. Veijolan mukaan turismin sosiologiassa on puhuttu paljon turistien välisestä yhteisöllisyydestä, ja siitä, miten turismi vaikuttaa paikallisiin yhteisöihin (Veijola 2005, 95). Veijolan mukaan hedelmällinen tapa hahmottaa yksilön näkökulma ja olosuhde nykymaailmassa on nähdä turisti osana tietyn sosiaalisen maailman kuvausta. Sosiaaliseen maailmaan sitoutumista voi luonnehtia vapaaehtoinen samaistuminen, osittainen sitoutuneisuus tai eri medioiden kautta välittyvä vuorovaikutus. (Veijola 2005, 100 Unruhin 1980 mukaan.)

Analysoidessani IT-lehden matkakertomuksissa kuvattuja yhteisöjä lähden liikkeelle Veijola ehdottamasta tavasta tarkastella sitä, miten kertojat liittävät teksteissä itsensä ja muut matkalla olijat yhteisöiksi ja rajaavat paikallisia tai muita matkalla olijoita yhteisön ulkopuolelle. Yhteisöt eivät ole kertomusissa pelkästään kanssamatkustajista koostuvia, vaan ne voivat liittää yksilön laajempiin kuviteltuihin yhteisöihin, kansakuntaan tai lehden lukijoihin. Tärkeätä on se, millaisiin määritelmiin lukijaa kutsutaan samaistumaan ja miten häntä ohjataan näkemään kertoja (ja itsensä) osana yhteisöä.

6.2 Kuuluminen ja ulkopuolisuus IT-lehden matkakertomuksissa

Kansalliset kulttuurit ovat modernissa maailmassa yksi keskeisistä kulttuurisen identiteetin lähteistä. (Hall 1999, 45.) Järjestön jäsenyyden lisäksi suomalaisuus näyttää olevan oletettu yhteisö lehden lukijoille eli kertomusten oletetulle yleisölle. IT-lehden matkakertomusten kirjoittajista kaikki yhtä lukuun ottamatta ovat suomalaisia ja yksi poikkeuskin ruotsalainen. Ihmiset eivät kuitenkaan synny kansallisella identiteetillä varustettuna, vaan ne muodostuvat ja muuttavat muotoaan osana representaatiota. Kansakunta ei ole vain poliittinen yksikkö, vaan se on kulttuurinen representaatiojärjestelmä. Tunnistamme esimerkiksi englantilaisuuden sen perusteella, millaisia merkityksiä englantilaisuuteen yleisesti liitetään. (Hall 1999, 45–46.)

Kansalliset kulttuurit rakentavat identiteettejä tuottamalla merkityksiä kansakunnasta, johon voimme identifioitua. Nämä merkitykset välitetään kertomuksissa kansakunnasta, ja niitä uusinnetaan tukeutumalla kansakunnan viralliseen kertomukseen sisältyvin elementteihin yhä uudestaan ja uudestaan muissakin kertomuksissa. (Hall 1999, 47–48.)

Mutta ilman Eeron ja sodankyläläisen Mikon aseveliapua olisi moni juttu mennyt hitaammin. (Eksoottinen Etelä-Afrikka hurmasi IT 4/2002, 24–25.)

Hyvää ryhmän ymmärrystä ja arvostusta osoittivat myös kaikki hotellit ja tutustumiskohteet. Meitä kohdeltiin kuin valtiovieraita! (Eksoottinen Etelä-Afrikka hurmasi IT 4/2002, 24–25.)

Edellisissä lausunnoissa viitataan kansalliseen identiteettiin rakentamalla matkailijoiden yhteisölle identiteettiä aseveljinä ja valtiovieraina. Kansallisuuteen liittyvien vertauskuvien käyttö viittaa sekä käsitykseen siitä, että Invalidiliiton jäsenet ovat samaan kansallisuuteen kuuluvia (suomalaiset) ja toisaalta siihen, että kollektiiviset identiteetit perinteisesti ymmärretään kansallisidentiteeteiksi (Kivikuru 2000, 18). Kansallisissa identiteeteissä on kyse yleisten ja erityisten arvojen yhdistämisestä siten, että niistä eri aikoina nousee esiin eri aineksia. (Valtonen 2000, 57.) Kansakunta elää diskursseissa ja jokaisena aikana elää diskursiivisia kokonaisuuksia, joissa kuvitteellisten yhteisöjen on mahdollista nähdä kansakunnan kertomus (Valtonen 2000, 62). Toisaalta viittaukset aseveliapuun ja valtiovieraisiin voi nähdä suomalaisuuden korostamisena. Sodista selviytyminen ja asema kunnioitettuna vieraana kaikkialla maailmassa ovat osa suomalaisuuden diskurssia. Toisaalta se viittaa myös tiiviiseen, kansallisuustunteeseen vertautuvaan yhteishenkeen matkalaisten välillä. IT-lehden lukijamatkallakaan kaveria ei jätetä. Samalla vammaisuus sosiaalisena ryhmäidentiteettinä sidotaan yhteen kansallisen identiteetin kanssa ja luonnollistetaan osaksi minäkertomusta. Diskursseille onkin ominaista harsia yhteen eroja siten, että ne voidaan esittää osana samaa, yhtenäistä kertomusta (Valtonen 2000, 63).

Vaikka kansallinen identiteetti esitetään kaikille sen piiriin kuuluville yhteiseksi ja yhdistämään kaikki yhteiseen kulttuurisen identiteetin alle, on silläkin omat rajansa. Kansalliset identiteetit ovat voimakkaasti sukupuolittuneita (Hall 1999, 53–54) ja tämä näkyy myös vertauksessa aseveliavustusta. Onko suomalaisuuden kansallisessa kertomuksessa vastaavaa vertausta, jolla viitattaisiin naisten yhteishenkeen, vai jätetäänkö naiset kokonaan kansallisen kertomuksen ulkopuolelle. Valtiovieras vertauskuvana on jo neutraalimpi, mutta sillä viitataan sille, että ulkopuoliset näkevät ryhmän yhtenäisenä. Sitoutumisen astekin on väljempi: ei olla enää veljiä vaan vieraita, kanssamatkustajia – turisteja.

Toimittaessa kansainvälisellä tasolla vammaisjärjestön puitteissa suomalaisuus saa yllättävän lisämerkityksen. Minh-ha'n mukaan erityisesti silloin, kun Toinen on etuoikeutettu, häntä muistutetaan koko ajan hänen nauttimistaan eduista. Hän ei voi osallistua vastarintateorioiden tuottamiseen pitämättä mielessään sitä, että kuuluu niihin, joille on annettu tilaisuus puhua. (1995, 248.)

Maailmanlaajuisesti katsottuna vammaisten asema on Suomessa erittäin hyvä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei vammaisten oikeuksia pitäisi edistää Suomessakin. Vammaisten aseman parantaminen Suomessa ei ole pois muiden maiden vammaisilta vaan pikemminkin kannustaa heitä taistelemaan paremman yhteiskunnan puolesta. (Rights into action 2003 Pyry ja Vilja Walesissa. IT 10/2003, 50–51)

Suomalaiseen yhteiskuntaan liitetään vahvasti hyvinvointi, josta kaikilla on ainakin periaatteessa mahdollisuus päästä osalliseksi. Vammaisten ihmisten osallistuminen yhteiskuntaan kulttuurin ja sosiaalisen elämän kaikilla osa-alueilla ei kuitenkaan Suomessakaan ole itsestäänselvyys. Maailmanlaajuisesti vertailtuna suomalaiset vammaiset ovat kuitenkin etuoikeutettuja Toisia. Kiinnostavaa on, että suomalaisen hyvinvoinnin kyseenalaistamista perustellaan kotiyleisölle. Korostetaanko tällä tarvetta kansainväliseen yhteistyöhön – vai oikeuksien edistämisen tehostamiseen näennäisesti hyvinvoivassa Suomessa? Sitoutuminen kansainväliseen vammaisliikkeeseen esitetään ristiriitaisena sen vuoksi, että jossain suhteessa suomalaisuus ja hyvinvointiyhteiskuntaan kuulumisen nakertavat uskottavuutta muiden liikkeeseen kuuluvien silmissä.

Myös fyysinen samankaltaisuus voi olla yhteisöllisyyden tunteen perusta tilanteessa, jossa oma ruumiillisuus on vallitsevan kulttuurin piirissä määritelty Toiseksi ja toiseutta vahvistavat ongelmat, joita yksilön ja ympäristön välisissä kohtaamisissa syntyy.

Ongelmien ja toisaalta etujen samankaltaisuus yhdisti meitä kaikkia. Sekä minä että uudet lyhyenpuoleiset tuttavuuteni olimme esimerkiksi kaikki kylälästyneet tuijottamaan festarikansan takamuksia lavalla esiintyvän staran sijasta. Korkeakorkoiset kengät eivät taida ainakaan minua auttaa, mutta jospa lähtisin kysymään kuorma-auton renkaita kesälainaksi sähköriini! Mikä ettei, KAIKKI ON MAHDOLLISTA!! Usko tai älä! (Ohikulkijat hieman hämmästelivät. Harvinaisuuksia havaittu Lahden seudulla. IT 7–8/2002, 6–7)

Ongelmien kohtaaminen ja itsensä positiivisesti kokeminen on helpompaa, kun vahvistusta omalle identiteetille tarjoaa saman kokemuksen omaava yhteisö.

Identiteettiä rakennetaan usein rakentamalla ero meidän ja muiden välillä. Me-puheella konstruoidaan tekstin itsestään selvin, luonnollinen yleis-

sö, ja se sisältää oletuksen tekstin lukijoiden mukanaolosta (Valtonen 200, 67).

Pekka Suutarinen huomasi hyvän vinkin Suomeenkin: kunnon rapsut. Auto hinataan pois, 50 randilla saa takaisin jos on pysäköinyt meikäläisten paikalle. Muutenkin maa oli esteetön kulkea. (Eksoottinen Etelä-Afrikka hurmasi IT 4/2002, 24–25)

Meikäläisistä puhuminen on selkeä kutsu samaistumaan kuvassa esiintyvään, pyörätuolissa istuvaan (mies)matkailijaan.

Vaikka vammaisuus sosiaalisena identiteettinä korostuu IT-lehden kertomuksissa, monet vammaiset ihmiset määrittelevät itsensä ”tavallisiksi ihmisiksi” eivätkä vähemmistöön kuuluviksi. He eivät korosta vammaisuuden merkitystä ja identifioituvat valtakulttuurin mukaan. Heillä ei ole poliittista identiteettiä, koska he eivät näe itseään osana vammaisliikettä. Kieltäytymisen määrittelemästä itseään vaurion tai vammaisuuden mukaan on usein nähty sisäistettynä sortona tai vääränä ideologiana vammaisliikkeen radikaalien piirissä. Kuten jo edellä mainitsin (Väätäinen 2003, 67), käsitteiden *passing* ja *coming out* yhteydessä *passing* nähdään negatiivisena valintana. Tällainen suhtautuminen voidaan kuitenkin nähdä itsessään sortona ja holhoamisena. Kaikilla ihmisillä on kuitenkin tietyissä rajoissa vapaus valita, mihin he identifioituvat. (Shakespeare & Watson 2002.)

Minulle oli jo suuri voitto selvitä pois Käpylästä selväjärkisenä. Niin ahdistunut olin muiden siellä kuntoutettavana olevien kohtalosta. En voisi pahimmissa painajaisissani kuvitella palaavani Käpylään, saati sitten hakeutua Sopeutumisvalmennuskeskuksen vertaistukikurssille. Sana vertaistuki tuo mieleeni joukon hymyttömiä ja pelokkaita vastavammautuneita, jotka vangittuna ruumiiseensa yrittävät löytää elämälleen edes jotain mielekkyyttä. (Sisäpiirin juttu. IT 7–8/2003, 41)

Jos IT-lehdessä julkaistujen matkakertomusten voisi nähdä toimivan vastadiskurssina vammaisten ihmisten kokemusten valtakulttuurissa tapahtuvaan kolonisaatioon tai kulttuuriseen imperialismiin, toimii edellä esitetty lausunto muistutuksena siitä, että myös järjestöjen, varsinkin institutionalisoituneiden, asemansa vakiinnuttaneiden järjestöjen piirissä, voidaan hyvästä tarkoituksesta huolimatta syyllistyä samanlaiseen sortoon kuin hyvinvointivaltioiden hyvää tarkoittavissa interventioissa. Olisi hienoa, jos IT-lehden tapaisissa järjestölehdissä annettaisiin tilaa sellaiselle vastapuheelle, joka kohdistuu myös järjestöjen omiin toimintatapoihin. Valitettavasti Sisäpiirin juttu -palsta lopetettiin eikä tilalle ole tullut vastaavaa palstaa, jossa pidettäisiin yllä kriittistä keskustelua myös liiton omista toimintatavoista tai yhtä kärkevästi haastettaisiin eri tahoja sekä liiton sisä- että ulkopuolelta. Eniten se merkitsisi niille jäsenille, jotka ovat kokeneet sopeutumisvalmennusleirien kaltaiset käytännöt yhtä ahdistavina ja masentavina kuin kolumnisti.

6.3 Matkailijoiden yhteisössä

Voiko IT-lehdessä kuvattujen matkailijoiden kesken syntyä yhteisöllisyyttä, vaikka määrittävänä tekijänä ei olisikaan ensisijaisesti kansalaisuus tai kuuluminen järjestöön? Voiko matkustaminen väliaikaisena olotilana edes tarjota edellytyksiä yhteisölle? Pohdinnassaan turistien yhteisön mahdollisuudesta Veijola kiinnittää huomiota siihen, millaista turistien välinen solidaarisuus on ja millaisia ovat sen tulevaisuutta koskevat säännöt ja odotukset. (Veijola 2005, 98.) Veijolan mukaan sosiaalista muotoa, joka syntyy yhtäaikaista läsnäolosta, vierekkäin toimimisesta ja samalla tavoin tulkittavasta toiminnasta, voisi nimittää turistien yhteisöksi (Veijola 2005, 104). Turistien yhteisöön voisivat siis kuulua samaa matkaa tekevät, vierekkäin toimivat matkailijat. Toisaalta matkailija voi kokea kuuluvansa historialliseen matkailijoiden yhteisöön, jossa ei toimita vierekkäin samassa ajassa, mutta joiden toimimisen tapoja jäljitellään.

Kolonialismin ajan sankarimatkaajien nykypäivän vastine ovat reppuselkäturistit, jotka suuntaavat kulkunsa pois päin massaturistien tallaamilta kansoitetuilta hiekkarannoilta. Kolonialistisen matkakertomuksen perinteessä sankarimatkailija esittäytyy ensimmäisen kerran Mungo Parkin hahmossa. Mungo Park katosi matkallaan kartoittaa Niger-joen alkulähteitä ja palasi takaisin kun hänet oli jo ehditty julistaa kuolleeksi. Hän kirjoitti seikkailustaan kertomuksen, jonka ensimmäinen painos julkaistiin vuonna 1799 ja josta tuli yksi aikansa suosituimpia matkakertomuksia. Hänen teoksessaan eurooppalainen päähenkilö ei ollut enää pelkkä ympäristöään tarkkaileva ja luokitteleva tieteellinen silmä, vaan oikea ruumiillinen mutta myös sosiaalinen ja kulttuurinen henkilö. Erityistä Parkin matkakertomuksissa oli se, että aikaisemmissa kertomuksissa keskiössä olleen tyhjän maiseman tieteellisen luokittelun sijaan hänen matkaansa jäsentää vastavuoroinen toiminta sekä seurueen jäsenten että heidän kohtaamiensa ihmisten kanssa. Kertomus on täynnä tilanteita, jossa päähenkilö on vaarassa menehtyä, eikä maisema antaudu katseltavaksi vaan totisesti vastustaa matkailijan etenemistä. Tämän tunteelliseksi matkakertomukseksi (sentimental travel writing) nimitetyn kertomuksen tavan auktoriteetti on jonkun läpikäymän kokemuksen autenttisuudessa. (Pratt 1999, 76.) Kolonialistisen ajan sankarimatkailija kokee ainoana eurooppalaisena ihmisenä tiettyjä asioita ja kertomuksessaan esittää todistuksen kokemuksistaan. Nämä matkakertomusten sankaritkaan eivät tietenkään matkustaneet yksin: heidän mukanaan seurasivat paikalliset, jotka mahdollistivat koko matkan luovuttamalla joko pakon edessä tai vapaaehtoisesti lihasvoimansa ja paikallisen ympäristön tuntemuksensa sankarimatkailijan käyttöön. Sankarimatkailijan varjo ulottuu tämän päivänkin matkakertomuksiin, *Matkapassi*-ohjelmaan, *Madventuresiin* – ja IT-lehden matkakertomuksiin.

Ensimmäisen päivän matkasimme halki pensaikkoisen aromaisen kohti värikylläistä auringonlaskua. Leiriydyimme ja levitimme makuualustamme nuotion ympärille. Alkuasukkaani tarjoilivat minulle muutaman miestä väkevemmän ja minä tunsin itseni 1800-luvun tutkimusmatkailevaksi englantilaiskeikariksi. (Pyörätuolilla ja kamelilla Rajastanin erämaissa. Intia eksoottisimmillaan. IT 12/2003, 124–126.)

Kertomuksessa seikkailumatkasta Intiaan kirjoittaja viittaa suoraan imperialismien ajan tutkimusmatkailijaperinteeseen, jossa eurooppalaiset miehet valloittivat tuntemattomat seudut uskollisten alkuasukkaiden avustamina. Hän esittää, vaikka ehkä hieman itseironisesti, kuuluvansa suurten matkailijoiden historialliseen yhteisöön. Samalla kuitenkin alkuasukkaat tarjoavat hänelle miestä väkevämpää; nuotion ympärillä kokoontuu yhdessä matkaa tekevien väliaikainen yhteisö. Kertoja ja hänen matkakumppaninsa ”uskolliset alkuasukkaat”, vaikuttavat kertomuksessa muodostavan oman yhteisönsä, jossa ”valkoinen mies” ei hallitsekaan aina tilannetta.

Champa osoittautui myös mieheksi isolla M:llä. Hän hallitsi perinteisen intialaisen taistelulajin lathiksen, jossa aseena on miehenmittainen bamburyhmy. Champan ei silti tarvinnut tehdä elettäkään, kun vihamieliset alkuasukkaat muutamaaan otteeseen yrittivät käydä kimppeumme: hänen hurja katseensa riitti herättämään siinä määrin kunnioitusta, että saimme jatkaa rauhassa. (Pyörätuolilla ja kamelilla Rajastanin erämaissa. Intia eksoottisimmillaan. IT 12/2003, 124–126.)

Matkailijoiden yhteisö on kuitenkin yleensä avoin vain matkailijoille. Matkailijan rooliin kuuluu hakeutua kohtaamisiin Toiseuden kanssa, mutta nämä kohtaamiset tapahtuvat matkailijan ehdoilla ja tarkasti määritellyissä rajoissa. Matkakertomuksissa kolonialistiselta ajalta ja myöhemminkin tarkoituksena oli palata takaisin suhteellisen muuttumattomana. Jos toimitaisiin toisin, matkailija ottaisi itselleen vastuuta, joka ei sopisi matkailijan rooliin. (Kerridge 1999, 166–167.)

Suuri elintasoero rikkaiden ja köyhien (=valkoisten/värillisten ja mustien) välillä on silminnähtävä: hökkelikylät kaupunkien kyljissä olivat ällistyttävän suuria. Mutta sähkö ja vesi tulivat... Vain muutama paikallinen vammainen nähtiin, aidsin riuduttamia sitäkin enemmän. (Eksoottinen Etelä-Afrikka hurmasi IT 4/2002, 24–25.)

Paikalliset vammaiset kyllä mainitaan, mutta heidän roolinsa on olla katseen kohteena eikä aktiivisina toimijoina. Toisinaan matkailijoiden yhteisö on esitetään tavalla, joka tekee erotteluja paikallisten ja matkailijoiden välillä tyyllillä, jota ei parhaalla tahdollakaan voi sanoa poliittisesti korrektiksi.

Ainakaan meitä ei maailman rikollisimmaksi mainitussa maassa häiritetty, kolkkauksesta puhumattakaan. Kukaan ei tosin mennyt iltaisin yksikseen

ulos ottamaan turpiinsa. Oltiin yksissä tuumin yhdessä, hyvässä seurassa. (Eksoottinen Etelä-Afrikka hurmasi IT 4/2002, 24–25.)

Matkailijoista piirtyy kuva tiivistä yhtenäisenä ryhmänä, jossa haetaan toisista turvaa väkivaltaiselta vaikuttavaa ulkomaailmaa vastaan. Samalla kohdemaan paikallisia edustavat vain bussikuski ja opas. Samanlaisia kuvauksia on löydettävissä myös kolonialistisista matkakertomuksista, jossa matkailija kulkee maiseman läpi paikallisten ihmisten jäädessä osaksi sitä, katseen kohteeksi. Myös lähempänä kotimaata on mahdollista muodostaa matkakumppaneiden kanssa tilapäisiä yhteisöjä. Niihin voidaan palata aina takaisin ja sen vuoksi ne perustuvat suurempaan sitoutumisen asteeseen kuin pelkkä matkakumppanuus.

Samassa pöydässä illastavat myös Torsti ja Guido. He ovat Jarmon tuttuja vuosien varrelta. Jarmon lailla Torsti ja Guido kuuluvat kymppikerhoon: Vain täydet kympit lasketaan, Jarmo selittää ja nostaa seitsemän sormea pystyyn. Torsti näyttää viittä sormea, Guido kuutta.

Olohuoneeseen sinä olet jo tutustunutkin. Tämä on sitten meikäläisen makuuhuone, esittelee Jarmo viihtyisän ja tilavan kansiyhtymän, jossa on täysi invavarustus. ... - Koukkuun jäin vuonna 1998, kun Fjäderin Jokke houkutteli kanssaan risteilylle, Jarmo huokaa. Hän kaivaa laukustaan mustakantaisen vihon. – Siinä kaikki. Lue itse. Viimeinen päiväys on 15.8.2003. Vielä tämä päivä puuttuu, ajattelen. Viimeistä edellinen päiväys on 14.8.. Sitten tulee 13.8., 12.8., 11.8. ja 10.8. ... Kun pääsen alkuun, ymmärrän miksi MS Cinderellalla kannattaa risteillä. (Olohuone meni. Viikon jäähyväiset IT 10/2003, 33)

Sen lisäksi, että yhteisön muodostavat yhteisen intohimon jakavat ”himo-risteilijät”, voi laajemmaksi yhteisöksi, tosin väljällä sitoutumisen asteella, todeta kaikki kanssamatkustajat laivalla. Yhteisöön kuulumisen tunteeseen matkalla vaikuttaa myös ympäristö, joka voi olla saavutettavampi vammaisen ihmisen kannalta kuin kaupunkiympäristö kotona.

Luvussa 6 olen käsitellyt yhteisöllisyyden kuvaamista IT-lehden matkakertomuksissa. Matkakertomuksille tyypilliseen tapaan IT-lehden kertomukset on osoitettu kotiyleisölle, jota pääasiassa määrittelevät suomalaisuus ja vammaisuus sosiaalisena ryhmäidentiteettinä Invalidiliiton jäsenyyden kautta. Myös matkailijan väliaikainen tai kuvitteellinen historiallinen yhteisö osoitetaan samaistumisen kohteeksi kertomuksissa, joissa matkustaminen tapahtuu sellaisissa yhteyksissä, joissa Invalidiliiton jäsenyys ei määrittele matkan kohdetta. Järjestöyhteisöllisyydelle esitetään vastapuhetta, joka kyseenalaistaa vammaisen sosiaalisen ryhmäidentiteetin ensisijaisen tärkeyden. Kyseenalaistamisen kautta vahvistetaan jokaisen oikeutta määritellä itse se sosiaalinen ryhmä, joka oman identiteetin kannalta on keskeisin.

7 LOPUKSI

7.1 Yhteenvedo analyysin tuloksista

Tarkastelin edellä IT-lehden matkakertomuksia kriittisen diskurssianalyysin metodologisesta lähtökohdasta ja analysoin tapoja, joilla kertomusten päähenkilöiksi piirtyvät hahmot kuvaavat itseään toimijoina sekä suhdetaan ympäristöön ja muihin toimijoihin. Analyysissä käsittelin kertomuksissa kuvattua ruumiillisuutta, tietämistä, vaikuttamisen keinoja ja yhteisöllisyyttä. Erityisesti kiinnitin huomiota kertomuksissa representoituihin valtasuhteisiin ja niiden uusintamisen ja vastustamisen tapoihin. Kuljetin läpi analyysin myös IT-lehden matkakertomusten tarkastelua suhteessa matkakertomusten genreen ja tarkastelin sitä, onko IT-lehden matkakertomusten diskurssijärjestys luovaa vai konventionaalista suhteessa matkakertomusten perinteiseen esittämisen tapaan.

Kun IT-lehden matkakertomuksissa representoidaan kirjoittajaa(tai kuvattua toimijaa) ja hänen suhdettaan ympäristöön ja muihin toimijoihin ruumiillisuuden kautta, esitetään matkailijan ja ympäristön sekä muiden ihmisten kohtaamista yksilötasolla tavalla, jossa vuorotellen korostuvat turistisen viipyilyn mahdollisuus ja omasta ruumiillisesta erityisyydestä nauttiminen ja toisaalta selviytyminen ympäristössä, joka ei ota vammaisuutta huomioon tai tulkitsee sen väärin. Seksuaalisuudesta puhumisen tavat poikkeavat huomattavasti toisistaan mies- ja naiskertojien välillä. Miehin seikkailija kuvataan maskuliinisen hegemonian mukaisesti heteroseksuaalisena ja kykenevänä. Hegemonisen maskuliinisuuden mukainen suorittaminen korostuu myös muilla tavoin kertomuksissa. Naisten kertomana seksuaalisuus ilmenee monimutkaisempaan asiana, johon liittyy epävarmuutta ja pelkoakin. Keskeistä ruumiillisuuden kuvaamisessa on kuitenkin heittäytyminen erilaisiin ympäristöihin ja tilanteisiin ja niissä selviytyminen sekä ruumiillisen erityisyyden tuominen osaksi matkailijan hahmoa. Lisäksi erityisen ruumiillisuuden kirjoittaminen osaksi matkailijan hahmoa tuo lisää ulottuvuutta matkakertomuksen diskurssijärjestykseen, jossa tavallisesti matkailija etenee ympäristössä niin vaivattomasti, että tuntuu lähinnä ruumiittomalta.

Kuvattaessa matkailijaa tai toimijaa tiedon tuottajana, keskeisenä lähtökohtana on kulttuurissa vallitseva oletus vammaisista ihmisistä ja vammai-

suudesta tiedon tuottamisen kohteina. IT-lehden matkakertomuksissa esitetään vammaiset ihmiset tiedon hallitsijoina ja tuottajina sekä nostetaan heidät esiin asiantuntijoina erilaisissa konteksteissa. Vaikka asiantuntija viittaa tiedon hallitsemiseen, asiantuntijan ruumiillinen erityisyys nostetaan osaksi tietämisen ehtoja. Lisäksi sukupuolten välillä on eroja siinä, miten ja millaisissa konteksteissa IT-lehden matkakertomuksissa esittäydytään asiantuntijoina. Jonkun alan yleisen asiantuntijuuden hallitsijana representoidut kertomusten päähenkilöt ovat miehiä. Nämä miehet jatkavat kertomuksissaan matkakertomusten maskuliiniseksi diskurssiksi nimettyä kertomisen tapaa, johon kuitenkin kertomusten konteksti ja niiden sisällön viittaukset tuovat mukaan matkailijan ruumiillisen erityisyyden.

Matkailijoiden representoiminen vaikuttajina IT-lehden matkakertomuksissa liittyy kiinteästi toimimiseen järjestössä ja järjestön näkökulman tuomiseen julkiseen keskusteluun. Vaikuttaja osoittaa järjestötoiminnan poliittisuuden ja representoi vammaiset ihmiset yhteiskunnallisiksi toimijoiksi omasta näkökulmastaan. Kertomuksissa kuvataan vammaisuuden nostamista osaksi yhteiskunnallista keskustelua coming out -strategiaa käyttäen. Coming out merkitsee kertomuksissa julkisesti esillä oloa vammaisena henkilönä. Myös vastakkaista strategiaa eli passingia, jonka mukaisesti vammaisuus ohitetaan tai piilotetaan julkisessa yhteydessä, kuvataan yhdessä kertomuksessa. Kuvattuna se kuitenkin tuo yhteisen keskustelun alaiseksi sellaiset tilanteet, jossa oikeuksien toteutuminen vaatisi sellaisia ponnisteluja, joihin ei nähdä tarpeelliseksi ryhtyä. Matkakertomusten historiassa poliittisilla pyrkimyksillä tarkoitetaan kolonialismin aikana tapahtunutta siirtomaiden riiston oikeutusta ja vallalla olevien vallan vahvistamista. IT-lehden matkakertomuksissa taas pyritään haastamaan vallitsevat käsitykset vammaisuudesta ja tuomaan esille marginaalissa olevaa ryhmää yhteiskunnallisena vaikuttajana. Siksi niiden diskurssijärjestys on tästä näkökulmasta matkakertomusten genressä luovaa.

Viimeisenä tarkastelin sitä, millaisten yhteisöjen jäseniksi kertojat tai toimijat representoidaan ja kenet suljetaan representoitujen yhteisöjen ulkopuolelle. Kertomuksissa matkailijat kuvataan eri yhteisöjen jäseniksi eri konteksteissa. Suomalaisuus kansallisena identiteettinä sekä vammaisuus sosiaalisena ryhmäidentiteettinä nostavat kansallisuuden ja järjestöön kuulumisen keskeisiksi yhteisöllisyyden lähteiksi ja oletetuksi lukijoiden samaistumisen kohteeksi. Matkailijoiden väliaikainen tai historiallinen, kuviteltu yhteisö voi olla myös samaistumisen kohteena. Ulkopuolelle suljetaan matkakohteen paikalliset asukkaat, kuten matkakertomuksissa perinteisesti on ollut tapana. Toinen aineistossa eksplisiittisesti ulos suljettu ryhmä on seksuaaliset vähemmistöt. Voimakas järjestöyhteisöllisyyden korostaminen ja oletus siitä, että identiteetille keskeinen samaistumisen kohde on vammaiset sosiaalisena ryhmänä voi sulkea ulkopuolelle myös sellaisia vammaisia henkilöitä, jotka kokevat ensisijaisen viiteryhmänsä olevan jossain

muualla. Kuitenkin laaja erilaisten matkakertomusten ja matkaseurueiden kirjo IT-lehden matkakertomuksissa nostaa esille sen, että erilaisiin viiteryhmiin kuulumisen ja niihin samaistuminen ovat mahdollisia.

7.2 Jäljellejääneitä kysymyksiä

Olen kulkenut ajallisesti pitkän matkan IT-lehden matkakertomusten kanssa ja moni asia on ehtinyt muuttua. Pro gradu -tutkielmani kannalta keskeiset kysymykset ovat kuitenkin säilyneet ennallaan. Median valtavirrassa representoidaan edelleen vammaisuutta vallitsevasti ongelmakeskeisesti ja yksilön ominaisuuksiin sidotulla tavalla, vaikka onneksi poikkeuksiakin alkaa jo olla. Ruumiillinen erityisyys ei edelleenkään nouse esille matkailuohjelmissa muuten kuin korostamassa rankkoja fyysisiä suorituksia, jotka jollain tavalla kuuluvat ohjelmien käsikirjoitukseen. Vaikka aineistoni on kerätty jo vuosia sitten, sen käsittely määrittelemistäni lähtökohdista tuntuu edelleen relevantilta. Metodologisena lähtökohtana kriittinen diskurssianalyysi soveltuu hyvin valtasuhteita ja identiteettiä mediateksteissä tarkastelevalle tutkijalle, joskin omassa aineistossani aineistolla oli selkeä ja julkilausuttu ideologinen lähtökohta. Kriittisen diskurssianalyysin keinoin pyritään yleensä paljastamaan piilotettuja ja luonnollistettuja valtasuhteita. Kiinnostava jatkotutkimuksen aihe olisi tarkastella median valtavirrassa julkaistuja matkakertomuksia näkökulmasta, joka nostaisi esille niiden tavan kuvata tai ohittaa matkailijan ruumiillinen erityisyys erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä ja niitä syitä, jotka esille nostamiseen tai ohittamiseen johdattelevat.

Pro gradu -tutkielman työstämisen lomassa osallistuin syksyllä 2005 Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskuksen järjestämään tuotekehitystyöpajaan, jossa pohdimme matkailuyrittäjän aloitteesta uudenlaisen hyvinvointimatkailupalvelun kehittämistä näkökulmasta, johon sisältyi koko palvelun tuottamisen prosessi palveluympäristön suunnittelusta lähtien. Palveluympäristön suunnittelua ei voitu toteuttaa alusta alkaen, sillä se sijaitsi valmiissa rakennuksessa, jossa oli saavutettavuuden kannalta ongelmallisia paikkoja. Esitin työpajassa puheenvuoron, jossa nostin esille tutkielmasani pohtimiani asioita. Kehotin pohtimaan palvelun ja palveluympäristön kehittämistä näkökulmasta, jonka mukaan potentiaalisia asiakkaita olisivat kaikki tiettyyn segmenttiin, kuten citysinkkuihin, itsensä lukevat ihmiset. Matkailualan toimijat kun esittävät yhä edelleen puheenvuoroja, joissa vammaiset ihmiset nähdään homogeenisena ryhmänä, jotka voidaan ottaa asiakkaiksi hieman halvemmalla sesonkien ulkopuolella sesonkivaihtelua tasaamaan. Keskeinen argumenttini kiteytyi kysymykseen siitä, haluaako palvelun tuottaja luoda erottelua asiakkaiden välillä, vai haluaako se ke-

hittää palveluja, joilla se erottuu positiivisesti sekä asiakkaan mielessä että suhteessa muihin palveluntuottajiin. IT-lehden matkakertomuksissa nostetaan matkailijan ruumiillinen erityisyys merkittävään osaan tavalla, joka haastaa matkailussa vallitsevia käytäntöjä, mutta myös kulttuurisia oletuksia, jotka liittyvät vammaisiin ihmisiin. Matkailualan toimijoiden olisi hyvä ottaa nämä näkökulmat huomioon suunnitellessaan palveluja ja tuotteita, joiden ensisijainen tavoite ei ole sulkea ulkopuolelle potentiaalisia asiakkaita ruumiillisten ominaisuuksien perusteella.

Kohta murrosikäisen vammaisen lapsen äitinä olen luonnollisesti pohjittanut paljon vammaisuutta osana identiteettiä tutkimuksen ulkopuolellakin ja keskustellut asiasta myös vammaisten ihmisten kanssa. Mieleeni on jäänyt erityisesti keskustelu erään vammaisjärjestöaktiivin kanssa. Nainen kertoi, että vanhemmat raahaavat väkisin haluttomia lapsiaan hänen vetämänsä pyörätuolitanssiryhmään, koska heidän mielestään lasten tarvitsee ”työstää identiteettiään”. Tanssiryhmän vetäjänä hän oli ymmärrettävästi närkästynyt siitä, että ketään pakotettiin hänen ryhmäänsä vasten tahtoaan ja närkästystä lisäsi entisestään se, että vanhemmat hänen näkökulmastaan eivät tukeneet lastensa identiteetin kehittymistä vaan rajasivat sen pelkäksi vammaisuuden pohtimiseksi ja työstämiseksi. Niille lapsille, jotka olivat aidosti innostuneita tanssista, ryhmä oli tietysti positiivinen kokemus. Toisille lapsille identiteetin kannalta tärkein viiteryhmä saattaa löytyä koulukaverieista, suosikkijoukkueen tai bändin kannattajista. Tanssiryhmän vetäjän tärkein viiteryhmä lapsena oli samalla ratsastustallilla käyvät. Poliittisen aktivoitumisen ja järjestötoiminnan aika tuli hänelle vasta myöhemmin nuorena aikuisena, eivätkä hänen muut viiteryhmänsä ja sosiaaliset suhteensa ole aktivoitumisen myötä kadonneet.

Osassa IT-lehden matkakertomuksia vammaisen sosiaalinen identiteetti on hallitsevasti etusijalla. IT-lehti on se tila, jossa tämä sosiaalinen identiteetti osaksi rakennetaan. Identiteetin rakentaminen on kuitenkin henkilökohtainen asia, johon ympäristö vaikuttaa mutta jota ei voi pakottaa johonkin suuntaan aiheuttamatta negatiivisia seurauksia. Vammaisuus vaikuttaa osaltaan vammaisen ihmisen identiteetin rakentamiseen, mutta positiivisen identiteetin rakentamiseen löytyy välineitä muualtakin. Tärkeätä on voida osallistua erilaisiin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin toimintoihin täysivaltaisesti. Tällaisia toimintoja kuvataan IT-lehden matkakertomuksissa tavalla, johon sisältyy monenlaisia mahdollisuuksia.

Median tarjoamista malleista IT-lehden matkakertomukset eivät tietenkään pelkästään riitä identiteetin rakentamisen välineiksi. Median valtavirran tavat representoida vammaisuutta ja vammaisia ihmisiä ovat ehkä vielä vaikuttavammassa asemassa, sillä niiden kautta näkyy se, miten kulttuurissa ja yhteiskunnassa laajemmin suhtaudutaan vammaisuuteen ja vammaisiin ihmisiin. Vammaisten ihmisten representoiminen median valtavirrassa erilaisissa rooleissa ja konteksteissa osana yhteisöjään ja ympäröivää

yhteiskuntaa helpottaisi vammaisuuden nostamista yhteiskunnallisen keskustelun kohteeksi ja monipuolistaisi kulttuurissamme vallitsevaa käsitystä vammaisuudesta ja vammaisista ihmisistä. Vaikka IT-lehden levikki on suhteellisen laaja, sen lukijoihin kuuluvat ne ihmiset, joilla on jo joku suhde vammaisuuteen. Invalidiliiton jäsenten ja IT-lehden lukijoiden keskuudessa matkakertomukset tarjoavat kuitenkin välineitä identiteetin rakentamiseen. Matkakertomusten kautta voidaan rohkaista ihmisiä haastamaan ennakkoluuloja ja toimimaan niitä vastaan sekä rakentamaan ja vahvistamaan omaa identiteettiään.

Lähteet

- Allen, Chris (2004). Merleau-Ponty's phenomenology and the body-in-space encounters of visually impaired children. *Society and Space* 2004, Vol.22, pp. 719–735.
- Apo, Satu (1990). Kertomusten sisällön analyysi. Teoksessa *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Toim. Klaus Mäkelä. Gaudeamus. Helsinki, s. 62–80.
- Barnes, Colin (1992). Disabling Imagery and the Media. An Exploration of the Principles for Media Representations of Disabled People. Available in <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/>. Accessed 7.3.2005.
- Corker, Mairian ja French, Sally (1999). Reclaiming discourse in disability studies. In *Disability Discourse*. Ed. by Mairian Corker and Sally French. Open University Press. Buckingham. pp. 1–11.
- Drake, Robert F. (1999). *Understanding Disability Policies*. Macmillan Press. London.
- Fairclough, Norman (1997). *Miten media puhuu*. Vastapaino. Tampere.
- Fiske, John (1989) *Understanding Popular Culture*. Routledge. London.
- Foucault, Michel (1972). *Archeology of Knowledge*. Pantheon, New York.
- Foucault, Michel (1980). *Power/Knowledge: selected interviews and other writings 1972–1977*. Ed. by Colin Gordon. Pantheon Books, New York.
- Foucault, Michel (1984). *The Foucault Reader*. Edited by Paul Rabinow. Pantheon Books, New York.
- Hautamäki, Antti (2005). Poliitiikan paluu. Teoksessa *Yhteisöllisyyden paluu*. Antti Hautamäki, Tommi Lehtonen, Juha Sihvola, Ilkka Tuomi, Heli Vaaranen ja Soile Veijola. Gaudeamus. Helsinki. s. 31–59.
- Hinchman, Lewis P. ja Hinchman, Sandra K. (2001) Introduction. In *Memory Identity Community*. The Idea of Narrative in Human Sciences. Ed. by Lewis P. Hinchman and Sandra K. Hinchman. State University of New York Press, New York. pp. xiii-xxxiii.
- Housee, Shirin (1999). Journey Through Life. The Self in Travel. In *Travel Worlds. Journeys in Contemporary Cultural Politics*. Ed. by Raminder Kaur and John Hutnyk. Zed Books London. pp. 136–154
- Hänninen, Vilma (1999). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero (1993). Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa *Diskurssianalyysin aakkoset*. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. Vastapaino. Tampere, s. 17–47.
- Jokinen, Arja ja Juhila, Kirsi (1999). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. Vastapaino. Tampere, s. 54–97.
- Jokinen, Eeva ja Veijola, Soile (1990). *Oman elämänsä turistit*. Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Jokinen, Eeva ja Veijola, Soile (1993) Turistin ruumis. *Naistutkimus* 2/1993, s. 4–20.

- Jokinen, Eeva ja Veijola, Soile (1997). The Disoriented Tourist: The Figuration of the Tourist in Contemporary Cultural Critique. In *Touring Cultures. Transformations of Travel and Theory*. Ed. by Cris Rojek and John Urry. Routledge London. pp. 23–51.
- Kerridge, Richard (1999). Ecologies of Desire: Travel Writing and Nature Writing as Travelogue. In *Travel Writing and Empire. Postcolonial Theory in Transit*. Ed. by Steve Clark. Zed Books London, pp.164–182.
- Kunelius, Risto (1998). *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkotiedotuksen kysymyksiin*. WSOY. Helsinki.
- Lahti, Martti (2001). Johdanto: nautinto/ politiikka. Teoksessa *Älä katso! Seksuaalisuus ja rotu viihteen kuvastossa*. Richard Dyer. Vastapaino. Tampere. s. 11–21
- Lehtonen, Heikki (1990). *Yhteisö*. Vastapaino. Tampere.
- Lehtonen, Mikko (1995). *Pikku jättiläisiä*. Vastapaino. Tampere.
- MacCannell, Dean (1989). *The Tourist. A New Theory of the Leisure Class*. Schocken Books. New York.
- Mercer, Wendy s. (1999). Gender and Genre in Nineteenth-century Travel Writing: Leonie D'Aunet and Xavier Marmier. In *Travel Writing and Empire. Postcolonial Theory in Transit*. Ed. by Steve Clark. Zed Books London. pp. 147–163.
- Minh-ha, Trinh T. (1995) Maailma vieraana maana. Teoksessa *Kuva ja vastakuvat. Sukupuolen esittämisen ja katseen politiikkaa*. Toim. Leena-Maija Rossi. Gaudeamus. Tampere, 247–261.
- Morris, Jenny (1998). Feminism, gender and disability. Paper presented at a seminar in Sydney, Australia February 1998. Available in <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/>. Accessed 7.3.2005.
- Mähönen, Hannu (1998). *Omin voimin yhteistoimin. Invalidiliitto ry 60 vuotta*. Karisto. Hämeenlinna.
- Mäkelä, Klaus (1990). Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Toim. Klaus Mäkelä. Gaudeamus. Helsinki, s. 42–61.
- Pons, Pau Obrador (2003). Being-on-holiday: tourist dwelling, body and place. *Tourist Studies* Vol. 3. No.1. April 2003, pp. 47–66.
- Reinikainen, Marjo-Riitta (1999). Vammaisen nais- ja miesruumiin arvo. Vammaisuus ja sukupuoli yhteiskunnassa. *Janus* Vol. 7. No 4. s. 341–351
- Ronkainen, Suvi (1999). *Ajan ja paikan merkitsemät. Subjekti, tieto ja toimijuus*. Gaudeamus, Helsinki.
- Ronkainen, Suvi (2001). Naiseuden inho. Teoksessa *Nainen/naiseus/naisellisuus*. Toim. Minna Nikunen, Tuula Gordon, Sanna Kivimäki ja Riitta Pirinen. Tampere University Press. Tampere. s. 63–90
- Shakespeare, Tom (1994). Cultural Representation of Disabled People: dustbins for disavowal? *Disability & Society* Vol. 9, No. 3, 1994, pp. 283–299.
- Shakespeare, Tom (1996). Disability, Identity and Difference. Ei sivunumeroita. Julkaistu myös teoksessa *Exploring the Divide*. ed. by Colin Barnes ja Geof Mercer. Leeds. Disability Press. Available in <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/>. Accessed 7.3.2005.
- Shakespeare, Tom (1999). Art and lies? Representations of disability on film. In

- Disability Discourse*. Ed. by Mairian Corker ja Sally French. Open University Press. Buckingham and Philadelphia, pp. 164–172.
- Shakespeare, Tom and Watson, Nicholas (2002). The social model of disability. An outdated ideology? Ei sivunumeroita. Julkaistu myös *Research in Social Science and Disability* Vol 2 sivut 9-28. Available in <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/>. Accessed 7.3.2005.
- Sihvola, Juha (2005). Poliittinen yhteisöllisyys. Teoksessa *Yhteisöllisyyden paluu*. Antti Hautamäki, Tommi Lehtonen, Juha Sihvola, Ilkka Tuomi, Heli Vaaranen ja Soile Veijola. Gaudeamus. Helsinki. 14–30.
- Särkelä, Riitta (2003): Järjestöt kansainvälistyvässä maailmassa. Teoksessa *Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuositu- hannella*. Toim. Jorma Niemelä ja Virpi Dufva. PS-kustannus.
- Urry, John (1990): *The Tourist Gaze. Leisure and Travel in Contemporary Socie- ties*. Sage Publications. London.
- Valtonen, Sanna (2000). Mikä suomalaisissa on vikana? Tapaustutkimus työttö- myysaiheisten kirjoitusten kansallisesta ulottuvuudesta. Teoksessa *Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja maailmaan*. Toim. Helena Tapper. Yliopistopaino. Helsinki, s. 51–79.
- Veijola, Soile (2005). Turistien yhteisöt. Teoksessa *Yhteisöllisyyden paluu*. Antti Hautamäki, Tommi Lehtonen, Juha Sihvola, Ilkka Tuomi, Heli Vaaranen ja Soi- le Veijola. Gaudeamus. Helsinki. s. 90–113.
- Välvärrönen, Esa (1998). Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Toim. Kantola, Anu, Moring, Inka ja Välvärrönen, Esa. Helsingin yliopiston Lahden koulutus- ja tutkimuskeskus. Helsinki. s. 13–39.
- Väätäinen, Hanna (2003). *Rumbasta rampaan. Vammaisen naistanssijan ruu- miillisuus pyörätuolikipatanssissa*. Åbo Akademis förlag – Åbo Akademi Uni- versity Press. Turku.
- Young, Iris Marion (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton Univer- sity Press. Princeton, New Jersey.

Muut lähteet:

Kaikki joukolla äänestämään. Pääkirjoitus, Invalidityö 1–2/2005, s. 3
Invalidiliiton kotisivut <http://www.invalidiliitto.fi>
7.3.2005 http://www.invalidiliitto.fi/frame_perustietoa.html
7.3.2005 http://www.invalidiliitto.fi/frame_viestinta.html
<http://www.vane.to/vamvuoleistiedote.html>

LIITE 1

Aineisto ilmestymisjärjestyksessä.

Vammaisen oululaisharjoittelijan huikea Far Out: Marko Europarlamentin sokkeloissa ja syövereissä. IT 3/2002, 70–71.

Eksoottinen Etelä-Afrikka hurmasi. IT 4/2002, 24–25.

Kulinaristina Espanjassa. Buen provecho! IT 4/2002, 26–27.

Liiton seksiprojekti vierailulla Hollannissa. IT 4/2002, 62–63.

Ohikulkijat hieman hämmästelivät. Harvinaisuuksia havaittu Lahden seudulla. IT 7–8/2002, 6–7.

Seniorileirin muisteloja Marjolasta. IT 7–8/2002.

Sisäpiirin Juttu. Vertaisahdistus. IT 7–8/2002.

Pieni Suuri Seikkailu. IT 9/2002, 90.

IT-matkalaiset Rohdoksen reissulla. IT 11/2002, 34.

Kysymyksiä VR:lle: Missä invavaunun paikka? Mitkä konduktöörin tehtävät? IT 12/2002, 46

Kokemus: Pyörätuolilla junassa. IT 12/2002, 46.

Aunus ja Sortavala tarvitsevat Suomen vertaistukea. IT 3/2003, 57.

Seittinuoret Tule, Tee ja Toimi –risteilyllä. Yhdessäolo voitti jopa shoppailun houkutukset. IT 3/2003, 63.

Sisäpiirin juttu. Mimmit matkalla. IT 4/2003, 32.

Sisäpiirin juttu. Lennä, lennä lentokone. IT 5/2003, 40.

Knarcintian inkkari sopii liikuntavammaisellekin: Iisalmessa rakennettiin kanootit ja lähdettiin melomaan. IT 7–8/2003.

Meikäläiset matkalla

Käsiolkupyörällä Suomen poikki haavereitta. Eki polki Hangosta Nuorgamiin. IT 9/2003, 106.

”Olohuone meni” Viikon jäähyväiset. IT 10/2003, 33–35.

Rights into Action 2003. Pyry ja Vilja Walesissa. IT 10/2003, 50–51.

Kesäinen Karjala lumosi. IT 10/2003, 60–61.

Siilinjärven Invalidit Napapiirin tuntumassa. IT 10/2003, 70.

Vammaiset näkyviksi. EU-bussilla halki Suomen. IT 10/2003, 84–85.

Kolmioleivillä Eurooppaan. IT 11/2003, 38–39.

Pyörätuolilla ja kamelilla Rajastanin erämaissa. IT 12/2003, 124–126.